Günlük Ritüeller

Büyük Eserlerin Yaratıcıları Nasıl Çalışır?

MASON CURREY

"Akıllı insanda rutin, ihtirasın işaretidir"

W. H. Auden

5. BASKI

Günlük Ritüeller

Büyük Eserlerin Yaratıcıları Nasıl Çalışır?

Günlük alışkanlıklarınızın yaratıcı süreç üzerindeki etkisini hiç merak ettiniz mi? Bir rutin belirleyip ona sadık mı kalmalı, yoksa hayatı akışına mı bırakmalı... Karar vermeden önce bu kitaba mutlaka bir göz atmalısınız.

Hayran olduğumuz büyük fikir ve eserlerin yaratıcıları gündelik hayatlarında ne yapıyorlardı? Sıradan insanlar olmaktan çıkıp tarihin sayfalarında kendilerine yer edinmelerini sağlayan o büyük eserler hangi gündelik rutinlerin sonucunda doğmuştu?

Bu kitapla Mozart'tan Çaykovski'ye,
Kant'tan Descartes'a,
Kafka'dan Flannery O'Connor'a,
Picasso'dan Vincent van Gogh'a,
Albert Einstein'dan Nikola Tesla'ya,
Agatha Christie'den Isaac Asimov'a,
tarihin akışına yön veren pek çok insanın
gündelik hayatına kısaca göz atabilecek,
onların deneyimlediği yaratım sürecini
inceleme fırsatı yakalayacaksınız.

KOLEKTİF KİTAP | www.kolektifkitap.com |

9 786055 029067

Günlük Ritüeller

Büyük Eserlerin Yaratıcıları Nasıl Çalışır?

Mason Currey

Türkçesi:
Tülin Er
Sevinç Kayır

KOLEKTİF

Kolektif Kitap -36
İnceleme / Popüler Kültür -5
Günlük Ritüeller - Büyük Eserlerin Yaratıcıları Nasıl Çalışır?
Özgün Adı: *Daily Rituals - How Artists Work*

© Mason Currey, 2013
© Türkçesi: Tülin Er, Sevinç Kayır, 2013
© Kolektif Kitap, 2013

ISBN: 978-605-5029-06-7

Yayına Hazırlayan: Ezgi Kardelen
Kapak Tasarımı: Deniz Akkol
Sayfa Düzeni: Kolektif Tasarım

5. Baskı, Haziran 2016, İstanbul
Sertifika No: 25574

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 215-216
Topkapı, İstanbul | 0212 613 11 12
Sertifika No: 12491

Kolektif Kitap Bilişim ve Tasarım Ltd. Şti.
Caferağa Mah. Sarraf Ali Sok.
No: 26/1 Kadıköy, İstanbul
www.kolektifkitap.com | info@kolektifkitap.com
T: 0216 337 05 18 | F: 0216 337 03 18

Bu eserin tüm hakları Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır. Yayıncının izni olmaksızın elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve iletilemez.

Rebecca'ya...

Sanatçının sırrını kim çözer?
Sanatçıyı oluşturan azgınlıkla disiplin
içgüdülerinin sımsıkı kaynaşmasını kim kavrar?

—Thomas Mann, *Venedik'te Ölüm*

İçindekiler

Önsöz 17

W. H. Auden 25
Francis Bacon 26
Simone de Beauvoir 28
Thomas Wolfe 30
Patricia Highsmith 31
Federico Fellini 33
Ingmar Bergman 34
Morton Feldman 35
Wolfgang Amadeus Mozart 36
Ludwig van Beethoven 38
Søren Kierkegaard 40
Voltaire 41
Benjamin Franklin 42
Anthony Trollope 43
Jane Austen 45
Frédéric Chopin 46
Gustave Flaubert 48
Henri de Toulouse-Lautrec 51
Thomas Mann 52
Karl Marx 54
Sigmund Freud 55
Carl Jung 57
Gustav Mahler 59
Richard Strauss 61
Henri Matisse 62
Joan Miro 63
Gertrude Stein 65
Ernest Hemingway 66
Henry Miller 68
F. Scott Fitzgerald 69
William Faulkner 70
Arthur Miller 72
Benjamin Britten 72
Ann Beattie 73
Günter Grass 74
Tom Stoppard 74
Haruki Murakami 75
Toni Morrison 77

Joyce Carol Oates 78
Chuck Close 79
Francine Prose 80
Steve Reich 81
Nicholson Baker 82
B. F. Skinner 84
Samuel Johnson 87
James Boswell 88
Immanuel Kant 90
William James 93
Henry James 95
Franz Kafka 96
James Joyce 98
Marcel Proust 101
Samuel Beckett 103
İgor Stravinski 105
Pablo Picasso 105
Erik Satie 107
Jean- Paul Sartre 108
T. S. Eliot 110
Dmitri Şostakoviç 112
Agatha Christie 114
Somerset Maugham 115
Graham Greene 116
Joseph Cornell 117
Sylvia Plath 118
John Cheever 119
Louis Armstrong 122
W. B. Yeats 124
Wallace Stevens 125
Kingsley Amis 126
Martin Amis 128
Umberto Eco 129
Woody Allen 130
David Lynch 131
Maya Angelou 132
George Balanchine 134
Truman Capote 134
Philip Larkin 135
Frank Lloyd Wright 136
Louis I. Kahn 138
George Gershwin 138
Joseph Heller 139
Nikola Tesla 141
Glenn Gould 142
Louise Bourgeois 145
Flannery O'Connor 145
William Styron 147
Philip Roth 148
P. G. Wodehouse 150
Thomas Hobbes 152
John Milton 153
René Descartes 153
Johann Wolfgang von Goethe 155

Friedrich Schiller 155
Franz Schubert 157
Franz Liszt 158
George Sand 159
Honore de Balzac 161
Victor Hugo 161
Charles Dickens 164
Charles Darwin 165
Herman Melville 169
Nathaniel Hawthorne 171
Leo Tolstoy 173
Pyotr İlyiç Çaykovski 175
Mark Twain 177
Alexander Graham Bell 179
Vincent van Gogh 180
Georgia O'Keeffe 180
Sergey Rahmaninov 182
Vladimir Nabokov 183
Balthus 185
Le Corbusier 186
Buckminster Fuller 188
Paul Erdős 189
Andy Warhol 191
Edmund Wilson 194
John Updike 196
Albert Einstein 197
L. Frank Baum 198
Knut Hamsun 199
Willa Cather 200
Ayn Rand 201
George Orwell 202
Jackson Pollock 203
Carson McCullers 204
Willem de Kooning 206
Donald Barthelme 207
Alice Munro 209
Jerzy Kosinski 210
Isaac Asimov 211
Oliver Sacks 212
Anne Rice 214
Charles Schulz 216
David Foster Wallace 217
Marina Abramovic 218
Twyla Tharp 220
Stephen King 221
Marilynne Robinson 222
Saul Bellow 223
Gerhard Richter 225
Jonathan Franzen 226
Georges Simenon 227
Stephen Jay Gould 229
Bernard Malamud 230

Teşekkür 233

Önsöz

Bir buçuk yıl boyunca hafta içi hemen her sabah beş buçukta kalktım, dişlerimi fırçaladım, bir fincan kahve hazırladım ve son dört yüz yılın büyük zihinlerinden bazılarının aynen bu şekilde çalışmaya nasıl koyuldukları -yani, en iyi eserlerini oluşturmak için her gün zamanı nasıl kullandıkları, yaratıcı ve verimli olmak için nasıl bir program yaptıkları- konusunda yazmaya çalıştım. Ele aldığım kişilerin günlük yaşamlarının sıradan detayları -ne zaman uyudukları, yemek yedikleri, çalıştıkları ve endişelendikleri- üstüne yazarak, onların kişilikleri ve kariyerleri hakkında özgün bir bakış açısı sağlamayı; alışkanlık olduğu üzere, sanatçıların eğlenceli portrelerini çizmeyi umuyordum. Fransız gastronom Jean Anthelme Brillat-Savarin bir defasında, "Bana ne yediğini söyle, sana ne olduğunu söyleyeyim," diye yazmıştı. Bense, bana saat kaçta yemek yediğini ve sonrasında şekerleme yapıp yapmadığını söyle," diyorum.

Bu bakımdan elinizde tuttuğunuz kitap, ürünün kendisiyle değil, yaratıcı faaliyetin gerçekleştiği koşullarla ilgili; anlamdan ziyade üretimle ilgileniyor. Ama ayrıca kaçınılmaz biçimde kişisel. (John Cheever, iç dünyanızdan bir şeyleri afişe etmeden bir iş mektubu bile yazamayacağınızı söylerdi; ne kadar doğru, değil mi?) Benim kitapta esas ilgilendiğim,

kendi hayatımda da mücadele ettiğim konular: Bir yandan geçiminizi sağlarken, nasıl anlamlı bir yaratıcı çalışma içinde olabilirsiniz? Kendinizi bir projeye tümüyle adamak mı, yoksa her günün küçük bir kısmını ona ayırmak mı daha iyi? Ve başarmayı istediğiniz şeyin tamamı için yeterli zaman yok gibi görünüyorsa, bir şeylerden (uyku, para, temiz bir ev) vazgeçmeniz mi gerekir, yoksa faaliyetleri yoğunlaştırmayı, az zamanda çok iş yapmayı, babamın bana hep dediği gibi "daha fazla değil, daha akıllıca çalışmayı" öğrenebilir misiniz? Daha açık söyleyecek olursak, rahatlık ve yaratıcılık birbiriyle bağdaşmayan şeyler midir, yoksa tam tersi mi doğrudur: Sürdürülebilir bir yaratıcı çalışma için, temel seviyede bir günlük rahatlığa ulaşmak önkoşul mudur?

İlerleyen sayfalarda bu sorulara yanıt vereceğimi iddia etmiyorum -muhtemelen, bunlardan bazıları hiç yanıtlanamaz ya da yalnızca, pek de sağlam olmayan kişisel uzlaşmalarla, bireysel olarak çözümlenebilir- ama zeki ve başarılı pek çok insanın, benzer güçlüklerin bir çoğuyla nasıl mücadele ettiğini gösteren örnekler vermeye çalıştım. Muhteşem yaratıcı düşüncelerin, gündelik küçük detaylar aracılığıyla nasıl açıklanabileceğini, insanın çalışma alışkanlığının işin kendisini nasıl etkilediğini ve bunun tam tersini göstermek istedim.

Kitabın başlığı *Günlük Ritüeller,* ama benim yazarken yoğunlaştığım asıl konu, insanların *rutinleri* oldu. Bu kelime aleladeliği, hatta bir düşünce noksanlığını akla getiriyor; bir rutini izlemek, otomatik pilota bağlı olmaktır. Ama insanın günlük rutini, aynı zamanda bir tercihtir ya da bütün bir tercihler dizisidir. Doğru ellerde, bir dizi kısıtlı kaynaktan faydalanabilecek iyi ayarlanmış bir mekanizmaya dönüşebilir. Bu kay-

naklar irade, özdisiplin, iyimserlik ve tabii ki zamandır (bütün kaynaklar arasında en kısıtlı olanı). Sağlam bir rutin, insanın zihinsel enerjisi için güvenli bir korunak sağlar ve haletiruhiyelerin tiranlığını savuşturmaya yardım eder. Bu, William James'in en sevdiği konulardan biriydi. İnsanın, hayatının bir kısmını otomatik pilota bağlamak istediğine inanıyor ve iyi alışkanlıklar oluşturarak, "Zihnimize, gerçekten ilginç olan faaliyet alanlarına yönelme özgürlüğü verebiliriz," diyordu. İronik biçimde, James'in kendisi kronik bir erteleyiciydi ve düzenli bir programa asla bağlı kalamazdı (bkz. s. 93).

Aslında, bu kitabın ortaya çıkmasına yol açan da yaratıcı bir erteleme devresi oldu. Temmuz 2007'nin bir pazar öğleden sonrası, çalıştığım küçük mimarlık dergisinin tozlu ofisinde tek başıma oturmuş, ertesi güne yetişmesi gereken bir hikaye yazmaya çalışıyordum. Ama sıkı çalışıp yazacağım şeyi bitirmek yerine, internetten *The New York Times* okuyor, takıntılı biçimde oturduğum bölümü toparlıyor, küçük mutfakta kahve şatları hazırlıyor ve genel olarak günümü ziyan ediyordum. Bildik bir açmazdaydım. Ben klasik bir "sabah insanı"yım, erken saatlerde gayet iyi yoğunlaşabiliyorum, ama öğle yemeğinden sonra pek iş göremem. O öğleden sonra da genellikle uygunsuz kaçan bu tercihim konusunda kendimi rahatlatmak için (kim her gün beş buçukta kalkmak ister ki?) başka yazarların çalışma programları hakkında internette araştırma yapmaya başladım. Aradığımı bulmak çok kolay oldu ve hayli eğlenceliydi. Birinin bu anekdotları tek bir yerde toplaması gerektiğini düşündüm; böylece, o öğleden sonra *Günlük Rutinler* blogumu kurdum (dergi yazım, ertesi sabah son dakika paniğiyle yazıldı) ve şimdi de ortaya bu kitap çıktı.

Blog öylesine bir şeydi; orada, biyografiler, dergi röportajları, gazetelerde çıkmış ölüm ilanları ve benzeri şeyler arasında dolanırken karşıma çıkan çeşitli insanların rutinlerinin açıklamalarını yayınladım sadece. Kitap içinse hayli geniş ve daha iyi araştırılmış bir derleme oluşturdum; bununla birlikte esas cazibeyi yaratan şeyi, düşüncelerin kısa, öz anlatımını ve çeşitliliğini sürdürmeye çalıştım. Mektuplardan, günlüklerden ve röportajlardan alıntılar yaparak, ele aldığım kişilerin mümkün olduğunca kendi adlarına konuşmasını sağlamaya çalıştım. Diğer durumlarda, ikincil kaynakları kullanarak onların rutinlerine dair bir özet oluşturdum. Ayrıca bir başka yazar, kendi değerlendirdiği kişinin rutinine dair mükemmel, özlü bir metin oluşturmuşsa, onu tekrar yazmaya çalışmaktansa kapsamlı bir şekilde alıntıladım. Burada belirtmeliyim ki eserlerinden yararlandığım yüzlerce biyografi yazarının, gazetecinin ve akademisyenin araştırmaları ve yazdıkları olmasaydı bu kitap ortaya çıkamazdı.

Bu maddeleri bir araya getirirken, V. S. Pritchett'in 1941 tarihli makalesindeki bir paragrafı hep aklımda tuttum. Edward Gibbon hakkında yazan Pritchett, bu büyük İngiliz tarihçinin olağanüstü çalışkanlığına dikkat çekiyordu. Gibbon askerliğini yaparken bile akademik çalışmalarını sürdürmeye zaman bulmuş, yürüyüş yaparlarken Horatius'u yanında taşımış ve çadırında paganlık ve Hıristiyan teolojisi hakkında yazılar okumuş. "Er ya da geç," diye yazar Pritchett, "büyük insanların hepsi birbirine benziyor. Çalışmayı hiç bırakmıyorlar. Asla bir dakika bile kaybetmiyorlar. Çok moral bozucu."

Gelecek vaat eden hangi yazar veya sanatçı ara sıra bu hisse kapılmaz ki? Geçmişteki büyük insanların başarılarına

bakmak, kimi zaman ilham vericiyken kimi zaman bütünüyle heves kırıcı olur. Ama elbette, Pritchett de yanılıyordu. Durmaksızın çalışan, kendinden şüpheye düşmeyerek bizim gibi sıradan fanilerin peşini bırakmayan, güvensizlik krizleri yaşamayıp keyifle çalışan her Gibbon'a karşılık, zamanı boşa harcayan, birdenbire bir ilhamın çakmasını boşu boşuna bekleyen, acı veren tıkanmalar ve verimsiz dönemler geçiren, şüphe ve güvensizlik yüzünden eziyet çeken bir William James ya da bir Franz Kafka vardır. Aslında bu kitapta yer alanların çoğu bunun ortasında bir yerde: Kendini her gün çalışmaya adamış, ama katettikleri mesafeden asla tümüyle emin olamayan insanlar bunlar, hızlarını kesen o tek tatil gününden sakınanlar. Hepsi de eserlerini tamamlayacak zamanı buldular. Ama bunu yapabilmek için hayatlarını çok farklı biçimlerde organize ettiler.

Bu kitap o farklılık hakkında. Okurların da bunu moral bozucu değil, heveslendirici bulmasını ümit ediyorum. Bu kitabı yazarken sık sık, Kafka'nın sevgili Felice Bauer'i için 1912'de yazdığı bir mektupta yer alan bir cümleyi düşündüm. Sınırlı yaşam koşullarından ve insanı duyarsızlaştıran günlük işinden bıkmış halde, şöyle şikayet ediyordu Kafka: "Zaman kısa, direncim sınırlı, ofis kabus gibi, evim gürültülü; ve şayet keyifli, basit bir hayat mümkün değilse insan ustaca manevralarla kendine yer açmaya çalışmak zorunda kalıyor." Zavallı Kafka! Peki durum böyleyse, hangimiz keyifli, basit bir yaşam sürmeyi umabilir? Çoğumuz için, hayat genellikle sıkıcı ve Kafka'nın dikkat çekmeyen manevraları pek de arzulanan bir son çare değil. Sürünmenin şerefine.

Günlük Ritüeller

W. H. Auden

(1907 - 1973)

"Akıllı insanda rutin, ihtirasın işaretidir," diye yazmıştı Auden 1958'de. Bu doğruysa, o halde Auden kendi kuşağının en ihtiraslı insanlarından biriydi. Şair, takıntılı bir şekilde dakikti ve hayatı boyunca da sıkı bir programa bağlı kalarak yaşadı. "Tekrar tekrar saatine bakar," demişti Auden'in misafirlerinden biri. "Yeme, içme, yazma, alışveriş yapma, çapraz bulmaca çözme ve hatta postacının gelişi... tüm bunlar dakikası dakikasına belliydi ve hepsine eşlik eden rutinler vardı." Auden, bunun gibi askeri dakikliğe sahip bir yaşamın, yaratıcılığı için elzem olduğuna inanıyordu; ilham perisini kendi programına göre eğitmenin bir yoluydu bu. "Modern bir stoacı, tutkuyu kontrol etmenin en kesin yolunun zamanı kontrol etmekten geçtiğini bilir: Gün içinde ne yapmak istediğinize ya da ne yapmanız gerektiğine karar verin, sonra onu her gün kesinlikle aynı zaman aralığında yapın, böylece tutkularınız başınıza dert olmayacaktır," diyordu.

Auden sabahları saat altıdan hemen sonra kalkar, kendine kahve yapar ve belki bir tur çapraz bulmaca çözdükten sonra çalışmaya otururdu. Zihninin en iyi çalıştığı zaman aralığı sabah yediyle on bir buçuk arasıdır ve onun da bu saatlerden istifade etmeyi kaçırdığı pek görülmemiştir. (Gece kuşu olmayı aşağılardı: "Ancak 'dünyanın Hitlerleri' gece çalışır; hiçbir dürüst sanatçı böyle çalışmaz.") Auden genellikle öğle yemeğinden sonra tekrar çalışmaya başlardı ve akşamüstüne kadar devam ederdi. Kokteyl saati tam olarak altı buçukta başlardı; şair o saatte kendisi ve varsa misafirleri için birkaç tane sert votka-martini hazırlardı. Ardından akşam yemeğine oturulurdu; ye-

mekte de bol bol şarap içilir, bunu daha fazla şarap ve sohbet izlerdi. Auden erken yatardı, asla on birden sonraya kalmazdı ve yaşlandıkça bu saat dokuz buçuğa kadar düştü.

Şair enerjisini ve konsantrasyonunu korumak için amfetamine güvenirdi; pek çok insanın her gün multivitamin alması gibi, her sabah bir doz Benzedrin alırdı. Geceleri uyumak içinse Seconal ya da başka bir sakinleştirici kullanırdı. Bu rutini -kendisi buna "kimyasal hayat" diyordu- yirmi yıl boyunca, ta ki haplar artık etki etmez hale gelene dek sürdürdü. Auden amfetaminleri, alkolün, kahvenin ve tütünün yanı sıra, "zihin mutfağı"nda bulunan "emek koruma araçları"ndan biri olarak görüyordu; bununla birlikte "bu mekanizmaların son derece ham olduğunun, aşçıda hasar oluşturmasının ve daimi bir ruhsal çöküntüye yol açmasının muhtemel olduğunun" da gayet farkındaydı.

Francis Bacon

(1909 - 1992)

Bacon, dışarıdan bakan birine karmaşadan besleniyormuş gibi görünürdü. Atölyelerine, boya lekeleriyle kaplı duvarları ve yerlerde diz boyuna gelen kitap, fırça, kırık mobilya ve başka döküntülerden oluşan yığınlarla olağanüstü bir kaos hakimdi. (Daha düzenli bir dekorun yaratıcılığını köstekleldiğini söylerdi.) Bacon resim yapmadığı zamanlarda, hedonistik uçlarda gezen bir yaşam sürerdi; günde pek çok zengin öğün yer, muazzam miktarda alkol tüketir, elinin altında hangi uyarıcı varsa onu alır ve genellikle geç saatlere kadar ayakta kalıp çağdaşlarının hepsinden daha sıkı partilerdi.

Yine de, biyografi yazarı Michael Peppiatt'ın yazdığı gibi, Bacon "aslında bir alışkanlıklar insanıydı"; kariyeri boyunca çok az değişmiş günlük bir programı vardı. Resim yapmak her şeyden önce gelirdi. Gece geç saatlere kadar ayakta olmasına rağmen, Bacon daima günün ilk ışıklarıyla uyanır ve birkaç saat çalıştıktan sonra genellikle öğle civarı çalışmayı bırakırdı. Ardından, âlemlerle dolu bir başka uzun ikindi ve akşam olurdu önünde ve Bacon sefahati hiç kaçırmazdı. Atölyesinde bir şişe şarabı paylaşacağı bir arkadaşı olurdu mutlaka ya da içmek için çıkıp bir pub'a gider, bunu restoranda uzun bir öğle yemeği ve art arda gidilen bir dizi özel kulüpte içilen başka içkiler izlerdi. Akşam olduğunda bir restoranda yemek yer, gece kulüplerini şöyle bir turlar, belki bir kumarhaneye uğrar ve genellikle yeni günün ilk saatlerinde, küçük bir lokantada bir yemek daha yerdi.

Bacon bu uzun gecelerin sonunda serseme dönmüş dostlarını son bir içki için eve davet ederdi - belli ki, her gece uykusuzluğa karşı verdiği savaşı erteleme çabasıydı bu. Bacon uyuyabilmek için ilaçlara bağımlıydı ve uykudan önce kendini rahatlatmak için klasik yemek kitapları okuyor, sonra okuduklarını tekrar okuyordu. Yine de geceleri sadece birkaç saat uyurdu ve buna rağmen ressamın bünyesi gayet sağlamdı. Yaptığı tek egzersiz tuvalin önünde aşağı yukarı yürümekti; diyet anlayışıysa büyük miktarda sarmısak hapı yutup yumurta sarısından, tatlıdan ve kahveden uzak durmaktı - bununla birlikte, günde yarım düzine şişe şarabı mideye indirmeye ve restoranlarda iki ya da daha fazla koca öğün yemeye devam ediyordu. Yine de metobolizması bu aşırı tüketimi kaldırıyor olmalıydı ki nüktedanlığından bir şey kaybetmi-

yor ya da göbeği yağ bağlamıyordu (en azından, içkinin nihayet onunla arayı kapatmış göründüğü hayatının son yıllarına dek). Bacon'a göre, nadiren yaşadığı akşamdan kalmalık bile bir lütuftu. "Akşamdan kalma çalışmayı genellikle severim," demişti bir seferinde, "çünkü zihnim enerji patlaması yaşar ve çok net düşünebilirim."

Simone de Beauvoir

(1908 - 1986)

Beauvoir, 1965'te *The Paris Review*'a, "Genel olarak, güne başlamayı sevmesem de çalışmaya koyulmak için hep acele ederim," demişti. "Önce çay içerim, ardından saat on civarında masanın başına oturup bire kadar çalışırım. Ardından, arkadaşlarımla görüşürüm ve daha sonra beşte tekrar çalışmaya başlar ve dokuza kadar devam ederim. Öğleden sonra ipin ucunu yakalamakta hiç güçlük çekmem." Gerçekten de Beauvoir çalışma konusunda pek sıkıntı yaşamazdı, hatta bunun tam tersi geçerliydi - her yıl çıktığı iki-üç aylık tatillerde sıkılır ve işinden ayrı kaldığı birkaç haftadan sonra kendini rahatsız hissederdi.

Her ne kadar Beauvoir'ın işi her şeyden önce gelse de, Jean-Paul Sartre ile 1929'dan Sartre'ın 1980'deki ölümüne dek sürdürdükleri ilişki günlük programını da belirliyordu. (Onlarınki biraz garip bir cinsellik de barındıran entelektüel bir ortaklıktı; Sartre'ın ilişkilerinin başında önerdiği bir anlaşmaya göre, birbirlerine her şeyi anlatmaları şartıyla her iki eş de başka sevgililer edinebiliyordu,) Beauvoir genellikle sabahları yalnız başına çalışıyor, öğle yemeğinde Sartre'a ka-

tılıyordu. Öğleden sonraları, Sartre'ın dairesinde birlikte sessizlik içinde çalışıyorlardı. Akşamları, Sartre'ın programında hangi politik ya da sosyal etkinlik varsa ona katılıyor, yoksa sinemaya gidiyor ya da Beauvoir'ın dairesinde viski içip radyo dinliyorlardı.

1952'den 1959'a kadar Beauvoir'ın sevgilisi olan film yapımcısı Claude Lanzmann bu düzene doğrudan tanıklık etmişti. Beauvoir'ın Paris'teki dairesinde birlikte yaşamaya başlamalarını şöyle anlatıyordu:

> İlk sabahımızda ben yatakta uzanmayı düşünürken, o kalkıp giyindi ve çalışma masasına gitti. Yatağı işaret ederek, "Sen orada çalışırsın," dedi. Ben de kalkıp yatağın kenarına oturdum ve sigara içerek çalışıyormuş gibi davrandım. Öğle yemeği vaktine dek bana tek kelime etmedi sanırım. Sonra çıkıp Sartre'a gitti, beraber öğle yemeği yediler; bazen ben de onlara katılırdım. Daha sonra o Sartre'ın dairesine giderdi ve orada üç, belki de dört saat çalışırlardı. Sonra toplantılar, randevular olurdu. İlerleyen saatlerde akşam yemeği için buluşurduk; hemen her zaman Sartre'la baş başa otururlar, Simone onun o gün yazdıkları konusunda eleştirilerini belirtirdi. Sonra o ve ben [daireye] dönüp yatardık. Partiler, kokteyller, burjuva değerler yoktu. Bunların tümünden uzak dururduk. Ancak temel gereksinimler hüküm sürerdi. Düzenli bir hayattı bu; Simone çalışmalarını yürütebilsin diye özellikle oluşturulmuş bir sadelikti.

Thomas Wolfe

(1900 - 1938)

Wolfe'un edebiyatı, aşırı haz düşkünü ve ergen halleri dolayısıyla eleştirilmişti, bu yüzden yazarın kelimenin neredeyse tam anlamıyla mastürbasyonvari bir yazma ritüeli olduğunu belirtmek gerek. 1930'da bir akşam, ilk kitabı *Look Homeward, Angel*'ı ortaya çıkaran hararetli ruh halini tekrar yakalamaya uğraşırken, bir saat boyunca ilhamdan yoksun olarak sürdürdüğü çalışmasını bırakmaya ve soyunup yatmaya karar verdi. Ama otel odasının penceresi önünde çırılçıplak dikilirken, bir anda bitkinliğinin uçup gittiğini ve yeniden yazma hevesiyle dolduğunu hissetti. Masaya dönüp "inanılmaz hızlı, rahat ve kendinden emin" diye tabir ettiği bir biçimde şafak sökünceye kadar yazdı. Geriye dönüp bakınca, Wolfe bu ani değişikliğe neyin yol açtığını anlamaya çalıştı - ve pencereden bakarken bilinçsizce cinsel organını okşamış olduğunu fark etti; çocukluktan kalan bu alışkanlık, tam anlamıyla cinsel içerikli olmamakla birlikte ("penis yumuşak kaldı, uyarılmadı" diye not düşmüştü editörüne yazdığı bir mektupta) böyle "erkeksi, güzel bir duygu"yu besleyerek yaratıcı enerjisinin açığa çıkmasını sağlamıştı. Wolfe o günden sonra yazma seanslarına ilham versin diye bu yöntemi düzenli olarak kullandı; "hayatın her alanındaki tensel unsurlar daha dolaysız, gerçek ve güzel olana" dek, "eril dokularını" hülyalı hülyalı inceledi.

Wolfe genellikle gece yarısı gibi yazmaya başlardı; bir biyografi yazarı, "Olağanüstü miktarda çay ve kahveyle kendini hazırlardı," diye kaydetmişti. Kendi ebatlarına uygun (boyu iki metreydi) yeterince rahat bir sandalye ya da masa bula-

madığından, genellikle ayakta durup buzdolabının üstünü masa gibi kullanarak yazardı. Şafak sökene dek böyle devam eder, camda bir sigara içmek ya da dairesinde volta atmak için molalar verirdi. Ardından bir içki içer ve yaklaşık saat on bire kadar uyurdu. Wolfe sabahın ilerleyen saatlerinde yeniden çalışmaya koyulurdu. Bazen mutfak zeminine saçılmış önceki geceden kalma kağıtları toplaması için bir daktilocudan yardım da aldığı olurdu.

Patricia Highsmith

(1921 - 1995)

Trendeki Yabancılar ve *Yetenekli Bay Ripley* gibi psikolojik gerilim kitaplarının yazarı, bazı kahramanları gibi yalnız ve insanları sevmeyen bir tipti. Yazmak onun için bir zevk kaynağı olmanın ötesinde, içten gelen bir mecburiyetti; yazmadığı zamanlarda perişan oluyordu. "Çalışmanın, yani hayal etmenin dışında hiçbir gerçek hayat yok," diye yazmıştı günlüğüne. Neyse ki, Highsmith nadiren ilham sıkıntısı çekiyordu; sıçanların orgazmları gibi, onda da fikir boldu.

Highsmith her gün, genellikle sabahları üç-dört saat yazıyor; verimli bir günde iki bin sözcüğü tamamlıyordu. Biyografisini yazan Andrew Wilson onun yöntemini şöyle kaydediyordu:

> Doğru ruh halini yakalamak için en sevdiği yöntem, etrafında sigaralar, küllükler, kibritler, bir kupa kahve, bir çörek ve onun üzerine serpmek için bir kase şeker bulunan yatağında çalışmaktı. Bir disiplin hissine ka-

> pılmayıp yazma işini mümkün olduğunca zevkli hale getirmek zorundaydı. Neredeyse bir cenin pozisyonunu aldığını, hatta niyetinin "kendisine özel bir rahim" yaratmak olduğunu söylüyordu.

Ayrıca, Highsmith'in yazmaya başlamadan önce sert bir içki içme alışkanlığı vardı – "Canlandırsın diye değil de," diye yazıyordu Wilson, "onu manikleştiren enerji seviyelerini düşürsün diye." Hayatının ilerleyen dönemlerinde toleransı yüksek, sıkı bir içiciye dönüştüğü için, yatağının yanında bir şişe votka bulundurur, uyanır uyanmaz buna uzanır ve günlük limitini belirlemek için şişeyi işaretlerdi. Ayrıca uzun süredir sigara tiryakisiydi; günde bir paket Gauloises içerdi. Yemek konusundaysa kayıtsızdı. Tanıdıklarından biri, "her biri tuhaf saatlere denk gelecek şekilde, sadece domuz pastırması, sahanda yumurta ve mısır gevreği yerdi," diye hatırlıyordu.

Çoğu insanın yanında huzursuzdu ama hayvanlarla alışılmadık biçimde yakın bir ilişkisi vardı; özellikle de kedilerle ve evde beslediği salyangozlarla. Highsmith ne zaman balık pazarında sarmaş dolaş olmuş bir çift karındanbacaklı deniz kabuklusu görse, onları evcil hayvan gibi evine götürmek isterdi. (Bir radyo röportajında, "Bana bir tür huzur veriyorlar," demişti.) Sonunda İngiltere'nin Suffolk bölgesinde bulunan evinin bahçesinde üç yüz salyangoza ev sahipliği yaptı; bir defasında Londra'daki bir kokteyle, akşam için kendisine eşlik edeceklerini söylediği, içinde bir demet marul ve yüz tane salyangoz bulunan koca bir çantayla gitti. Daha sonra Fransa'ya taşındığında, Highsmith'in ülkeye canlı salyangoz sokmakla ilgili yasağı delmesi gerekti. Bu yüzden onları sınırdan kaçak

geçirdi; her seferinde her bir memesinin altına sekiz-on salyangoz saklayarak, ülkeye çok kez giriş çıkış yaptı.

Federico Fellini

(1920 - 1993)

İtalyan yönetmen bir seferde üç saatten fazla uyuyamadığını söylerdi. 1977 tarihli bir röportajda sabah rutinini şöyle anlatmıştı:

> Sabah altıda kalkarım. Evi şöyle bir dolaşıp pencereleri açar, kutuları karıştırır ve kitapları oradan oraya kaldırırım... Yıllardır kendime doğru düzgün kahve yapmaya çalışıyorum ama bu benim uzmanlık alanlarımdan biri değil. Aşağı inip olabildiğince çabuk dışarı çıkarım. Saat yedi gibi telefonun başına geçerim. Sabahın yedisinde hakaret işitmeden kimi uyandırabileceğimi seçerken son derece titiz davranırım. Bazıları için tam bir uyandırma servisiyim; saat yedi civarında onları uyandırmama alıştılar.

Fellini gençliğinde gazetelerde yazardı, ama sonra mizacının filmlere daha uygun olduğunu keşfetti – film yapma sürecinin getirdiği sosyalliği severdi. "Bir yazar her şeyi tek başına yapabilir, ama disiplinli olması şarttır," derdi. "Sabah yedide kalkmalı ve odada beyaz bir kağıtla baş başa kalmalıdır. Ben bunu yapamayacak kadar *vitellone*'yim [haylazım]. Kendim için en iyi ifade aracını seçtim bence. Yönetmenliğin sunduğu, işle birlikte yaşamanın bu çok değerli kombinasyonunu seviyorum."

Ingmar Bergman

(1918 - 2007)

1964 yılında verdiği bir röportajda, "Film yapmak nedir biliyor musunuz?" diye sormuştu Bergman. "Filmin üç dakikasını çekmek için her gün sekiz saat yoğun çalışma demek. Üstelik bu sekiz saatin belki sadece on-on iki dakikası gerçek bir yaratma sürecidir, o da eğer şanslıysanız. Belki hiç gelmez. O zaman kendinizi bir sonraki sekiz saate hazırlarsınız ve bu kez o verimli on dakikayı yakalamak için dua edersiniz." Ama Bergman için film yapmak, aynı zamanda senaryo yazmak demekti; bu işi de daima İsveç'in ıssız adalarından biri olan Fårö'daki evinde yapardı. Orada, on yıllar boyunca hep aynı programı izledi: sekizde uyanma, dokuzdan öğle vaktine kadar yazma, sonra sade bir yemek. Oyuncu Bibi Andersson, "sürekli aynı öğle yemeğini yerdi," diye hatırlıyordu. "Değişmezdi. Bir tür çok yağlı, çırpılmış ekşi süt ve çok tatlı çilek reçeli; mısır gevreğiyle birlikte yediği tuhaf, bebek maması gibi şeydi bu."

Bergman öğle yemeğinden sonra saat birden üçe kadar tekrar çalışır, ardından bir saat uyurdu. Akşama doğru yürüyüşe çıkar ya da gazetelerini ve postasını almak için komşu adaya giden feribota binerdi. Akşamları okur, arkadaşlarıyla görüşür, geniş koleksiyonundan bir film seçer ya da televizyon izlerdi (özellikle *Dallas*'a düşkündü). "Asla uyuşturucu ya da alkol kullanmam," diyordu Bergman. "En fazla, bir bardak şarap içerim ve o da beni inanılmaz mutlu eder." Müzik de onun için "son derece gerekliydi" ve Bergman, Bach'tan Rolling Stones'a kadar her şeyi çok severdi. Yaşı ilerledikçe uyku sorunu yaşamaya başladı, gecede dört-beş saatten faz-

la uyuyamıyor, bu da film çekmesini güçleştiriyordu. Ama 1982'de film çekmeyi bıraktıktan sonra bile televizyon filmleri çekmeye, tiyatro oyunları ve operalar yönetmeye, oyunlar ve romanlar yazmaya devam etti; bir de anı kitabı yazdı. "Her zaman çalıştım," diyordu, "bu da ruhunuzun coğrafyasından bir selin akıp geçmesine benziyor. Bu çok iyi çünkü birçok şeyi sizden uzaklaştırıyor. Arındırıcı. Sürekli çalışmasaydım, deli çıkardım."

Morton Feldman

(1926 - 1987)

1971 yılında Fransız bir gazeteci Feldman'ı ziyaret etti; o sırada Amerikalı besteci çalışmak için bir aylığına Paris'in kuzeyinde yaklaşık bir saat uzaklıktaki küçük bir köye gelmişti. "Burada bir keşiş gibi yaşıyorum," demişti Feldman.

> Sabah altıda kalkıyorum. On bire kadar beste yapıyorum, sonra gün bitiyor. Dışarı çıkıyor ve saatlerce, durup dinlenmeksizin yürüyorum. Max Ernst fazla uzak değil. [John] Cage de buraya geldi. Başka hiçbir şey yapmıyorum. Bu benim üstümde nasıl bir etki mi bırakıyor?
>
> Çok iyi... Bu kadar çok zamanım olmasına, bu kadar rahatlığa alışkın değilim. Genellikle pek çok telaşenin ve işin ortasında eser yaratırım. Biliyorsunuz, hep müzik dışındaki alanlarda çalıştım. Annemle babam iş dünyasındaydı ve ben de onların endişelerini, hayatlarını paylaştım...
>
> Sonra evlendim, karımın çok iyi bir işi vardı ve bü-

> tün gün dışarıdaydı. Sabah altıda kalkar, alışveriş, yemek, ev işi yapardım; deli gibi çalışırdım, akşamları da bir sürü arkadaşımı ağırlardım (o kadar çok arkadaşım olduğunu ben bile fark etmemiştim). Yılın sonunda, bir tek müzik notası bile yazmadığımı keşfettim!

Feldman beste yapmak için vakit bulduğunda, John Cage'in ona öğrettiği bir stratejiyi benimsedi. "Hayatım boyunca birinden aldığım en önemli tavsiyeydi," diye anlatıyordu Feldman, 1984'te verdiği bir konferansta. "Biraz yazdıktan sonra durup onu temize çekmen çok iyi olur, dedi bana. Çünkü temize çekerken onun üzerine düşünürsün ve bu sana başka fikirler verir. Ben böyle çalışıyorum. Çalışmakla temize çekmek arasındaki ilişki muhteşem, tek kelimeyle harika." Harici koşullar -doğru kaleme, doğru sandalyeye sahip olmak- da önemliydi. Feldman 1965 tarihli bir makalesinde, "Beni zaman zaman endişelendiren, çalışmamı sağlayacak olan bazı nesnel etkenleri bir araya getirmekten başka bir şey değil. Yıllarca, keşke Mozart'a rakip olmamı sağlayabilecek kadar rahat bir sandalye bulabilsem deyip durdum," diye yazıyordu.

Wolfgang Amadeus Mozart

(1756 - 1791)

Mozart birkaç yıl boyunca Avrupa asilzadeleri arasında boşu boşuna kendine uygun bir makam aradıktan sonra 1781'de, serbest çalışan bir besteci ve müzisyen olarak Viyana'ya yerleşmeye karar verdi. Mozart gibi yetenekli ve ünlü bir müzisyen için bu şehirde pek çok fırsat vardı, ama mali bakımdan

güçlü kalabilmek için peş peşe piyano dersleri ve konserler vermesi, şehrin zengin velinimetlerine sık sık nezaket ziyaretlerinde bulunması gerekiyordu. Aynı zamanda müstakbel karısı Constanze'a da annesinin onaylamaz bakışları altında kur yapıyordu. Tüm bu aktiviteler yüzünden, yeni eserler bestelemek için günde sadece birkaç saati kalıyordu. Kız kardeşine yazdığı 1782 tarihli bir mektupta, Viyana'daki bu yoğun günlerin detaylı bir dökümünü yapmıştı:

> Sabahları saat altıda saçım mutlaka hazır oluyor ve yedide tamamen giyinmiş oluyorum. Ardından saat dokuza kadar beste yapıyor, dokuzdan bire kadar da ders veriyorum. Sonra öğle yemeği yiyorum; tabii bugün ve yarın Kontes Zichy'lerde ve Kontes Thun'larda olacağı gibi, saat ikide hatta üçte başka bir yere yemeğe davet edilmediysem. Akşam beş-altıdan önce kesinlikle çalışamıyorum, hatta o saatlerde bile genellikle araya bir konser giriyor. Eğer başka bir şey çıkmadıysa dokuza kadar beste yapıyor ve sonrasında sevgili Constanze'ma gidiyorum, ancak birbirimizi görmenin mutluluğu, neredeyse daima annesinin iğneleyici laflarıyla mahvoluyor... On buçuk-on bir gibi eve geliyorum - annesinin laflarına ve benim tahammül kapasiteme göre değişiyor! Akşamları beste yapmaya hiç güvenemiyorum çünkü konserler oluyor ya da oraya buraya davet edilebiliyorum; âdetim (özellikle eve erken döndüysem) yatmadan hemen önce beste yapmak. Genellikle saat bire kadar yazıyor ve tekrar sabah altıda kalkıyorum.

"Yapacak o kadar çok işim var ki, çoğu zaman kafamın üzerinde mi, yoksa ayaklarımın üzerinde mi durduğumu bilmiyorum," diye yazmıştı Mozart babasına. Görünen o ki abartmıyordu; birkaç yıl sonra Leopold Mozart oğlunu ziyarete gittiğinde, serbest çalışan oğlunun hayatının anlattığı kadar karman çorman olduğunu gördü; Viyana'dan eve şunları yazmıştı: "Buradaki hızı ve koşturmacayı tarif etmem imkansız."

Ludwig van Beethoven

(1770 - 1827)

Beethoven gün doğarken kalkar ve işin başına oturmak için pek fazla zaman kaybetmezdi. Kahvaltısı, büyük bir özenle kendisinin hazırladığı kahveydi; her bir fincan için altmış kahve çekirdeği olması gerektiğine karar vermişti ve kesin dozu ayarlayabilmek için genellikle onları tek tek sayardı. Ardından masasına oturup öğleden sonra ikiye, üçe kadar çalışırdı; ara sıra da dışarı çıkıp yaratıcılığını artıran yürüme molaları verirdi. (Belki de bu nedenle, Beethoven genellikle sıcak aylarda daha üretken oluyordu.)

Öğle yemeğinden sonra Beethoven, akşamüstünün kalan kısmını büyük oranda kapsayan uzun, tempolu bir yürüyüşe çıkardı. Ansızın aklına geliveren müzik fikirlerini kaydedebilmek için cebinde daima bir kalem ve birkaç nota kağıdı bulunurdu. Bazen günün ilerleyen saatlerinde, gazeteleri okumak için bir meyhaneye uğrardı. Akşamlarını genelde arkadaşlarıyla ya da tiyatroda geçiriyor, kış aylarındaysa evde kalıp okumayı tercih ediyordu. Akşam yemeği genellikle ba-

sitti: bir kase çorba ve öğle yemeğinden kalanlar. Beethoven yemeğin yanında şaraptan hoşlanırdı ve akşam yemeğinden sonra bir bardak bira içip bir pipo tüttürmeyi de severdi. Akşamları müziği üstünde pek çalışmazdı ve erken yatardı (en geç onda yatağa gitmiş olurdu).

Burada, Beethoven'ın sıradışı banyo alışkanlıklarından söz etmeden olmaz. Öğrencisi ve yardımcısı Anton Schindler, *Beethoven as I Knew Him* adlı biyografi kitabında bunlardan şöyle söz ediyordu:

> Yıkanma ve banyo yapma, Beethoven'ın hayatındaki en elzem zorunluluklar arasındaydı. Bu bakımdan gerçek bir Doğuluydu: Onun düşüncesine göre Muhammed, belirlediği abdest sayısında hiç de aşırıya kaçmamıştı. Sabahki çalışma saatlerinde dışarı çıkacak şekilde giyinmediyse, görkemli sabahlığının içinde lavabonun önünde durur, büyük ibriklerden ellerine su dökerken bağırarak notaları seslendirir veya bazen kendi kendine yüksek sesle mırıldanırdı. Ardından gözlerini yuvarlayarak ya da dik dik bakarak odasında uzun adımlarla dolanıp durur, bir şeyler karalar, daha sonra tekrar su dökünmeye ve yüksek sesle şarkı söylemeye başlardı. Bunlar derin meditasyon hareketleriydi; iki talihsiz sonucu olmasa kimsenin buna itiraz edeceği de yoktu. Her şeyden önce, hizmetkarlar çoğunlukla gülme krizine tutuluyorlardı. Bu da üstadı sinirlendiriyordu ve bazen, kendisini daha da gülünç duruma düşüren bir dille onlara saldırıyordu. Ayrıca yere sıçrayan sular alt kata sızdığı için de ev sahibiyle çatışıyordu.

Beethoven'ın kiracı olarak pek sevilmemesinin başlıca nedenlerinden biri buydu. Aşağı sızıntı yapmaması için oturma odasının zeminin ziftle kaplanması gerekiyordu. Ve üstat ayaklarının altındaki ilham taşkınından tamamen bihaberdi!

Søren Kierkegaard

(1813 - 1855)

Danimarkalı filozofun günlerine hakim iki meşgalesi vardı: yazmak ve yürümek. Genellikle sabahları yazıyor, öğlen Kopenhag'da uzun bir yürüyüşe çıkıyor ve ardından günün ve akşamın geri kalanında yazmaya devam etmek için dönüyordu. En iyi fikirler bu yürüyüşler sırasında aklına gelirdi ve bazen onları yazmak için öyle acele ederdi ki eve dönüp masasının önünde dikilerek, şapkası hâlâ başında, bastonu veya şemsiyesi elindeyken yazardı.

Kierkegaard enerjisini genellikle akşam yemeğinden ve bir bardak şerinin ardından içtiği kahveyle canlı tutardı. 1844-1850 arasında sekreterliğini yapan Israel Levin, Kierkegaard'ın "her takımdan yalnızca birer parça olmak üzere en az elli fincanı ve fincan tabağı" olduğunu hatırlıyordu. Ayrıca kahve servis edilmeden önce, o gün hangi fincanı ve fincan tabağını tercih edeceğini Levin'in bulması gerekirdi; tuhaf bir şekilde bu tercihini de Kierkegaard'a açıklamak zorundaydı. Bu tuhaf tören bu kadarla da kalmıyordu. Biyografi yazarı Joakim Garff şunları kaydediyordu:

Kierkegaard'ın kahve içişi gayet nevi şahsına münhasır-

dı: Şeker torbasını elinde memnuniyetle tartar ve kahve fincanını tepeleme şeker doldururdu. Daha sonra çok sert ve sade kahveyi bu beyaz piramidin üstüne dökerdi. Şerbet gibi içecek efendimin midesini boylayana kadar sürerdi bu; orada kahve şeriyle karışır ve kaynayıp fokurdayarak beyne yükselen fazladan enerjiyi meydana getirirdi. Kierkegaard'ın zihni her halükarda gün boyu çok üretkendi; öyle ki Levin loş ışıkta bile onun fincanın ince kulpunu kavrayan yorgun parmaklarının karıncalanıp zonkladığını fark edebiliyordu.

Voltaire

(1694 - 1778)

Fransız Aydınlanma dönemi yazarı ve filozofu yatakta çalışmayı severdi, özellikle de ilerleyen yaşlarında. 1774'te bir misafiri Voltaire'in rutinini şu sözlerle anlatmıştı: Sabahı yatakta okuyarak ve yeni eserini sekreterlerinden birine dikte ederek geçirirdi. Öğle olunca kalkıp giyinirdi. Ardından ziyaretçileri kabul eder ya da -eğer ziyaretçisi yoksa- yiyecek olarak yanına kahve ve çikolata alıp çalışmaya devam ederdi. (Öğle yemeği yemezdi.) Öğleden sonra ikiyle dört arasında, Voltaire' le baş sekreteri Jean-Louis Wagniere arazileri kolaçan etmek için at arabasıyla dolaşırlardı. Ardından yine çalışmaya otururlar, akşam yemeği için saat sekizde dul yeğeni (ve uzatmalı âşığı) Madam Denis ve diğerlerine katılana dek çalışırdı. Ama çalışma günü burada bitmezdi; Voltaire genellikle akşam yemeğinden sonra da gece geç saatlere kadar dikte etmeye devam ederdi. Wagniere günde toplam on sekiz-yirmi saat çalış-

tıklarını tahmin ediyordu. Voltaire'e göre bu mükemmel bir düzenlemeydi. "Hücreyi seviyorum," diye yazmıştı.

Benjamin Franklin

(1706 - 1790)

Franklin otobiyografisinde on üç haftalık bir plana göre "ahlaki mükemmeliyet"e ulaşmak için bir program oluşturur. Her hafta belli bir meziyete adanmıştır -ölçülülük, temizlik, mütevazılık, vb.- ve bu meziyetlerin aleyhindeki davranışlar bir takvime işlenir. Franklin, bir meziyete olan sadakatini tüm hafta boyunca sürdürebilirse bunun alışkanlığa dönüşeceğini düşünüyordu; ardından bir sonraki meziyete geçebilir, kendini tümüyle düzeltene dek gittikçe daha az hata yapar (takvimde siyah işaretle gösteriliyordu) ve böylece ahlaki kontrol dönemlerine yalnızca ara sıra ihtiyaç duyardı.

Plan bir noktaya kadar işe yaradı. Bu programı peş peşe birkaç kez takip ettikten sonra, yılda sadece bir tekrar yapması gerektiğini, ardından da birkaç yılda bir tekrarlaması gerektiğini düşünmeye başladı. Ama görünüşe göre, *düzen* erdemi -"Her eşyanız yerinde olsun; işinizin her bir parçasını zamanında yapın"- onun elinden kurtulmayı başarmıştı. Franklin doğası gereği yazılarını ve diğer varlıklarını düzenli tutma eğiliminde değildi ve bu çabayı o kadar sinir bozucu buluyordu ki, her seferinde az kalsın öfke içinde pes ediyordu. Dahası, baskı işinin gerektirdikleri yüzünden, belirlediği günlük zaman çizelgesine daima tam olarak uyamıyordu.

Bu çizelge, Franklin yaşlılık yıllarının favori alışkanlığını -gündelik "hava banyosu"nu- edinmeden önce tasarlanmış-

tı. O zamanlar, soğuk suyla yapılan banyo bir kuvvet ilacı gibi görülüyordu ama Franklin, soğuğun sistem için fazla büyük bir şok olduğuna inanıyordu. Bir mektupta şöyle yazmıştı:

> Başka bir elementle, yani soğuk havayla banyo yapmanın benim bünyeme daha uygun olduğunu fark ettim. Bu nedenle, hemen her sabah erkenden kalkıyor ve üstümde hiçbir giysi olmaksızın, mevsimine göre yarım saat veya bir saat oturup ya okuyorum ya da yazıyorum. Bu idman katiyen ızdıraplı değil, bilakis gayet hoş. Sonrasında ara sıra, gece uykuma katkı sağlamak için bir-iki saatliğine, hayal edilebilecek en güzel uykuyu çekmek üzere, üstümü giyinmeden yatağa dönüyorum.

Anthony Trollope

(1815 - 1882)

Trollope hiç değişmeyen sabah erken saatlerde yazma seansları sayesinde kırk yedi roman ve on altı kurgu dışı kitap üretmeyi başardı. Trollope otobiyografisinde, on iki yıl boyunca yaşadığı İngiltere'nin Waltham Cross kasabasında kullandığı yazma yöntemlerini tanımlamıştı. O yılların büyük bir kısmında Merkez Postanesi'nde memur olarak da çalışıyordu. 1834 yılında başladığı bu mesleği otuz üç yıl yaptı ve bir yandan da iki düzineden fazla kitap yazdı.

> Her sabah beş buçukta masa başına geçmek âdetimdi. Kendime hiç acımazdım, aynı şekilde işi bana seslenmek olan ve bu görev için yılda fazladan beş sterlin

ödediğim yaşlı bir seyis de kendine hiç acımazdı. Waltham Cross'ta geçen bütün o yıllar boyunca, görevi icabı bana kahve getirirken bir kez bile geç kalmadı. Sahip olduğum başarıyı en çok ona borçluyum. Güne o saatte başlayınca, kahvaltı için giyinmeden önce yazı işlerimi tamamlayabiliyordum.

Edebiyat emekçilerinin, günde üç saat çalışmanın bir insanın yazacağı şeyleri üretmesine yeteceği konusunda benimle hemfikir olacağını sanıyorum. Öte yandan, insanın kendini bu üç saat boyunca kesintisiz çalışabilecek şekilde eğitmiş olması da şart; dolayısıyla, fikirlerini ifade edeceği kelimeleri bulana dek kalemiyle oyalanmaması ve karşısındaki duvara gözlerini dikip bakmaması için zihnini terbiye etmiş olmalı. Saatimi önüme koyup yazmak ve her on beş dakikada 250 kelime yazmayı kendime mecbur kılmak, o zamanlar benim alışkanlığım haline geldi; her ne kadar sonraları kendime biraz müsamaha göstersem de, bu alışkanlığım hâlâ devam ediyor. Saatim ilerlerken düzenli olarak 250 kelimenin çıktığını fark ettim. Ama bu üç saatimi tümüyle yazmaya ayırmıyordum. İşe koyulmadan önce yarım saatimi, sözcüklerle deyimlerin kulağa nasıl geldiğini görmek için bir gün önce yazdığım şeyi okumaya ayırırdım. Zamanı böyle bölümleyince, günde on sayfadan fazla yazabiliyordum ve on ay boyunca bu şekilde devam edersem, her yıl üç ciltlik üç roman çıkarabiliyordum. Bu miktar Paternoster Row'daki yayıncıyı bir hayli sinirlendirirdi, ne de olsa roman okuyucularının okumak isteyebileceği, tek bir adamın

elinden çıkabilecek eser sayısından fazlaydı bu.

Şayet üç saati dolmadan bir romanı tamamlamış olursa, Trollope boş bir sayfa çıkarır ve hemen yenisine başlardı. Onun bu gayretkeş alışkanlığında, kendisi de son derece ünlü bir yazar olan annesi Frances Trollope'un etkisi olduğuna şüphe yok. Elli üç yaşına kadar bir şey yazmamış olan Frances Trollope, sonrasında da sadece altı çocuğuna ve hasta kocasına bakmak zorunda olduğu için yazmaya başlamıştı. Bir yandan aileyle de ilgilenmesi gerektiğinden, Bayan Trollope kendine zaman yaratmak için her sabah dörtte masasına oturur ve kahvaltı saatine kadar yazardı.

Jane Austen

(1775 - 1817)

Austen hiçbir zaman yalnız yaşamadı ve günlük yaşamında yalnız kalmak gibi bir beklentisi de yoktu. Yaşadığı son ev olan İngiltere'nin Chawton köyündeki kulübe de istisna değildi: Burada annesi, kız kardeşi, yakın bir arkadaşı ve üç hizmetkarıyla birlikte yaşıyor ve genellikle bol bol misafiri oluyordu. Buna rağmen, 1809'da Chawton'a yerleşmesiyle ölümü arasında geçen zamanda, Austen son derece verimliydi: *Akıl ve Tutku* ile *Gurur ve Önyargı* romanlarının ilk versiyonlarını yeniden yayıma hazırladı ve *Mansfield Park, Emma* ve *İkna* adlı üç yeni roman daha yazdı.

Austen ailenin oturma odasında yazıyor ve yeğeninin hatırladığına göre, "sıradan rahatsız edilmelerin her türlüsüne maruz kalıyordu".

> Yaptığı işin hizmetkarlar, ziyaretçiler veya ailesi dışında herhangi birinin şüphesini çekmemesi konusunda dikkatliydi. Rahatça bir kenara kaldırılabilecek ya da üzerine bir peçete örtülerek kamufle edilebilecek küçük kağıt parçalarına yazıyordu. Ön kapıyla çalıştığı oda arasında, açıldığında gıcırdayan çift kanatlı kapı vardı, ama Austen bu küçük rahatsızlığın düzeltilmesine itiraz etti çünkü o kapı sayesinde birisinin geldiğini anlıyordu.

Austen genellikle ev ahalisi uyanmadan kalkıp piyano çalardı. Sabah dokuzda kahvaltıyı hazırlardı. Ardından, genellikle annesiyle kız kardeşleri yanında sessizce dikiş dikerken, o oturma odasında yazmaya otururdu. Misafir gelecek olursa kağıtlarını saklar ve dikiş işine katılırdı. Günün ana öğünü olan akşam yemeği, öğleden sonra üç, dört gibi servis edilirdi. Daha sonra sohbet edilir, iskambil oynanır ve çay içilirdi. Akşamları yüksek sesle hem başka bir roman, hem de Austen'ın yazmakta olduğu roman okunurdu.

Çağdaş bir yazarın bekleyebileceği bağımsızlığa ve mahremiyete sahip olmamakla birlikte, Austen yine de Chawton'daki düzenlemeler konusunda talihliydi. Ailesi çalışmalarına saygılıydı ve evi çekip çevirme yükünü büyük oranda kız kardeşi Cassandra sırtlanıyordu. Bu durum romancı için büyük rahatlıktı, öyle ki bir seferinde, "Koyun etleri ve ışgın yığınlarıyla dolu bir kafayla yazmak imkansız olurdu," diye yazmıştı.

Frédéric Chopin

(1810 - 1849)

Chopin, Fransız romancı George Sand'la olan on yıllık ilişkisi süresince, yazlarının çoğunu Sand'ın Fransa'nın merkezindeki Nohant'ta bulunan sayfiye evinde geçirdi. Chopin bir kent insanıydı; sayfiyede hemen sıkılıp huysuzlaşıyordu. Fakat dikkatini dağıtacak şeylerin olmaması da müziği için iyiydi. Çoğu gün geç kalkar, yatak odasında kahvaltı eder ve Sand'ın kızı Solange'a piyano öğretmek için verdiği bir mola dışında, günü beste yapmakla geçirirdi. Altıda ev halkı akşam yemeği için bir araya gelirdi; bu akşam yemekleri genelde açık havada yenir, ardından müzik, sohbet ve muhtelif eğlenceler gelirdi. Daha sonra Chopin yatmaya gider, Sand ise yazı masasının başına geçerdi.

Nohant'ta herhangi bir sorumluluğunun olmaması Chopin'in beste yapmasını kolaylaştırsa da çalışma süreci hiç de zahmetsiz değildi. Sand onun çalışma alışkanlıklarını şöyle anlatmıştı:

> Yaratım süreci kendiliğinden ve mucizevi bir şekilde gerçekleşiyordu. İstediği şeyi aramadan, önceden planlamadan buluveriyordu. Eser, piyano başındayken birdenbire tamamlanmış olarak görkemli bir biçimde geliyor ya da bir yürüyüş esnasında kafasının içinde çalıyor, sonrasında da bunu piyanoda bizzat çalmak için sabırsızlanıyordu. Ama ardından, şimdiye kadar gördüğüm en içler acısı çalışma başlıyordu. Duyduğu temanın bazı detaylarını tekrar yakalamak için bir dizi çabalama, kararsızlık ve kendini yiyip bitirme süreci-

> ne giriyordu; bir bütün olarak tasarladığı şeyi kağıda dökmeye çalışırken çok fazla irdeliyordu. Onu yeniden bulamamanın pişmanlığı o kadar netti ki kendisini çaresiz hissetmesine neden oluyordu. Günler boyu kendini odasına kapatıyor, sızlanıyor, aşağı yukarı yürüyor, kalemlerini kırıyor, bir parçayı yüzlerce kez tekrarlayıp değiştiriyor, onu pek çok kez yazıp bozuyor ve ertesi güne çaresiz, sabrı neredeyse tükenmiş bir halde yeniden başlıyordu. Tek bir sayfa üzerinde altı hafta uğraştıktan sonra, nihayet ilk yazdığı şekliyle parçayı tamamlıyordu.

Sand, ilk ilhamına güvenmesi için Chopin'i ikna etmeye çalışmıştı ama o bu tavsiyeyi benimsemeye gönülsüzdü ve rahatsız edildiğinde sinirleniyordu. "Israr edecek cesaretim yoktu," diye yazmıştı Sand. "Chopin sinirlendiğinde korkutucu oluyordu ve benimleyken kendini öyle dizginliyordu ki neredeyse boğulup ölecekmiş gibi görünüyordu."

Gustave Flaubert

(1821 - 1880)

Flaubert *Madam Bovary*'yi 1851'de, annesinin Fransa'nın bir mezrası olan Croisset'de bulunan evine döndükten kısa bir süre sonra yazmaya başladı. Bundan önceki iki yılını yurtdışında, Akdeniz'i bir uçtan bir uca gezerek geçirmiş ve görünüşe göre bu uzun seyahat, maceraya ve tutkuya duyduğu gençlik arzularını doyurmaya yetmişti. Artık büyük bir göbek ve hızla seyrelen saçlara sahip biri olarak, otuzuncu doğum gü-

nüne az kala yeni kitabı için gereken disipline hazır olduğunu hissediyordu; bu kitapta mütevazı bir konuyu, dikkatli ve titiz bir yazım tarzıyla birleştirecekti.

Kitap daha en başından sorun çıkardı. "Dün gece romanıma başladım," diye yazmıştı, uzatmalı sevgilisi ve mektup arkadaşı Louise Colet'e. "Bu tarzın korkutucu güçlüklerini şimdi görebiliyorum. Sade olmak kolay iş değil." Romanına yoğunlaşabilmek için Flaubert her gece (gün içindeki gürültüler çabucak dikkatini dağıtıyordu) bazı temel ailevi yükümlülüklerini yerine getirebilmesinin yanı sıra, birkaç saat yazmasını da sağlayan sıkı bir rutin oluşturdu. (Croisset'teki evde yazar ve ona çok düşkün olan annesinden başka Flaubert'in büyümüş de küçülmüş beş yaşındaki yeğeni Caroline, onun İngiliz dadısı ve çoğu zaman da Flaubert'in dayısı bulunuyordu.)

Flaubert her sabah onda uyanıyor ve zili çalarak kendisine gazetesini, mektuplarını, bir bardak soğuk suyunu ve doldurulmuş piposunu getiren hizmetçiyi çağırıyordu. Bu zil aynı zamanda aileye, uyuyan yazarı rahatsız etmemek için evde parmak ucunda yürümeyi ve alçak sesle konuşmayı bırakabileceklerini de bildiriyordu. Flaubert mektuplarını açıyor, suyunu içiyor ve piposundan birkaç nefes çekiyordu. Sonra başının üstündeki duvara vurarak, kendisi kalkmaya karar verene dek sohbet etsinler diye annesini yanına çağırıyordu. Çok sıcak bir banyodan ve saç dökülmesini önleme amacıyla uygulanan tonikten oluşan sabah hazırlığını saat on bir civarında bitiriyor, ardından hem kahvaltı hem de öğle yemeği olarak servis edilen geç bir sabah öğünü için yemek odasında ailesine katılıyordu. Yazar dolu mideyle çalışmayı sevmezdi, bu yüzden

yumurta, sebze, peynir veya meyve ve bir fincan soğuk çikolatadan oluşan nispeten hafif bir öğün yerdi. Sonrasında aile gezinti için dışarı çıkıyor, genelde evin arkasındaki yüksek düzlüğe tırmanıp, bir dizi kestane ağacının altında Seine Nehri'ni seyrederek dedikodu yapıyor, tartışıyor ve tütün içiyorlardı.

Flaubert öğleden sonra birde kitaplar, bir koltuk ve yerdeki beyaz ayı derisiyle tıklım tıkış olan büyük çalışma odasında Caroline'e verdiği günlük derse başlıyordu. Caroline'in İngilizce eğitiminden dadısı sorumluydu, bu yüzden Flaubert kendi derslerini tarih ve coğrafyayla sınırlandırıyor ve görevini de çok ciddiye alıyordu. Bir saat süren dersten sonra öğrencisini gönderiyor ve yuvarlak masasının önündeki yüksek arkalıklı koltuğuna oturup yedideki akşam yemeğine kadar okuyordu. Yemekten sonra dokuz-on gibi annesi yatağa gidene kadar onunla sohbet ediyor ve ardından çalışmaya başlıyordu. "Croisset'nin münzevisi", ev ahalisi uyurken masasına eğiliyor, bütün gereksiz süslemelerden arınmış ve tam olarak doğru sözcüklerle kurulmuş amansız bir gerçekçiliğe erişmek için yeni bir yazım tarzı oluşturmaya çabalıyordu. Bu kelime kelime ve cümle cümle kurulan işçilik, neredeyse katlanılamayacak kadar zordu:

> Zaman zaman kollarımın yorgunluktan nasıl olup da vücudumdan ayrılmadığını, beynimin neden eriyip yok olmadığını anlamıyorum. Her türlü harici zevkten arınmış, konforsuz bir hayat sürüyorum ve devam etmemi sağlayan tek şey, bir tür kalıcı coşku hali; bazen bu coşku karşısında gözyaşlarına boğuluyorum, ama o asla hafiflemiyor. İşimi, çileci bir dervişin sırtını kaşın-

dıran keçe kumaşı sevmesi gibi, çılgınca ve sapkınca bir aşkla seviyorum. Bazen bomboş hissettiğimde, hiçbir sözcük çıkmadığında, bütün sayfaları karalamalarla doldurduktan sonra tek bir cümle bile yazmadığımı fark ettiğimde, bir umutsuzluk batağına saplanıp kalmış halde, kendimden nefret ederek ve bir kuruntunun peşinde beni nefes nefese bırakan bu çılgın gururdan ötürü kendimi suçlayarak kanepeme çöküp sersemlemiş halde öylece yatıyorum. On beş dakika sonraysa her şey değişiyor, kalbim sevinçle çarpıyor.

Yavaş ilerleyişinden sık sık şikayet ediyordu. "*Bovary* pek hızlı ilerliyor sayılmaz: bir haftada iki sayfa! Bazen cesaretim öyle kırılıyor ki kendimi pencereden atabilirim." Ama zaman geçtikçe sayfalar yığılmaya başladı. Pazar günleri, yakın dostu Louis Bouilhet ziyaretine geliyor ve Flaubert o hafta yazdıklarını yüksek sesle okuyordu. Bazen birlikte, tam doğru halini bulana kadar cümlelerin üstünden düzinelerce, hatta yüzlerce kez geçiyorlardı. Bouilhet'nin önerileri ve yüreklendirmeleri Flaubert'in özgüvenini artırıyor ve ağır, acı verici yazma eylemiyle geçecek bir başka hafta için bitap düşmüş sinirlerini yatıştırmaya yardım ediyordu. Her gün devam eden bu tekdüze mücadele birkaç kez kesintiye uğrayarak, neredeyse beş yıl süren bir işçilikten sonra Flaubert'in taslağı yayıncısına postaladığı Haziran 1856'ya kadar devam etti. Nihayetinde, yazarlık her ne kadar zor olsa da, pek çok bakımdan Flaubert için ideal bir yaşamdı. "Her şeye karşın," diye yazmıştı yıllar sonra, "çalışmak hâlâ hayattan kaçmanın en iyi yolu!"

Henri de Toulouse-Lautrec

(1864 - 1901)

Toulouse-Lautrec en iyi geceleri çalışırdı; kabarelerde taslaklar çizer ya da şövalesini genelevlerde kurardı. Adını, Paris'in "fin de siècle" gece hayatını tasvir eden bu çizimlerle duyururken, kabare yaşamının sağlığına felaket getirdiği de ortadaydı. Toulouse-Lautrec sürekli içiyor ve çok az uyuyordu. Resim yapmakla ve aşırı içmekle geçen uzun bir geceden sonra, taş baskı yapmak için genellikle erken uyanıyor, ardından öğle yemeği için bir kafeye gidiyor ve yemeğini bol miktarda şarap eşliğinde yiyordu. Atölyesine dönünce şarabın etkisinden kurtulmak için kısa bir uyku çekiyor ve ikindi vakti aperatif alma zamanı gelene dek resim yapıyordu. Ziyaretçisi varsa, kötü şöhretli kokteyllerinden birkaç tane hazırlıyordu; sanatçı, o sıralar Fransa'da tuhaf karşılanan karma Amerikan içkilerine bayılıyor ve kendi karışımlarını icat etmek de hoşuna gidiyordu. Bunlar birbirlerini tamamlayan tatları için değil, canlı renkleri ve etkileri dolayısıyla bir araya getirilen karışımlardı. (İcatlarından biri olan "Bekar Kız Utanması" absent, mandalina, acı likör, kırmızı şarap ve şampanyanın bir karışımıydı. "Ağızda tavus kuşu kuyruğu varmış gibi" bir duygu yaratmak istediğini söylemişti.) Bunu akşam yemeği, daha fazla şarap ve şenlikli bir âlemle geçecek bir başka gece izliyordu. "Kırkıma geldiğimde kendimi yakıp kül etmiş olmayı umuyorum," demişti Toulouse-Lautrec bir tanıdığına ve bunu otuz altı yaşında başarmıştı.

Thomas Mann

(1875 - 1955)

Mann daima sabah sekizde uyanırdı. Yataktan çıktıktan sonra karısıyla bir fincan kahve içer, sonra banyo yapıp giyinirdi. Sekiz buçukta karısıyla kahvaltıya oturur, dokuzda çalışma odasının kapısını kapatır, ne ziyaretçilerle, ne telefonla, ne de ailesiyle görüşürdü. Mann'ın esas yazma saatleri olan dokuzla öğle saati arasında çocukların gürültü çıkarması kesinlikle yasaktı. Zihninin en canlı olduğu saatlerdi bunlar ve Mann aklındakileri bu zaman zarfında yazıya dökmek için kendisine çok büyük baskı uyguluyordu. "Her paragraf bir 'yolculuğa' dönüşür," diye yazmıştı, "her sıfat da bir karara." Öğlene kadar oluşmayan her şeyin ertesi günü beklemesi gerekiyordu, bu yüzden kendini "dişlerini sıkıp bir seferde yavaş bir adım atmaya" zorluyordu.

Sabah çalışması bitince, Mann öğle yemeğini çalışma odasında yiyor ve günün ilk purosunun keyfini çıkarıyordu - yazarken sigara içiyordu ama kendini günlük on iki sigara ve iki puroyla sınırlamıştı. Ardından kanepeye oturup dörde kadar gazete, dergi ve kitap okuyor, o saatten sonra bir saatlik uyku için yatağa dönüyordu. (Bu kutsal saatte çocukların gürültü yapması yine yasaktı.) Saat beşte çay içmek üzere tekrar ailesine katılıyordu. Ardından mektuplarını, tanıtım yazılarını veya gazete makalelerini yazıyor -bu, gelen telefonların ya da ziyaretçilerin bölebileceği bir çalışmaydı- ve yedi buçuk, sekiz gibi yenen akşam yemeğinden önce de yürüyüşe çıkıyordu. Aile bazen bu saatlerde misafirlerini de ağırlardı. Eğer misafir yoksa, Mann ile karısı akşamı okuyarak ya da gramofonda plak dinleyerek geçiriyor ve gece yarısı olunca ayrı yatak odalarına çekiliyorlardı.

Karl Marx

(1818 - 1883)

Marx 1849'da siyasi sürgün olarak Londra'ya gitti; en fazla birkaç ay kalmayı umduğu bu şehirde, 1883'teki ölümüne dek yaşadı. Londra'daki ilk birkaç yılına büyük bir yoksulluk ve trajedi damgasını vurdu; ailesi berbat koşullarda yaşamaya zorlandı ve 1855 yılı geldiğinde, altı çocuğundan üçü ölmüştü. Isaiah Berlin, Marx'ın o dönemdeki alışkanlıklarını şöyle tarif ediyor:

> Yaşamı her gün British Museum'un okuma odasına gitmekten ibaretti - sabah dokuzdan akşam müzenin kapanış saati olan yediye kadar orada kalıyordu; bunu geceleri, durmaksızın içilen sigaraların eşlik ettiği uzun çalışma saatleri takip ediyordu. Sigara içmek bir lüks olmaktan çıkıp zaruri bir sakinleştirici haline gelmişti; bu alışkanlık sağlığını kalıcı şekilde etkiledi, sık sık çıbanların ve gözde yangıların eşlik ettiği bir karaciğer hastalığının ataklarına maruz kaldı. Bu ataklar çalışmasını sekteye uğratıyor, onu bitkin düşürüp sinirlendiriyor ve asla sabit olmayan geçim kaynaklarını kesintiye uğratıyordu. "Eyüp gibi, doğru dürüst gün yüzü görmedim, pek Tanrı korkum yok gerçi," diye yazmıştı.

1858'e gelindiğinde, Marx hayatının geri kalanını kapsayacak olan devasa eseri *Kapital* üstünde halihazırda birkaç yıl ilerlemiş bulunuyordu. Asla düzenli bir işi olmamıştı. "Her türlü güçlüğe katlanarak amacıma sadık kalmalıyım ve burju-

va toplumunun beni bir para kazanma makinesine dönüştürmesine izin vermemeliyim," diye yazmıştı 1859'da. (Aslında daha sonra demiryolu katibi olarak bir işe başvurmuş ama okunaksız el yazısı yüzünden geri çevrilmişti.) Bunun yerine Marx, arkadaşı ve dostu Friedrich Engels'in düzenli olarak gönderdiği parayla yaşıyordu; Engels de bunları, babasının tekstil şirketinin kasasından sağlıyordu. Para idare etmeyi hiç beceremeyen Marx, "Hiç kimse bu kadar parasız olup da 'para' hakkında yazmamıştır sanırım," diye kaydetmişti. Bu arada çıbanları o kadar kötüleşmişti ki, "Ne oturabiliyor, ne yürüyebiliyor, ne de dik durabiliyordu," diye yazmıştı bir biyografi yazarı. Sonunda Marx *Kapital*'in ilk cildini tamamlamak için yirmi yıl boyunca her gün ızdırap çekti ve kalan iki cildi bitiremeden öldü. Yine de sadece tek bir şey için pişmandı. "Biliyorsun, bütün servetimi devrimci mücadeleye feda ettim," diye yazmıştı 1866'da bir politik eylemci yoldaşına. "Buna pişman değilim. Tam aksine. Dünyaya bir daha gelsem yine aynı şeyi yapardım. Bir tek evlenmezdim. Kızımı, gücüm yettiğince, annesinin hayatını enkaza çeviren kayalıklara çarpmaktan korumaya niyetliyim."

Sigmund Freud

(1856 - 1939)

"Çalışmadan geçen hayatın gerçekten rahat olabileceğini düşünemiyorum," diye yazmıştı Freud 1910'da bir arkadaşına. Psikanalizin kurucusu, evi büyük bir başarıyla çekip çeviren, Freud'un giysilerini hazırlayan, mendillerini seçen ve hatta diş fırçasının üstüne macun sıkan karısı Martha sayesinde,

uzun kariyeri boyunca kendini azimle işine adayabildi. Freud her gün sabah yedide kalkar, kahvaltısını eder ve her gün eve uğrayan bir berbere sakalını düzelttirirdi. Sonra, sekizden öğle saatine kadar, analiz edilecek hastaları kabul ederdi. Günün ana öğününü öğleden sonra saat tam birde yerdi. Freud boğazına düşkün biri değildi; şaraptan ve tavuktan nefret eder, haşlanmış ya da fırında kızartılmış biftek gibi orta sınıf yemekleri severdi. Bununla birlikte yemeğini tadını çıkara çıkara, sessizce ve dikkatini vererek yerdi. Normalde güler yüzlü bir ev sahibi olsa da, yemek sırasında kendi düşüncelerine o kadar yoğunlaşırdı ki, onun bu sessizliği bazen konukları rahatsız eder, onlar da ailenin diğer üyeleriyle sohbet etmeye çalışırlardı.

Freud yemekten sonra Viyana'daki Ringstrasse Caddesi'nde yürüyüşe çıkardı. Ama bu bir keyif gezintisi değildi; oğlu, "Babam müthiş hızlı yürürdü," diye hatırlıyordu. Yol üstünde genellikle puro satın alır ve düzeltileri yayıncıdan ya alır ya da oraya bırakırdı. Üçte muayeneler başlar, bunları akşam dokuza kadar, analiz edilecek hastalar izlerdi. Ardından ailesiyle akşam yemeği yer, yemekten sonra baldızıyla iskambil oynar veya karısıyla ya da kızlarından biriyle yürüyüşe çıkar yahut gazete okumak için bir kafeye uğrardı. Akşamın kalanını çalışma odasında geçirir, gece birde ya da daha geç bir saate kadar okur, yazar ve psikanaliz dergilerinin editoryal işleriyle uğraşırdı.

Freud'un uzun iş günlerinin yükü iki lüksle hafiflerdi. Birincisi, hiç durmadan içtiği çok sevgili purolarıydı; yirmili yaşlarının ortasından neredeyse hayatının sonuna dek, doktorların bütün uyarılarına ve hayatının son yıllarında yaka-

sından düşmeyen büyük sağlık sorunlarına rağmen günde yirmi tane kadar içti. (Bir defasında on yedi yaşındaki yeğeni kendisine uzatılan sigarayı geri çevirdiğinde Freud ona, "Evladım, sigara içmek hayatın en mükemmel ve en ucuz keyiflerinden biridir ve en baştan sigara içmemeye karar veriyorsan, senin için yalnızca üzülebilirim," demişti.) Elbette, ailenin her yıl yaptığı üç aylık yaz tatilleri de aynı şekilde önemliydi; bu tatilleri dağlarda bir kaplıcada ya da otelde geçirir, kırlarda yürüyüşe çıkar, mantar ve çilek toplayıp balık tutarlardı.

Carl Jung

(1875 - 1961)

Jung 1922'de İsviçre'nin küçük Bollingen köyünün yakınında bir arsa aldı ve Zürih Gölü'nün üst havzasının kıyısında, iki katlı basit bir taş ev inşa etmeye başladı. Sonraki on iki yıl boyunca Bollingen Kulesi olarak bilinen bu binayı değiştirip genişletti; kendinden daha küçük bir çift yan kule ve büyük bir mangal alanını da kapsayan, etrafı duvarla çevrili bir bahçe ekledi. Bina bu eklemelere rağmen ilkel bir konut olarak kaldı. Engebeli taş zemini, ne döşeme tahtalarıyla ne de halıyla kaplıydı. Elektrik ve telefon yoktu. Kesilmiş odunlarla ısınılıyor, bir gaz ocağının üstünde yemek pişiriliyor ve tek yapay ışık sadece gaz lambalarından geliyordu. Suyun gölden taşınıp kaynatılması gerekiyordu (nihayetinde, elle çalışan bir tulumba inşa edilecekti). "On altıncı yüzyıldan bir insan bu eve taşınacak olsa, ancak gaz lambalarıyla kibritler yeni gelir ona," diye yazmıştı Jung, "bunun dışında, hiç güçlük çekmeden ne yapması gerektiğini bilir."

Jung 1930'lu yıllar boyunca Bollingen Kulesi'ni şehir hayatından kaçmak için kullandı; orada işkolik bir yaşam sürdürebiliyor, günde sekiz-dokuz saat boyunca hastalarını görebiliyor ve sık sık dersler ve seminerler düzenleyebiliyordu. Bunun sonucu olarak da Jung'un hemen hemen tüm yazıları tatillerde yazıldı. (Ve her ne kadar ona bel bağlayan pek çok hastası olsa da, Jung işe ara vermekten hiç çekinmiyordu; "Hem yorgun ve dinlenmeye ihtiyacı olan, hem de aynı şekilde çalışmaya devam eden kişinin aptal olduğunu düşünüyorum," demişti.)

Jung, Bollingen'de sabah yedide kalkar, tencerelerine, demliklerine ve tavalarına günaydın der ve biyografi yazarı Ronald Hayman'ın kaydettiğine göre, "genellikle kahve, salam, meyve, tereyağı ve ekmekten oluşan kahvaltıyı hazırlamakla uzun bir zaman geçirirdi". Sabahları iki saat yoğun bir şekilde yazardı. Gününün geri kalanı çalışma odasında resim yapmakla ya da derin derin düşünmekle, tepelerde uzun yürüyüşlere çıkmakla, ziyaretçileri kabul etmekle ve her gün gelen, arkası hiç kesilmeyen mektupları yanıtlamakla geçerdi. Öğleden sonra iki, üç gibi çay içer, akşamlarıysa genellikle "güneş batıran" adını verdiği bir aperatifin ardından, büyük bir öğün hazırlamayı severdi. Yatma saati ondu. "Bollingen'de gerçek yaşamımın tam ortasında, en kendim olduğum yerdeyim," diye yazmıştı Jung. "... Elektriksiz yaşıyorum; şömineyi ve gazocağını kendim yakıyorum. Akşamları eski lambaları yakıyorum. Su tesisatı yok, suyu kuyudan çekiyorum. Odun kesip yemek pişiriyorum. Bu basit işler insanı basitleştiriyor; basit olmak da öyle zor ki!"

Gustav Mahler

(1860 - 1911)

Günümüzde, on dokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başının en önde gelen bestecilerinden biri olarak bilinse de, Mahler yaşadığı dönemde daha çok orkestra şefi olarak tanınıyordu. Gerçekten de beste yapmak, yaşamının büyük kısmında yarı zamanlı bir iş olmuştu. Mahler'in orta yaşına denk gelen olgunluk çağı senfonileri, Viyana Saray Operası müdürlüğü gibi zorlu bir görevden uzak kalarak geçirdiği yaz mevsimlerinde yazılmıştı. Bu zamanları, Avusturya'nın güneyindeki Worthersee Gölü kıyısında bulunan Maiernigg bölgesindeki bir villada geçirirdi. Onun alışkanlıklarına dair en mükemmel kayıtlar, kendisinden on dokuz yaş küçük karısı Alma'nın anılarından elde edildi. Kasım 1901'de tanışıp dört ay sonra evlenmiş ve ertesi yaz da o yazlık eve gitmişlerdi. Alma ilk çocuklarına hamileydi; Mahler, açılıştaki cenaze marşından taze eşine adadığı can yakacak kadar güzel dördüncü bölüme kadar geniş bir ruh halini kapsayan çığır açıcı eseri Beşinci Senfoni'nin taslaklarını yanına almıştı.

Ancak Mahler'in eserleri tutkulu ve fırtınalı bir iç dünyaya işaret etse de, Maiernigg'deki alışkanlıkları bunun tam tersini sergiliyordu. Bestecinin yazlık evdeki yaşamının "bütün cüruflardan sıyrılmış, neredeyse insanlık dışı bir saflığa sahip" olduğunu fark etmişti Alma. Sabah altı, altı buçuk gibi uyanıyor ve kahvaltısını hazırlaması için hemen aşçının zilini çalıyordu. Aşçı da taze çekilmiş kahve, süt, diyet ekmeği, tereyağı ve reçelden oluşan kahvaltıyı, Mahler'in beste yaparken kullandığı ormandaki taş kulübeye götürüyordu. (Mahler sabahları çalışmaya başlamadan önce herhangi biriyle kar-

şılaşmaya ya da konuşmaya katlanamıyordu, bu yüzden ona rastlama riskine girmemek için aşçının kulübeye anayoldan değil, dik ve kaygan patikadan gitmesi gerekiyordu.) Mahler kulübeye varınca küçük ispirto ocağını yakardı -"neredeyse her zaman parmaklarını da yakardı," diye yazmıştı Alma, "sakarlıktan ziyade, hülyalı dalgınlık yüzünden"- kahvesi için süt ısıtır ve dışarıdaki bir bankta kahvaltısını ederdi. Ardından çalışmak için kendini içeri kapatırdı. Bu sırada Alma'nın görevi, Mahler'in çalışma saatlerinde kulübeye hiç ses gitmemesini sağlamaktı. Piyano çalmaktan kaçınır, köpeklerini bağlamaları karşılığında da komşularına opera biletleri vaat ederdi.

Mahler öğleye kadar çalışır, sonra sessizce odasına döner, üstünü değiştirir ve yüzmek için göle giderdi. Suya girer girmez ıslık çalar ve plajda ona katılması için karısını çağırırdı. Mahler kuruyana kadar güneşin altında yatmayı severdi; sonra yeniden suya dalar, genellikle bunu dört ya da beş kez tekrar ederdi. Bu ritüel onu canlandırır ve evdeki öğle yemeğine hazırlardı. Yemekler Mahler'in tercih ettiği üzere hafif, basit, iyi pişmiş ve azıcık da baharatlanmışlardı. "Yemeğin amacı iştahı kışkırtmadan ya da herhangi bir ağırlık hissi yaratmadan doyurmaktı," diye not etmişti Alma ve ona göre, bu bir "hastane yemeğine" benziyordu.

Öğle yemeğinden sonra Mahler, Alma'yı sahilde üç-dört saatlik uzun yürüyüşlere sürüklüyor, fikirlerini defterine not almak için ara sıra duraklıyor, kalemiyle tempo tutuyordu. Bu beste araları bazen bir saat, bazen daha fazla sürüyor, bu zaman zarfında Alma bir ağaç dalına ya da çimenlerin üstüne oturup bekliyor ve kocasına bakmaya cesaret edemiyordu.

"Şayet gelen ilham onu memnun ettiyse bana bakıp gülümserdi," diye hatırlıyordu Alma. "Benim için dünyada bundan daha büyük mutluluk olmadığını biliyordu." Aslında Alma, huysuz ve yalnız bir sanatçının itaatkar karısı olma görevi konusunda öyle pek de hevesli değildi. (Evliliklerinden önce Alma gelecek vaat eden bir besteciydi, ama Mahler ona bu işi bıraktırmış, ailede yalnızca bir besteci olabileceğini söylemişti.) O temmuz ayında günlüğüne yazdığı gibi, "İçimde fırtınalar kopuyor! BENİ düşünen, KENDİMİ bulmama yardım edecek birine fena halde özlem duyuyorum! Kahya kadın düzeyine kadar battım!"

Mahler karısının içinde kopan fırtınaların farkında görünmüyor ya da onları görmezden gelmeyi tercih ediyordu. Sonbahar geldiğinde Beşinci Senfoni'yi büyük oranda tamamlamıştı ve takip eden birçok yaz boyunca Maiernigg'te, tamamen aynı yaşam tarzını sürdürerek Altıncı, Yedinci ve Sekizinci senfonileri besteleyecekti. Çalışması iyi gittiği sürece hayatından memnundu. Bir meslektaşına, "Bilirsin, hayattan tek beklentim ve isteğim, çalışmak için istek duymak," diye yazmıştı.

Richard Strauss

(1864 - 1949)

Strauss'un yaratım süreci sistemli ve endişeden uzaktı; beste yapmak için duyduğu ihtiyacı, bir ineğin süt vermesine benzetiyordu.

Strauss'un zatülcenp ve bronşit nöbetlerini iyileştirmek için Almanya'ya gittiği 1892'nin sonlarında bile hemen dü-

zenli bir çalışma planı oluşturmuştu. Mısır'daki bir otelde şunları yazmıştı:

> Günlük işlerim çok basit; sabah sekizde kalkıyorum, banyo yapıp kahvaltı ediyorum; üç yumurta, çay, "Eingemachtes" [ev yapımı reçel]; ardından, otelin Nil kenarındaki palmiye koruluğunda bir saat yürüyüşe çıkıyor ve saat ondan bire kadar çalışıyorum, ilk perdenin orkestrasyonu ağır ama emin adımlarla ilerliyor. Saat birde öğle yemeği yiyor, sonra Schopenhauer okuyor ya da Bayan Conze ile bahsi bir kuruştan bezik oynuyorum. Üçten, dörde kadar çalışmaya devam ediyorum; dörtte çay içiyorum, sonra altıya kadar yürüyüşe çıkıyorum ve olağan günbatımı izleme görevimi yerine getiriyorum. Saat altıda hava serinleyip kararıyor; sonra mektuplarımı yazıyor ya da yediye kadar biraz daha çalışıyorum. Saat yedide akşam yemeği var, ondan sonra sohbet edip sigara içiyorum (günde 8-12 tane), dokuz buçukta odama gidiyor, yarım saat kadar okuyor ve onda ışığı kapatıyorum. İşte günler böyle geçiyor.

Henri Matisse

(1869 - 1954)

1941'de Güney Fransa'daki atölyesine düzenlenen bir turda, "Aslında, her şeyden keyif alırım, hiç canım sıkılmaz," demişti Matisse bir ziyaretçisine. Matisse çalışma alanını, egzotik kuşlarla dolu kafeslerini ve tropik bitkilerle, devasa kabak-

larla ve Çin heykelcikleriyle tıklım tıkış serasını misafirlerine gösterdikten sonra çalışma alışkanlıklarından bahsetmişti.

> Neden hiç sıkılmadığımı şimdi anladınız mı? Elli yıldan uzun zamandır bir an olsun çalışmayı bırakmadım. İlk seans, sabah dokuzdan öğleye kadar. Öğle yemeğinin ardından biraz kestirip saat ikiden akşama kadar tekrar fırçalarımın başına geçerim. Bana inanmayacaksınız ama pazar günleri, modellere bin bir çeşit hikaye anlatmam gerekir. Bunun son olduğunu, bir daha asla pazar günü gelip poz vermelerini istemeyeceğimi söylerim onlara. Elbette iki kat ücret öderim. Sonunda ikna olmadıklarını hissedersem, hafta içi bir gün izinli sayma sözü veririm. "Ama Mösyö Matisse," demişti biri bana, "bu aylardır sürüyor ve tek bir öğleden sonra bile izin kullanamadım." Zavallıcıklar! Anlamıyorlar. Ne var ki, erkek arkadaşları var diye pazar günlerimden fedakarlık edemem.

Joan Miró

(1893 - 1983)

Hem çalışırken bölünmekten nefret ettiği, hem de gençliğinde resme başlamadan önce yakasına yapışan şiddetli depresyona sürüklenmekten korktuğu için Miró, daima son derece sıkı bir günlük rutin sürdürdü;. Yeniden eski haline dönmemeye niyetli olduğundan, rutini daima güçlü bir egzersiz programı içeriyordu: Paris'te boks, Barselona'da bir spor salonunda ip atlama, İsveç jimnastiği ve Miró'nun hemen her yaz,

şehir yaşamından kaçmak ve yaratıcı enerjisini kuvvetlendirmek için gittiği, ailesine ait bir çiftlik evinin bulunduğu kıyı kasabası Mont-roig'da yüzme ve sahilde koşma. *Miró: The Life of a Passion* adlı kitabında Lluís Permanyer, sanatçının 1930'ların başında karısı ve küçük kızıyla birlikte yaşadığı Barselona'daki günlük rutinini şöyle tarif ediyordu:

> Sabah altıda kalkar, yıkanır, kahvaltı niyetine kahve içip birkaç dilim ekmek yerdi; yedide atölyesine gidip on ikiye kadar kesintisiz çalışırdı; on ikide çalışmayı bırakıp bir saat boyunca boks ya da koşma gibi kuvvetlendirici bir egzersiz yapardı; saat birde, basit ama iyi hazırlanmış bir öğle yemeğine oturur, yemeğin finalinde bir kahve ve üç tane sigara içerdi; ardından "Akdeniz yogası"nı yapar, sonra sadece beş dakikalığına kestirirdi; saat ikide bir arkadaşını ağırlar, iş meseleleriyle ilgilenir ya da mektup yazardı; saat üçte atölyesine döner, sekizdeki akşam yemeğine kadar orada kalırdı; akşam yemeğinden sonra biraz okur ya da müzik dinlerdi.

Miró, rutinin sosyal ya da kültürel etkinliklerle bölünmesinden nefret ederdi. Hatta bu konuda Amerikalı bir gazeteciye, "*Merde!*[1] Açılışlardan ve partilerden kesinlikle iğreniyorum! Ticari amaçlı ve siyasi oluyorlar, ayrıca herkes çok konuşuyor. Beni çileden çıkarıyorlar!" demişti.

1- (Fr.) Kahretsin. -yhn

Gertrude Stein

(1874 - 1946)

Gertrude Stein, II. Dünya Savaşı patlak verdiğinde, hayatını paylaştığı Alice B. Toklas'la birlikte Fransa'nın doğu kıyısında bulunan Ain'deki bir taşra evinde yaşamak üzere Paris'e kaçtı. Stein, hayatları için gereken düzenlemeler konusunda Toklas'a bağımlıydı; Janet Malcolm'un *Two Lives: Gertrude and Alice* kitabında yazdığı gibi, Ain'deyken Toklas "Stein'ın hayatındaki bütün detayları düzenliyordu, bu durum neredeyse komedi seviyesindeydi". Janet Flanner, James Thurber ve Harold Ross tarafından kaleme alınan 1934 tarihli bir *New Yorker* makalesinde hayat tarzları şöyle tarif ediliyordu:

> Bayan Stein her sabah on civarı kalkıyor ve zorla biraz kahve içiyor. Daima asabi ve kahvenin onu asabi yaptığına inanıyor, ama doktor içmesini tavsiye etmiş. Yoldaşı Bayan Toklas, sabahları altıda kalkıyor ve bir yandan toz alıp bir yandan söylenerek dolanmaya başlıyor ... Bayan Toklas her sabah Fransız kaniş köpekleri Basket'i yıkayıp tarıyor ve dişlerini fırçalıyor. Köpeğin kendi diş fırçası var.
>
> Bayan Stein'ın kendisine özel yapılmış oldukça büyük bir küveti var. Onu monte etmek için bir merdiveni sökmüşler. Banyodan sonra kocaman, yün bir bornoz giyiyor ve bir süre yazıyor; giyindikten sonraysa açık havada yazmayı tercih ediyor. Özellikle de Ain'de, çünkü orada kayalar ve inekler var. Bayan Stein yazmaya ara verdikçe kayalara ve ineklere bakmayı seviyor. Bu iki hanım, güzel bir yer bulana dek Ford'larına binip

dolaşıyorlar. Ardından Bayan Stein arabadan inip elinde kalemi ve not defteriyle açılır kapanır bir iskemleye oturuyor, Bayan Toklas ise bir ineği korkusuzca onun görüş alanına sürüklüyor. Eğer inek Bayan Stein'in ruh haline pek uymuyorsa, iki hanım arabaya biniyor ve başka bir ineğe doğru yol alıyorlar. Bu yüce hanıma ilham gelmişse on beş dakika kadar çabuk çabuk yazıyor, ama genellikle öylece oturup kılını kıpırdatmadan ineklere bakıyor.

Stein, *Everybody's Autobiography*'de günde yarım saatten fazla yazmayı hiç beceremediğini doğrular, ama şunu da ekler: "Eğer günde yarım saat yazıyorsanız, yıldan yıla bu oldukça büyük bir metin eder. Elbette her gün, gün boyunca yazınızı yazacağınız o yarım saati beklersiniz." Stein ve Toklas saat on iki civarı öğle yemeğine oturur ve erken saatte, hafif bir akşam yemeği yerlerdi. Toklas erkenden yatarken, Stein ziyarete gelen arkadaşlarıyla tartışarak ve dedikodu yaparak uyanık kalmayı severdi. "Yatağa gittiğimde asla uyuyamam, akşamları her zaman ortalıkta dolanırım," diye yazmıştı. Misafirleri gittiğinde Stein, Toklas'ı uyandırır ve birlikte o gün hakkında konuşurlardı.

Ernest Hemingway

(1899 - 1961)

Yetişkinlik hayatı boyunca Hemingway, günün ilk ışıklarıyla uyanırdı. Önceki gece geç saatlere kadar içmiş olsa bile bu durum değişmezdi; oğlu Gregory, yazarın akşamdan kalma-

lığa karşı bağışıklığı varmış gibi göründüğünü hatırlıyordu: "Babam daima harika görünürdü; ses geçirmeyen odalarda, gözleri siyah kumaşlarla kapatılmış bir bebek uykusu uyumuş gibi." 1958'de *The Paris Review*'da yayımlanan bir röportajında Hemingway, sabahın erken saatlerinin önemini şöyle açıklamıştı:

> Bir kitap ya da öykü üstünde çalışırken, mümkün olduğunca sabahın ilk ışıklarıyla birlikte yazmaya başlarım. Sizi rahatsız edecek kimse yoktur, hava serin ya da soğuk olur; çalışmaya başlar ve yazdıkça ısınırsınız. Yazdıklarınızı okur ve yazmaya kaldığınız yerden devam edersiniz. Hâlâ enerjinizin kaldığı ve bundan sonra ne olacağını bildiğiniz bir noktaya gelince durur, ertesi gün yeniden işe koyuluncaya dek hayatınıza devam etmeye çabalarsınız. Mesela sabahın altısında başlamışsınızdır ve öğlene ya da öğleden biraz öncesine kadar kesintisiz yazmışsınızdır. Durduğunuzda hafiflemiş gibisinizdir, ama aynı zamanda sevdiğiniz biriyle sevişmiş gibi, kesinlikle boş değil, doymuşsunuzdur. Hiçbir şey canınızı yakamaz, başınıza hiçbir şey gelemez; ertesi gün bunu tekrar yapıncaya dek hiçbir şeyin anlamı yoktur. Mesele o ertesi güne kadar beklemektir, atlatması zor olan budur.

Genellikle bilinenin aksine Hemingway her yazma seansına iki numaralı yirmi tane kalemin ucunu açarak başlamazdı – "Bir seferde yirmi kalemim birden olduğunu hiç sanmıyorum," demişti *The Paris Review*'a, ama gerçekten de kendine

has yazma alışkanlıkları vardı. Üstünde bir daktilo ve onun da üstünde bir okuma levhası olan göğüs hizasındaki bir kitap rafına dönük ve ayakta yazardı. İlk müsveddeleri, levhanın üstünde eğik duran pelür daktilo kağıtlarına kalemle yazar, çalışma iyi gittiğinde panoyu kaldırır ve yerine daktiloyu koyardı. Günlük kelime randımanını bir çizelgeden takip ederdi - "Böyle yapıyorum ki kendimi kandırmayayım," derdi. Yazma işi iyi gitmiyorsa, genellikle romana paydos eder ve "yazmanın berbat sorumluluğuna" -ya da kimi zaman dediği gibi, "berbat yazmanın sorumluluğuna"- hoş bir ara fırsatı sağlayan mektup yanıtlama işine girişirdi.

Henry Miller

(1891 - 1980)

Miller genç bir romancıyken, genellikle gece yarısından gündoğumuna kadar yazardı; aslında bir sabah insanı olduğunu fark edene kadar da bu böyle sürdü. 1930'ların başında Paris'te yaşarken, Miller yazma zamanını değiştirdi; kahvaltıdan öğle yemeğine kadar çalışıyor, biraz kestiriyor, ardından tüm öğleden sonra boyunca ve bazen de gece vaktine kadar yazıyordu. Ama yaşlandıkça, öğleden sonra yapılan her şeyin gereksiz, hatta amaca ters olduğunu fark etti. Bir muhabire şöyle söylemişti: "Depoyu boşaltmaya inanmıyorum, anlıyor musunuz? Hâlâ söyleyecek şeylerim varken daktilonun başından kalkmak, ondan uzaklaşmak gerektiğine inanıyorum." Sabahları iki-üç saat ona yetse de, günlük yaratıcı bir ritim tutturabilmek için düzenli saatlere uymanın önemini vurgulardı: "Bu gerçek sezgisel anların sürdürülebilir ol-

ması için insanın son derece disiplinli olması, disiplinli bir yaşam sürmesi gerektiğini biliyorum."

F. Scott Fitzgerald

(1896 - 1940)

Fitzgerald edebi kariyerinin başında dikkate değer bir özdisiplin sergiledi. 1917'de orduya yazılıp Kansas'taki Fort Leavenworth eğitim kampına gönderildiğinde, Princeton Üniversitesi'nden terk, daha yeni yirmi bir yaşına girmiş bu genç sadece üç ayda yüz yirmi bin kelimelik bir roman yazmıştı. Başlarda akşam etüt saatlerinde, *Small Problems for Infantry* kitabının arkasına gizlediği bir kağıt destesine yazarak çalışıyordu; bu numara fark edilince Fitzgerald yazma işini hafta sonlarına kaydırdı; cumartesileri öğleden sonra birden gece yarısına ve pazarları sabah altıdan akşam altıya dek orduevinde yazıyordu. 1918'in başlarında, sonradan büyük değişiklikler geçirerek *Cennetin Bu Yanı* halini alacak olan kitabının taslağını postalamıştı.

Ama askerlik sonrası yazı hayatında, Fitzgerald düzenli bir plana uyma konusunda daima sorunlar yaşadı. 1925'te Paris'te yaşarken genellikle sabah on birde kalkar, beşte yazmaya başlamayı dener ve kesintili olarak sabahın üç buçuğuna kadar da çalışırdı. Ancak gerçekte gecelerinin çoğu, şehirde Zelda'yla birlikte kafeleri turlayarak geçerdi. Gerçek yazma süreci genellikle kısa süren yoğun çalışma patlamaları sırasında gerçekleşirdi; böyle zamanlarda bir oturuşta yedisekiz bin kelime yazardı. Bu yöntem Fitzgerald'ın spontane bir şekilde yazmayı tercih ettiği kısa öykülerde gayet güzel iş-

lerdi. "Öyküler uzunluklarına bağlı olarak, en iyi bir ya da üç sıçrayışta yazılır," demişti. "Üç sıçramalık öykü art arda üç günde yazılıp bitirilmeli, ardından bir gün gözden geçirilmeli ve sonra da işi bitmeli."

Romanlar daha zorluydu; özellikle de Fitzgerald yaratıcılığı için alkolün elzem olduğuna gittikçe daha fazla inandığından beri. (Sek cin tercih ediyordu - insanı hızlı etkiliyordu ve, Fitzgerald'a göre, nefesi kokutmuyordu.) Fitzgerald, *Müşfikti Gece* üstünde çalışırken ayık yazmak için her gün belli bir zaman ayırmaya çalıştı. Ama rutin âlemlerine devam etti ve sonrasında editörüne, alkolün romanı sekteye uğrattığını da itiraf etti. "Uzun bir kitabı mükemmel şekilde planlamak ya da gözden geçirme zamanında keskin bir gözlem ve muhakeme yeteneğine sahip olmak için içkinin pek de iyi bir seçenek olmadığına gittikçe daha fazla inanıyorum," diye yazmıştı.

William Faulkner

(1897 - 1962)

Faulkner genelde en iyi sabahları yazardı; yine de hayatı boyunca, gerek duydukça farklı programlara da ayak uydurabildi. *Döşeğimde Ölürken*'i, denetmen olarak çalıştığı bir üniversitenin elektrik santralindeki gece mesaisine başlamadan önceki ikindi vakitlerinde yazdı. Gececi programının üstesinden gelmenin kolay olduğunu düşünüyordu: Sabahları birkaç saat uyuyor, bütün öğleden sonra boyunca yazıyor, işe giderken annesine uğrayıp bir kahve içiyor ve basit mesaisi boyunca da kısa şekerlemeler yapıyordu.

Bu 1929'da böyleydi. 1930 yazında Faulknerlar büyük, döküntü bir aile evi satın aldı ve Faulkner evi tamir edip etrafını hâle yola koymak için işinden istifa etti. Sonrasında erken uyanmaya başladı; kahvaltısını ediyor ve bütün sabah masasında yazıyordu. (Faulkner kütüphanede çalışmayı severdi ve kütüphane kapısının kilidi olmadığı için de kapının kulpunu çıkarıp yanına alırdı.) Öğle yemeğinden sonra evdeki tamiratlara devam eder, sonra uzun bir yürüyüşe çıkar ya da at binmeye giderdi. Akşamları Faulkner ve karısı bir şişe viski eşliğinde verandada yorgunluk atarlardı.

Faulkner'ın yazarken içtiğine dair genel kanıya gelince, bunun doğru olup olmadığı net değil. Birkaç arkadaşı ve tanıdığı bu alışkanlıktan söz etmişse de, kızı bunu kesinlikle reddederek, onun "daima ayıkken yazdığı ve daha sonra içtiği" konusunda ısrar ediyordu. Her halükarda yaratıcılığı için teşvike ihtiyacı var gibi görünmüyordu. 1920'lerin sonundan 1940'ların başına kadar olan en verimli yıllarında Faulkner, şaşılacak bir hızla çalıştı; genellikle günde üç bin kelimeyi tamamlıyor ve ara sıra da bu rakamı ikiye katlıyordu. (Annesine yazdığı bir mektupta, sabah ondan gece yarısına kadar çalışarak bir günde on bin kelime yazabildiğini anlatmıştı; kişisel bir rekordu bu.) "Ruhum beni harekete geçirdiğinde yazıyorum," demişti Faulkner, "ve o ruh beni her gün harekete geçiriyor."

Arthur Miller

(1915 - 2005)

1999'da, "Keşke bir yazma rutinim olsaydı," demişti Miller bir muhabire. "Sabah kalkıp atölyeme gidiyorum ve yazıyorum. Sonra da yazdıklarımı yırtıp atıyorum! Rutinim gerçekte bu. Daha sonra zaman zaman bir şey takılıp kalıyor. Ben de onun peşine düşüyorum. Aklımdaki tek görüntü, gök gürültülü bir sağanağın altında elinde demir bir çubukla dolanıp duran bir adam."

Benjamin Britten

(1913 - 1976)

İngiliz besteci ve orkestra şefi, yaratıcı sanatçıların büyük işler yapmak için ilham beklediğini söyleyen romantik klişeden nefret ederdi. 1967'de televizyondaki bir röportajında şöyle demişti:

> Ben öyle çalışmam. Kesin bir zaman çizelgesiyle çalışmayı severim. Geleneksel bir yetişme tarzından geldiğim, insanı çalışmaya zorlayan çok katı bir okula gittiğim için yıldızlarıma sık sık teşekkür ederim. Sabah dokuzda başlayıp öğle yemeği saatine kadar hiç zorlanmadan çalışabilirim, ardından mektuplar gelir; ya da çok daha önemlisi, masama tekrar oturduğumda ne yazacağımı planladığım bir yürüyüşe çıkarım. Sonra dönerim. Çaydan sonra çalışma odama çıkar ve yaklaşık saat sekize kadar çalışırım. Akşam yemeğinden sonra genellikle biraz kitap okumaktan ve ardından erkence

yatağa gitmekten fazlasını yapamayacak kadar uykulu olurum.

Britten sabahları soğuk, akşamları sıcak banyo yapardı. Yazları yüzmeyi sever, hafta sonlarıysa fırsat buldukça tenis oynardı. Ev işlerindeyse pek becerikli değildi. Uzatmalı partneri ve ortağı Peter Pears şöyle hatırlıyordu: "Bir fincan çay yapabilir, yumurta haşlayabilir, bulaşık yıkayabilirdi, ama elinden başka bir şey gelmezdi. Yatağını bile eline yüzüne bulaştırmadan düzeltmezdi." Britten'in hayatı işinden ibaretti ve bu gerçek, bazı meslektaşlarının yıllar içinde ondan uzaklaşmasına yol açmıştı. "Besteci olmak onun bütün dünyasıydı," diye hatırlıyordu Donald Mitchell. "Önce yaratıcılık gelirdi... Kendisi dahil herkes yaratıcılık için feda edilmeliydi."

Ann Beattie

(d. 1947)

Beattie en iyi geceleri çalışıyor. 1980'de, "Gündüz insanları ve gece insanları olduğuna gerçekten inanıyorum," demişti bir muhabire.

Gerçekten de insanların farklı beden saatleri olduğunu düşünüyorum. Şimdi bile daha yeni uyanmışım gibi geliyor, halbuki üç-dört saattir uyanığım. Akşam yediye kadar da böyle hissederim, ondan sonra toparlanmaya başlayıp saat dokuzda yazmak için hazır olurum. Yazmak için en sevdiğim saatler gece yarısı on ikiyle üç arası.

Ama Beattie her gece yazmıyor. "Plan programa pek bağlanıp kalmam ve bunu yapmak için en ufak bir arzum yok," diyor. "Bir durgunluk yaşayıp bunu denemeye çalıştığım ve 'Hadi bakalım Ann, şu daktilonun başına otur,' dediğim zamanlarda daha beter bir durgunluğa kapıldım. Oluruna bırakmak daha iyi." Sonuç olarak, çoğu zaman aylarca hiçbir şey yazmadığı oluyor. "Zorlamaya gelmediğini öğrendim," diyor. Ama bu, onun böylesi durağan zamanlarda yorgunluk atıp keyif çattığı anlamına da gelmiyor; bilakis, bunun neredeyse kalıcı bir tıkanma yaşamaya benzediğini söylüyor. 1998'de bir muhabire söylediği gibi, "Kesinlikle huysuzum ve nasıl demeli, çok neşeli bir insan değilim."

Günter Grass

(d. 1927)

Gündüz mü gece mi yazdığı sorulduğunda, bu ikinci olasılık karşısında Grass'ın tüyleri ürperiyor: "Asla, asla gece olmaz. Geceleri yazmak çok kolaydır. Sabah okuduğumda gece yazdıklarımın hiç iyi olmadıklarını görürüm. Başlamak için gün ışığına ihtiyacım var. Sabah dokuz ile on arasında, okuyarak ve müzik dinleyerek uzun bir kahvaltı yaparım. Kahvaltıdan sonra çalışırım ve öğleden sonra bir kahve molası veririm. Sonra tekrar başlarım ve akşam yedide çalışmayı bırakırım."

Tom Stoppard

(d. 1937)

Oyun yazarı, kariyeri boyunca kronik bir düzensizlik ve erte-

leme hastalığıyla mücadele etti. Bir seferinde, onu yazmaya iten tek şeyin korku olduğunu söylemişti: "Düzenli olarak daktilonun başına geçmek için kendimi disipline etmemin tek yolu yeterince korkmak." Stoppard yazarak ve sigara içerek bütün gece uyanık kalıyor, ev halkının geri kalanı uykudayken genelde mutfakta çalışıyordu. Biyografisini yazan Ira Nadel, Stoppard'ın sigara içme alışkanlığının da sıradışı olduğunu kaydediyordu: "Kronik bir sigara tiryakisi; bir-iki fırt çektikten sonra sigaranın birini söndürüp diğerini yakmasıyla ünlü. Bunun çok uzun filtreli bir sigara içmek gibi olduğunu düşünüyor."

Stoppard çeşitli zamanlarda, bir yazar olarak sahip olduğu "aciz verimsizliği" ıslah etme girişimlerinde bulundu; 1980'lerin başında, her gün yaklaşık sabah ondan akşam beşe kadar kendini masasına zincirlemeyi bile başardı. Ama yavaş yavaş eski alışkanlıklarına döndü. 1997 yılında bir muhabire, genellikle öğleden gece yarısına dek çalıştığını söyleyip şöyle eklemişti: "Başım gerçekten belada değilse asla sabahları çalışmam."

Haruki Murakami

(d. 1949)

Murakami roman yazdığı zamanlarda, sabah dörtte kalkıp kesintisiz beş-altı saat çalışıyor. Öğleden sonraları koşuyor ya da yüzüyor (veya her ikisini de yapıyor), günlük işlerini hallettikten sonra okuyup müzik dinliyor. Yatma saatiyse dokuzdur. *The Paris Review*'a, "Her gün hiç aksatmadan bu rutini sürdürüyorum," demişti 2004'te. "Tekrar etmek başlı başına

önemli bir şeydir; bir tür hipnotizmadır. Daha derin bir haleti-ruhiyeye geçebilmek için kendimi hipnotize ediyorum."

Murakami bir romanı tamamlamak için gereken zaman boyunca bu tekrarı sürdürmenin zihinsel bir disiplinden fazlasını gerektirdiğini söylüyor: "Fiziksel güç, sanatsal duyarlılık kadar gerekli." Tokyo'da birkaç yıl küçük bir caz kulübü işlettikten sonra, profesyonel bir yazar olarak 1981'de ilk kez ortaya çıktığında, hareketsiz bir yaşamın ona hızla kilo aldırdığını fark etti; ayrıca içtiği sigaraların sayısı günde altmışı buluyordu. Kısa zaman sonra alışkanlıklarını tamamen değiştirmeye karar verdi; karısıyla birlikte taşraya taşındı, sigarayı bıraktı, daha az içmeye başladı ve çoğunlukla sebzeyle balıktan oluşan bir beslenme biçimi benimsedi. Ayrıca her gün koşmaya başladı; ve bu alışkanlığını da çeyrek yüzyıldan uzun bir zamandır sürdürüyor.

Murakami 2008 tarihli bir makalesinde kendi kendine oluşturduğu bu programın bir dezavantajını kabul ediyordu, o da, bu programın sosyal yaşama pek imkan tanımamasıydı. "Davetlerini sürekli geri çevirdiğinizde insanlar güceniyor," diye yazmıştı. Ama hayatındaki öncelikli ilişkinin okurlarıyla olmasına karar vermişti. "Her yeni kitabım öncekinden iyi olduğu sürece, ne tür bir yaşam biçimi benimsersem benimseyeyim, okurlarım bunu kabul edecektir. Bir romancı olarak benim görevim ve en önemli önceliğim de bu değil mi?"

Toni Morrison

(d. 1931)

"Düzenli yazamıyorum," demişti Morrison 1993'te *The Paris Review*'a. "Bunu hiçbir zaman beceremedim; nedeni de daima dokuz-beş bir işimin olmasıydı. Ya bu saatler dışında hızlı hızlı yazmam ya da hafta sonlarımın ve gün doğmadan önceki vakitlerimin büyük bir kısmını harcamam gerekiyordu." Gerçekten de Morrison yazı kariyerinin büyük bir kısmında sadece günlük bir işte -Random House yayınevinde editör olarak- çalışmakla kalmadı, ayrıca üniversitelerde edebiyat dersleri verdi ve bekar bir anne olarak iki oğlunu büyüttü. "Gerçekten de çok yoğun bir yaşam," demişti 1977'de.

> Ama önemli olan başka bir şey yapmamam. Yayıncılığın gerektirdiği sosyal yaşamdan uzak duruyorum. Ne davetlere katılıyorum, ne de davet veriyorum. Akşamları o zaman dilimine ihtiyacım var, çünkü o sırada muazzam miktarda iş çıkarabiliyorum. Üstelik yoğunlaşabiliyorum. Yazmaya oturduğumda asla derin düşüncelere dalmıyorum. Buna vaktim yok; çocuklarımla ve öğretmenlikle ilgili yapacak başka bir dolu işim oluyor. Düşüncelere dalma, fikirler üretme işini arabayla işe giderken, metrodayken ya da çim biçerken yapıyorum. Kağıdın başına geçtiğimde, üzerinde çalışabileceğim bir şeyler oluyor; ve böylece üretebiliyorum.

Morrisson'ın yazma saatleri yıllar içinde farklılık gösterdi. 1970 ve 1980'lerdeki röportajlarda sık sık kitapları üstünde akşamları çalıştığından söz ediyordu. Ama 1990'lara gelince

çalışma programını sabahın erken saatlerine çekmişti. "Güneş battıktan sonra çok akıllı, çok hazırcevap ya da çok yaratıcı olamıyorum," demişti. Sabah beş gibi uyanıp kahve yapıyor ve "günün aydınlanmasını izliyor". Bu son kısım çok önemli. "Yazarların hepsi bağlantı kuracakları, kanal açacakları ya da bu gizemli sürece dahil olacakları alana yaklaşmak için yollar icat ederler," demişti Morrison. "Benim için ışık, harekete geçme sinyali. Mesele *ışığın içinde* olmak değil, *ışık gelmeden önce* orada olmak. Bir şekilde bana kuvvet veriyor bu."

Joyce Carol Oates

(d. 1938)

Verimliliğiyle ünlü Amerikalı yazar (elliden fazla roman, otuz altı kısa öykü derlemesi ve düzinelerce şiir, tiyatro ve makale kitabı) genellikle sabah sekiz-sekiz buçuktan bire kadar yazıyor. Ardından öğle yemeği yiyip mola veriyor; sonra dörtte oturup yedi civarındaki akşam yemeğine kadar çalışmaya devam ediyor. Bazen akşam yemeğinden sonra da yazmayı sürdürüyor, ama akşamları genellikle okuyor. Masa başında çalışarak geçirdiği saatlere bakılacak olursa, o kadar da verimli olmadığının görüleceğini söylüyor Oates. "Yazıyorum, yazıyorum, yazıyorum ve yeni baştan yazıyorum; gün boyu süren çalışmadan tek sayfa çıkarabilmiş olmak da bir şey, neticede bu sayfalar birikiyor," demişti bir muhabire. "Sonuç itibariyle, yıllar içerisinde lafı dolandırmamla bilinir oldum, ama aslında benim kadar çok ya da uzun süreli çalışmayan insanlarla karşılaştırılıyordum." Çalışmayı daima zevkli ya da kolay bulduğu anlamına gelmiyor bu; Oates yeni

bir romana başladığında ilk birkaç haftanın özellikle zor ve moral bozucu olduğunu söylüyor: "İlk müsveddeyi bitirmek, bir fıstık tanesini çok kirli bir zeminden burnunuzla iterek çıkarmaya benziyor."

Chuck Close

(d. 1940)

"Her şeyin ideal olduğu bir dünyada günde altı saat çalışırdım; üç saat sabah, üç saat de öğleden sonra," demişti Close yakın bir zaman önce.

> Bunu yapmayı her zaman çok sevdim. Eskiden geceleri çalışırdım, ama çocuklarım doğduktan sonra gece çalışıp gündüz uyuma alışkanlığımı sürdüremedim. Bu yüzden de bir tür dokuz-beş çalışma düzeni edindim. Eğer bir seferde üç saatten fazla çalışırsam gerçekten her şeyi berbat etmeye başlıyorum. Günlük planım şöyle: üç saat çalışma, ardından öğle yemeği arası, tekrar işin başına geçip üç saat çalışma ve ardından bir mola. Bazen işin başına dönüp akşamları da çalışırım, ama aslında bu ters tepiyor. Belli bir noktada öyle çok hata yapmaya başlıyorum ki ertesi gün onları düzeltmekle geçiyor.

Ne yazık ki, hayatında kendisini bu rutine bağlı kalmaktan alıkoyacak kadar çok yükümlülük olduğunu söylüyor Close. (Bütün toplantıları ve telefon görüşmelerini saat 16:00'dan sonraya ayarlamaya çalışıyor, ama bunu yapmak her zaman

mümkün olmuyor.) Çalışmaya gerçekten zaman bulduğunda asla fikirsiz kalmıyor. "İlham amatörler içindir," diyor Close. "Geri kalanımız, sadece işin başına geçip çalışmaya koyulur." Resim yaparken arka planda televizyonun ya da radyonun açık olmasını seviyor - özellikle de bol dedikodulu bir siyasi skandal patlak vermişse. "En verimli saatlerimi Watergate, İran-Kontra, görevi kötüye kullanma skandalları zamanında geçirdim," diyor. Sürekli bir konuşma sesinin dikkat dağıtıcı olabileceğini kabul etse de, bunun aslında iyi bir şey olduğunu iddia ediyor: "Dikkat dağıtan şeyleri belli bir noktaya kadar severim. Beni endişelenmekten alıkoyar. İşlerle araya biraz mesafe koymamı sağlar."

Francine Prose

(d. 1947)

Amerikalı yazar, edebi başarı karşısında edebi verimlik elde etmenin gittikçe daha zorlaştığını fark etmiş. Prose şöyle yazıyor:

> Eskiden, çocuklarım küçükken ve şehir dışında otururken tanınmayan bir romancıydım; o kadar düzenli bir programım vardı ki Pavlov'un köpeği gibiydim. Okul otobüsü gelirdi, ben yazmaya başlardım. Okul otobüsü dönerdi, ben bırakırdım. Şimdiyse şehirde yaşıyorum, çocuklarım büyüdü ve görünüşe göre bana YALNIZCA yazmam (veya çoğunlukla daha kazançlı ve genellikle gerçek yazma eyleminden daha baştan çıkarıcı görünen, edebiyata benzer aktiviteler) için para

ödeniyor, ama yazma düzenim daha plansız. Ne zaman müsaitsem, birkaç gün veya bir hafta ya da zaman bulabilirsem bir ay boyunca yazıyorum. Şehir dışına kaçıyorum, internet bağlantısı olmayan bir bilgisayarda çalışıyorum ve ne zaman, ne şekilde yapabilirsem, dünyanın benden kağıdın üstüne birkaç kelime koymama yetecek kadar uzak durmasına bel bağlıyorum. Yazma işi iyi gidiyorsa bütün gün çalışabilirim. Gitmiyorsa, bahçe işleriyle uğraşarak ve buzdolabının önünde dikilerek bir sürü zaman harcıyorum.

Steve Reich

(d. 1936)

Amerikalı besteci kısa bir süre önce, "Aslında gündüz yaşayan biri değilim," demişti. "Yaptığım tüm bestelerin yüzde doksan beşi öğlen on ikiyle gece yarısı on iki arasında yapılmıştır." Reich öğleden önceki vaktini egzersiz yaparak, dua ederek, kahvaltı ederek ve Avrupa'daki menajeri Londra'da yaşadığı için, telefonda iş görüşmeleri yaparak geçiriyor. Ardından piyanonun ya da bilgisayarın başına oturup önündeki on iki saat boyunca odaklanarak çalışıp birkaç başarılı iş çıkarmayı hedefliyor. "Birkaç saat çalışabilirsem, mola vermek için bir fincan çay içmem ya da gündelik işlerimden birini halletmem gerekiyor," diyor. "Sonra da işe dönüyorum. Fakat özellikle de ufak bir sorunla karşılaştıysam, bu molalar çok verimli olabiliyor. Yapılacak en iyi şey, sorunu bir kenara bırakıp zihnimi başka bir şeye odaklamak oluyor. Her zaman olmasa da, sorunun çözümü genellikle kendiliğinden ortaya

çıkıyor. Ya da en azından doğru ya da yanlış olduğu kesin olmayan, muhtemel bir çözüme ulaşabiliyorum." Reich ilham gelmesini beklemek gerektiğine inanmıyor, ancak bazı eserlerinin diğerlerinden daha fazla ilham yüklü olduğunu -ve çalışmaya devam eden kişinin, arada sırada bu ilham dalgalarının etkisi altına girmeyi dört gözle bekleyebileceğini- düşünüyor. "Geçerli olan hiçbir kural yoktur," diyor. "İnsanın, bir sonraki çalışmanın ortaya bazı sürprizler çıkaracağı gerçeğine açık olması gerekir ve bu muhteşem bir gerçektir."

Nicholson Baker

(d. 1957)

Baker'ın romanlarında günlük yaşamın dünyevi detaylarına dair neredeyse saplantılı bir ilgi vardır, bu yüzden yazarın kendi yaşamında da yazma düzenine ve alışkanlıklarına çok dikkat ettiğini bilmek şaşırtıcı değil. Kendisi kısa süre önce şöyle diyordu: "Günlük rutinlerle ilgili düşüncem şu; faydalı olan, insana kendini taze hissettirecek bir rutine sahip olmak. Keyfi bile olabilir bu. Bilirsiniz, kendinize 'bundan sonra arka verandada ayağımda parmak arası terliklerimle öğleden sonra dörtte yazmaya başlayacağım,' diyebilirsiniz. Eğer bu size değişik ve yeni gibi gelirse, plasebo etkisi yaratacak ve çalışmanıza yardımcı olacaktır. Belki de, bu tam olarak doğru değil. Ama birazcık farklı bir rutin bulmanın heyecanında bir şeyler var. Bunu her kitap için yapmam, farklı bir şey bulmam gerektiğini fark ettim."

Baker, ilk kitabı *The Mezzanine*'i yazarken, Boston ve New York'ta bir dizi ofis işinde çalıştı. O zamanki rutini, kendi du-

rumuyla da örtüşecek şekilde, öğle arasından işe dönen bir ofis tembeli hakkındaki romanı için notlar almaktı; bu notları öğle yemeği arasında, gün ortasındaki bu "saf, keyifli özgürlük saati"nin avantajından faydalanarak kağıda döküyordu. Baker daha sonra Boston'a doksan dakika uzaklıktaki bir işte çalıştı; bu yüzden küçük bir kayıt cihazı aldı ve araba kullanırken yazacaklarını bu cihaza okudu. Sonunda o işten istifa etti, birkaç ay çalışmadı ve hem öğle aralarında yazdığı hem de teybe kaydettiği bütün notları derli toplu bir romanda bir araya getirmek için günde sekiz-dokuz saatini yazarak geçirdi.

Baker sonraki kitapları için öyle çok sıkı bir yazma rutini takip etmediğini söylüyor. "Çok fazla erteliyordum," diye kabul ediyor. "Bir şeyler okuyup hızımı artırmaya çalışırım, ama bazen öğleden sonra iki buçuğa kadar yazmaya başlayamam." Kendisini daha istikrarlı alışkanlıklar edinmeye zorlamak için başka bir gündüz işinde çalışmaya başladı. 1999'dan 2004'e kadar, Baker ile karısı Amerika Gazete Ambarı'nı işlettiler; burası, imha edilecek bir gazete koleksiyonunu kurtarmaya adanmış, kâr amacı gütmeyen bir kurumdu (Baker'ın 2001 tarihli kurgu dışı kitabı *Double Fold: Libraries and Assault on Paper* bunu konu alır). Baker gün içinde meşgul olduğundan, Frances Trollope örneğinden (bkz. s. 43) etkilenerek sabahın erken saatlerinde yazmaya karar verdi. Başlarda sabah üç buçukta kalkmaya çalıştı, ama "bu pek işe yaramadı". Bu yüzden saati dört buçuğa çekti. "Bunu çok sevdim, erken kalkma duygusu gerçekten hoşuma gitti," diyor. "Zihniniz tazelenmiş oluyor, ama öte yandan şaşkın ve hâlâ basbayağı uykulu oluyorsunuz. Böyle zamanlarda daha farklı yazdığımı fark ettim."

Baker sabahın erken saatlerinin yaşattığı duyguyu o kadar sevmiş ki, o zamandan beri bu programı uyguluyor - ve daha kısa bir süre önce geliştirdiği bir günden iki sabah çıkarma stratejisini şöyle anlatıyor: "Standart bir güne, dört-dört buçuk civarı kalkıp biraz yazarak başlıyorum. Bazen kahve yapıyorum, bazen de yapmıyorum. Bir buçuk saat kadar yazıyorum. Ama sonra çok uykum geliyor. Bu yüzden tekrar yatmaya gidiyor ve saat sekiz buçuk civarı uyanıyorum." Baker ikinci kez uyandıktan sonra karısıyla sohbet ediyor, bir fincan kahve daha içiyor, fıstık ezmeli ve reçelli sandviç yiyor ve bu kez bir makale için notları temize geçmek, bir röportajı deşifre etmek ya da sabah yazdıklarını düzenlemek gibi bir "gündüz işine" yoğunlaşarak yazısının başına dönüyor. Öğle yemeği yemek, köpeği yürüyüşe çıkarmak ve gerekli ev işlerini yapmak için verdiği aralar dışında, bütün gün çalışmaya devam ediyor. Son teslim tarihi yüzünden yoğun bir baskı hissediyorsa zaman zaman geceleri de çalıştığı oluyor, ama genelde dokuz buçuk civarında karısına ve çocuklarına iyi geceler diliyor.

B. F. Skinner

(1904-1990)

Davranışsal psikolojisinin kurucusu Skinner, günlük yazma seanslarına adeta bir laboratuar deneyi muamelesi yapar ve her sabah bir çift pekiştirici davranışla kendini yazmaya koşullandırırdı. Yazmaya bir çalar saatin ziliyle başlayıp durur ve yazdığı saatlerin ve kelimelerin sayısını, kendi geliştirdiği bir grafiğe dikkatle işaretlerdi. 1963 tarihindeki bir

günlük notunda, Skinner rutinini ayrıntılı bir şekilde tarif ediyordu:

> Altı, altı buçuk arası, çoğunlukla radyo haberlerini dinledikten sonra yataktan kalkarım. Bir kase mısır gevreğinden oluşan kahvaltım mutfak masasındadır. Ocağın saati kurulu olduğundan, kahve otomatikman yapılır. Kahvaltıyı yalnız ederim. Şu sıralar her sabah, Bergen ve Cornelia Evans'ın *Contemporary American Usage* kitabından biraz okuyorum. Kesintisiz, her gün birkaç sayfa. Sabah gazeteler (*Boston Globe, N.Y. Times*) geliyor; kahvaltı ettiğim mutfağın kapısına ya da duvarına çarpıyor. *Globe*'u hemen okuyor, *Times*'ı ise genelde daha sonraya bırakıyorum.
>
> Saat yedi civarında, bodrumumuzdaki ceviz panelli çalışma odama iniyorum. İskandinav işi, modern ve uzun bir çalışma masam var; bu masaya BFS'nin eserlerini, defterleri ve üstünde çalıştığım kitabın taslaklarını, sözlükleri, vs. koyabileceğim bir dizi raf ekledim. Solumda, bir standın üstünde büyük *Webster's International Dictionary*; sağımda, üstten açılan bir dosya dolabındaysa şimdiki ve gelecekteki tüm taslak dosyalarım duruyor. Oturunca, özel masa lambamı açıyorum ve bu da masamda geçireceğim zamanı ölçen saati çalıştırmaya başlıyor. Her on iki saatlik dilimi onun üstüne kaydettikten sonra, birikme eğrisine bir nokta işaretliyorum; bunun eğimi benim toplam verimliliğimi gösteriyor. Masamın sağında elektrikli bir org var; her gün birkaç dakika Bach'dan *Chorales* falan çalıyorum.

> Sabahın ilerleyen saatlerinde ofisime gidiyorum. Bugünlerde arabayla Debbie'yi yaz okulu dersine bırakabilmek için saat ondan hemen önce çıkıyorum. Sonrasında, hava serinse yaklaşık üç kilometre yürüyorum. Ofisimde postaları açıp yanıtlıyor, görüşmem gereken insanlar varsa onları görüyorum. Genellikle evde öğle yemeği yendiği saatte, mümkün olduğunca erken olacak şekilde oradan kaçıyorum. Öğleden sonraları pek verimli geçmiyor; bahçede çalışıyorum, havuzda yüzüyorum. Yazın sıklıkla beşle yedi arası -bazen sekize kadar- yüzmeye ve içki içmeye gelen arkadaşlarımızı ağırlarız. Ardından akşam yemeğine oturuyoruz. Hafif okumalar. Bazen çok az çalışır, bazen de hiç çalışmam. Dokuz buçuk, on gibi yatağa giderim. Genelde geceleyin uyanıp bir saat kadar uyanık kalırım. Geceleri not almak için bir not panom, not defterim ve kalemim vardır. Uykusuzluk çekenlerden değilim. O gece saatini severim ve iyi değerlendiririm. Yalnız uyurum.

Skinner, Harvard'daki öğretmenlik görevinden 1974'te emekli olduğunda, gece uykusuz geçen bu bir saatlik ara rutininin ayrılmaz bir parçası haline geldi. Artık, şafaktaki iki saatlik olağan çalışmasına, bir saatlik gece çalışması da eklendiği için, çalar saati günde dört kez çalıyordu: gece yarısında, birde, beşte ve yedide. Bu rutini, 1990'daki vefatından yalnızca birkaç gün öncesine kadar, tatiller de dahil haftanın yedi günü boyunca sürdürdü.

Samuel Johnson

(1709 - 1784)

James Boswell'in kitabı *The Life of Samuel Johnson*'da, Johnson gelecekteki biyografi yazarına "genellikle öğleden sonra dörtte dışarı çıkardım ve sabahın ikisinden önce eve döndüğüm pek enderdir," der. Anlaşıldığı kadarıyla yazılarının çoğunu da eve döndükten sonra Londra'nın büyük kısmı uykudayken mum ışığında yazmıştı - muhtemelen bu anlar şehrin yoğun hengamesinden kaçabildiği tek zamanlardı. Boswell, Johnson'ın arkadaşı Peder Dr. Maxwell'in anılarından şöyle bir alıntı yapar:

> Onu tanıdığım zaman zarfında yaşamı son derece tekdüze görünüyordu. Genellikle saat on iki civarı ziyaretine gider ve genellikle yatakta ya da pek bolca içtiği çay eşliğinde hararetli hararetli konuşurken bulurdum. Genelde sabahları pek çok misafiri olurdu, özellikle de entelektüeller... bazen de eğitimli hanımlar... Bana bir tür, herkesin ziyaret etmeye ve danışmaya hakkı olduğunu düşündüğü, kamuya mal olmuş bir kahin gibi görünürdü; şüphe yok ki hepsi de gayet iyi ödüllendirildiler. Şiirlerini yazmaya nasıl vakit bulduğunu hiç çözemedim. Bütün sabah konuşup durur, ardından akşam yemeği için bir tavernaya gider ve genelde geç saatlere kadar orada kalır, ardından bir arkadaşının evinde çayını içer, onun üstüne de yollarda hayli oyalanır, ama nadiren akşam yemeği yerdi. Onun daha çok geceleri okuyup yazdığını tahmin ediyorum, çünkü tavernaya gitme teklifini reddettiğini neredeyse hiç hatırlamıyorum...

Johnson erteleyip durmalardan ve disiplin eksikliğinden muzdarip olduğunu kabul ediyordu. "Bendeki hakim günah (belki diğerlerinin çoğu da buna bağlıdır) zamanı israf etmek ve genel ağırkanlılığım," diye yazmıştı günlüğüne. Boswell'e de, "Aylaklık, savaşılması gereken bir hastalıktır," demişti. Yine de bu savaş için, yaradılış itibariyle kötü bir donanıma sahip olduğunu eklemişti. "Şahsen, herhangi bir plana asla peş peşe iki gün sebat etmemişimdir."

James Boswell

(1740 - 1795)

Boswell 1763'te günlüğüne böbürlenerek, "Uyanır uyanmaz görevimi hatırlarım ve çevik bir bahriyeli edasıyla miskinliğe hemen son veririm; tutkulu ve istekli güzel bir kız beni bekliyormuş gibi canlılıkla ayağa fırlarım," diye yazmıştı. Gerçekteyse, bu büyük İngiliz günlük ve biyografi yazarı sabahları yataktan kalkarken çoğunlukla sıkıntı yaşar ve "değerli sabah saatlerini tembel pineklemelerle israf etmek gibi rezil bir alışkanlığın" kurbanı olurdu. Bir süre, aşırı uyuma karşıtı bir tür mekanizma uydurmayı bile düşündü: "Tuhaf bir yatak yaptırmayı düşündüm. Bu öyle bir yatak olacaktı ki, bir kordonu çektiğimde yatağın ortası hemen havaya kalkacak ve ben de onunla birlikte kalkıp yavaş yavaş yere inecektim. Böylece, nazik bir biçimde, kendim için iyi olan şeyi yapmaya zorlanacaktım."

Yine de Boswell'in günü karşılamadan önce yatakta tembellik etmekten gayet memnun göründüğü başka zamanlarda vardı. Günlük rutininin tam tarifini Şubat 1763'te yapmış-

tır. "İşlerim tam bir düzen ve kesinlik içinde işler," diye yazmıştı günlüğüne.

> Kurmalı saat gibi hareket ederim. Molly [hizmetçi] sabah sekizde şömineyi yakar, yemek odamı süpürür ve ortalığı toplar. Daha sonra bana seslenip saatin kaç olduğunu söyler. Bir süre yatakta uzanıp miskinliğin tadını çıkarırım; zihnin böyle rahat ve neşeli olduğu zamanlarda bundan keyiflisi yoktur. Daha sonra, kolayca ve hızlıca üstüme bir şeyler geçirip yemek odama geçer ve çanı çalarım. Hizmetçi masaya kar beyaz bir peçete yayar ve kahvaltılıkları yerleştirir. Ben de hafif, eğlendirici bir kitap alır, kahvaltı eder, hem damak hem de zihin zevkimi hafifçe okşayarak bir saat kadar okurum. Kahvaltı bittiğinde kendimi neşeli ve capcanlı hissederim. Pencereye gider ve gelip geçen, hepsi farklı düşüncelere dalmış insanlara bakarak eğlenirim. Düzenli olarak, bütün gün boyunca yazmak, günlüğüm için fazla resmi kaçar. Ayrıca günler her detayına kadar aynı geçirilmez. Günlerimi genellikle farklı türden okumalar yaparak, keman çalarak, yazarak, arkadaşlarımla sohbet ederek çeşitlendiriyorum. İlaçlarımı içmek bile zamanın daha hafif akmasını sağlıyor. Tıp konusunda biraz yetenekliyim ve insan vücudundaki değişimleri; beslenmenin, çalışmanın, dinlenmenin ve fiziksel etkinliklerin yol açtığı etkileri gözlemlemek her zaman hoşuma gitmiştir...
>
> Şu an sağlığım gayet iyi ve iştahım yerinde; az miktardaki akşam yemeğimi, tadını iyice çıkararak yiyo-

rum. Çok çay içiyorum. On bir ile on iki arasında yatağım ısıtılıyor ve sakince uzanmaya gidiyorum. Böyle bir yaşam beni mutlu ediyor.

Bu Boswell'in iyi günlerinden biriydi. Başka sabahlar uyandığında "tek hörgüçlü bir deve kadar iç karartıcı" ve aksi bir ruh hali içinde oluyor, "her şeyin tatsız tuzsuz ya da karanlık olduğuna" inanıyordu. Ya da iyi geçen bir günün ortasında, depresyon onu aniden ele geçiriyordu. Bu karamsar ruh hallerini kontrol etme konusunda elinden fazla bir şey gelmiyordu anlaşılan. Boswell kendini rahatlatmak için ayaklarını sıcak suyla yıkamayı ("bana bir tür sükunet veriyor") veya bir fincan yeşil çay içmeyi severdi; çay konusunda şöyle yazmıştı: "Alkollü içkilerin taşıdığı riskler olmaksızın rahatlatıp canlandırıyor." Bir de, Ekim 1763'te kendisi için yazdığı, özenle hazırlanmış ve kısmen uğursuz olan moral konuşması ve niyet mektubundan oluşan Bozulamaz Plan'ı vardı. Plan, zorlukla kazanılmış bazı sezgiler ve küçüklü büyüklü kararlardan oluşuyordu: aylaklıktan uzak durmak, "insan doğasının asaleti"ni hatırlamak, düzenli egzersiz yapmak gibi. Boswell, "Hayatta pek çok zorluk var; burası kesin. Bunu hep hatırla ki hiç şaşırmayasın," diye yazmıştı.

Immanuel Kant

(1724-1804)

Alışılmadık bir biçimde, Kant'ın hayat öyküsünde harici olaylara yer verilmemiş. Filozof bütün hayatı boyunca Prusya'nın ıssız bir ilinde yaşadı; memleketi Königsberg'in sınırları dışı-

na nadiren çıktı ve sadece birkaç saat uzaklıktaki deniz kıyısına kadar bile hiç gitmedi. Bir müzmin bekar olarak, kırk yıldan uzun bir süre, bölgedeki üniversitede aynı dersleri verdi. Onunki öyle düzenli bir hayattı ki, daha sonraları filozofun portresinin kişilikten yoksun bir tür otomat gibi çizilmesine sebep olmuştu. Heinrich Heine'in yazdığı gibi,

> Kant'ın yaşamının tarihini anlatmak güçtür. Çünkü ortada ne bir hayat ne de bir tarih vardır. Almanya'nın kuzeydoğu sınırında kurulu eski bir şehir olan Königsberg'in çok ayak altı olmayan bir bölgesinde, çok sessiz, mekanik biçimde düzenlenmiş, neredeyse soyut bir bekar hayatı yaşadı. Oradaki katedralin koca saati bile, görevini hemşerisi Immanuel Kant'tan daha az tutkuyla ya da daha düzenle tamamlamamıştır. Kalkmak, kahve içmek, yazmak, ders vermek, yemek yemek, yürüyüşe çıkmak... her şeyin belirli bir saati vardı; Kant gri paltosunu giymiş, eline İspanyol bastonunu almış halde kapısının önüne çıktığında, komşuları saatin tam olarak üç buçuk olduğunu biliyordu.

Manfred Kuehn'in 2001 tarihli Kant biyografisinde iddia ettiği gibi, Kant'ın hayatı aslında Heine ve diğerlerinin sandığı kadar soyut ve tutkusuz değildi. Kant sosyalleşmeye bayılırdı; hoşsohbet ve güler yüzlü bir ev sahibiydi. Şayet daha heyecanlı bir hayat sürmeyi başaramadıysa, bunun nedeni büyük oranda sağlığıydı. Filozofun anormal derecede küçük bir göğüs kafesi olmasına yol açan, doğuştan gelen bir iskelet kusuru vardı; bu da kalbine ve ciğerlerine baskı uyguluyor, bünyesinin

genellikle hassas olmasına yol açıyordu. Bu hastalıkla hayatını devam ettirebilmek için -bir de ömrü boyunca süren hastalık hastalığının yol açtığı zihinsel ızdırabın da önünü alma çabasıyla- "yaşam biçiminde ve zihnimi meşgul eden meselelerde belirli bir tekdüzelik" adını verdiği yöntemi benimsedi.

Bu düzen fazlasıyla sabit olmakla birlikte, filozof kırk yaşına basana dek tam anlamıyla gelişmemişti; o andan itibaren de Kant'ın insan karakteri hakkındaki özgün fikirlerinin bir ifadesi haline gelecekti. Kant'a göre karakter, insanın yıllara yayılan çeşitli deneyimlerine dayanarak akla uygun biçimde seçtiği bir yaşam düzenleme biçimiydi - gerçekten de, kırk yaşına gelene kadar insanın gerçek anlamda bir karakter geliştiremeyeceğine inanıyordu. İnsanın karakterinin özünde de birtakım düsturlar, bir kez belirlendikten sonra hayat boyu uyulması gereken temel kurallar olduğunu düşünüyordu. Maalesef, elimizde Kant'ın şahsi düsturlarının yazılı bir listesi yok, ancak hayat tarzının "belirli tekdüzeliğini", sadece bir alışkanlık olmaktan çıkarıp ahlaki bir ilkeye dönüştürmeye karar verdiği açık. Kırk yaşından önce bazen iskambil oynayarak gece yarısına kadar dışarıda kalan Kant, kırkından sonraysa günlük rutinine istisnasız uydu.

Bu rutin şöyleydi: Efendisinin fazla uyumasına izin vermemesi için kesin emir almış emekli bir asker olan ve uzun süre onun yanında çalışan hizmetkarı tarafından uyandırılan Kant, sabah beşte yataktan kalkardı. Ardından bir-iki fincan açık çay içerek piposunu tüttürürdü. Kuehn'e göre, "Kant, kendisine günde sadece bir pipo içme kuralı koymuştu, ama yıllar geçtikçe bu pipoların tütün kapasitesi bir hayli artmıştı". Bu tefekkür süresinden sonra Kant, o günün derslerini

hazırlar ve biraz yazardı. Dersleri sabah yedide başlıyor ve on bire kadar sürüyordu. Akademik görevleri sona erdikten sonra öğle yemeği için bir restorana ya da pub'a giderdi; bu onun gün içindeki tek gerçek öğünüydü. Yemekte ona eşlik edenleri sadece akademiden arkadaşlarıyla sınırlamaz, farklı sosyal çevrelere mensup kasaba halkıyla kaynaşmak da hoşuna giderdi. Öğününe gelince, kaliteli bir şarabın eşlik ettiği, iyi pişmiş etten oluşan basit yemekler seçerdi. Öğle yemeği üç gibi geç bir saate kadar sürebilir ve sonrasında ünlü yürüyüşlerinden birine çıkarak en yakın dostu Joseph Green'i ziyaret ederdi. Hafta içi akşam yediye (belki başka bir arkadaşın da katılımıyla hafta sonu dokuza) kadar sohbet ederlerdi. Kant eve dönünce biraz daha çalışır ve saat tam onda yatmaya gidene dek okurdu.

William James

(1842 - 1910)

1870'in Nisan ayında, yirmi sekiz yaşındaki James, günlüğüne kendisi için uyarı mahiyetinde bir not yazmıştı. "Ancak düzene dair alışkanlıklar edindiğimiz zaman, gerçekten ilginç olan eylem alanlarına ilerleyebileceğimizi -ve buna bağlı olarak son derece cimri bir insan gibi, bilinçli yapılan seçimleri azar azar biriktireceğimizi- hatırla, atlanan bir bağlantının sonsuz sayıda bağlantıyı geçersiz kıldığını asla unutma." Sonraları, "düzene dair alışkanlıklar" edinmenin önemi, bir psikolog olarak James'in en çok dikkatini çeken konulardan biri haline gelmişti. 1892'de Massachusetts'in Cambridge kentinde öğretmenlere verdiği -sonradan *Psychology: A Briefer Co-*

urse kitabına da dahil ettiği- seminerlerden birinde, eğitimdeki "en önemli unsurun, sinir sistemimizi düşmanımız değil müttefikimiz haline getirmek" olduğunu iddia etmişti.

> Gündelik yaşamımızın detaylarını otomatikliğin zahmetsiz bölgesine çektiğimiz oranda, zihnimizin yüksek güçleri, kendilerine uygun çalışmaları gerçekleştirmek için serbest kalacaktır. Kimse, kararsızlıktan başka hiçbir alışkanlığı olmayan insandan; yaktığı her puroyu, içtiği her kadehi, her gün uyandığı ve yatağına uzandığı saatleri ve her çalışmanın başlangıcını bir irade tartışmasını açığa vurma meselesi haline getiren kişiden daha perişan durumda değildir.

James kişisel deneyimlerinden yola çıkarak yazıyordu - aslında "farazi kurban" tanımı kendisinin hafifçe maskelenmiş bir tanımıydı. Çünkü James düzenli bir program izlemiyordu, kronik kararsızlıktan muzdaripti ve düzensiz, kararsız bir yaşam sürüyordu. 2006'da yayımlanan Robert D. Richardson'ın yazdığı biyografisine göre, "Buna bağlı olarak James'in alışkanlık üzerine yazdıkları, bir despotun kendini beğenmiş tavsiyelerinden ziyade, çok geç öğrenmiş, kendini çok az tanıyan, acınacak derecede dürüst, gerçekten hiçbir alışkanlığı olmayan -ya da en çok ihtiyaç duyduğu alışkanlıklardan yoksun, sadece alışkanlığı olmama alışkanlığına sahip- 'rahatsız edici, kahrolası bir kargaşa' diye tanımladığı kendi yaşamını asla gerçekten kontrol edemeyen bir adamın başkalarıyla paylaştığı, zorlukla kazanılmış pratik tavsiye kırıntılarıdır".

Bununla birlikte, James'in eğilimlerinden birkaçını özetle-

yebiliriz. Alkole ölçülü yaklaşır, akşam yemeğinden önce bir kokteyl içerdi. Otuzlu yaşlarının ortasında sigara ve kahveyi bırakmasına rağmen, arada sırada puro içerek hile yapardı. Özellikle de bir yazı projesine odaklandıysa uykusuzluk çekerdi; 1880'lerde uykuya dalmak için kloroform kullanmaya başlamıştı. Yatağına uzanmadan önce, gözleri fazla yorulmadıysa oturup on bire ya da gece yarısına dek kitap okur, böylece "günü epey uzattığını" düşünürdü. Yaşamının ilerleyen yıllarında öğleden sonraları ikiyle üç arasında şekerleme yapmaya başlamıştı. İşlerini ertelerdi. Derslerinden birinde şöyle söylemişti: "Ateşi karıştıran, sandalyeleri düzenleyen, yerdeki toz zerrelerini temizleyen, masasını toparlayan, gazete alan, gözüne takılan herhangi bir kitabı raftan indiren, tırnaklarını kesen, kısacası bir şekilde gündüzü boşa geçiren ve tüm bunları plansızca yapan bir adam tanıyorum – böyle davranmasının sebebiyse, öğlen vereceği, nefret ettiği yapısal mantık dersine hazırlanmanın yapması gereken tek şey olması."

Henry James

(1843 - 1916)

Huzursuz, takıntılı abisi William James'ten farklı olarak, Henry James düzenli çalışma alışkanlıklarını daima sürdürdü. Sabah başlayıp genellikle öğle yemeği saatinde bitirecek şekilde her gün yazıyordu. Sonraki yıllarda, ciddi bir bilek ağrısı yüzünden kalemini terk edip her gün dokuz buçukta gelen sekreterine dikte etmek zorunda kaldı. Bütün sabah yazdırdıktan sonra, öğleden sonraları okuyor, çay içiyor, yürüyüşe çıkıyor, akşam yemeği yiyor ve akşamlarını sonraki gü-

nün çalışmasına dair notlar alarak geçiriyordu. (Bir süreliğine, daha fazla yazdırmak için bir sekreterinden akşamları da gelmesini istedi; kadını uyanık tutmak için, çalışma esnasında daktilosunun yanına çikolatalar koyardı.) Anthony Trollope gibi (bkz. s. 43) James de bir kitap biter bitmez hemen yenisine başlardı. Bir defasında ona yeni bir kitap tasarlamak için zamanı nereden bulduğu sorulduğunda, James gözlerini devirip soruyu soranın dizine pat pat vurmuş ve, "Oradan buradan -havadan- tabiri caizse, o benim peşime düşüyor ve kıçımdan ayrılmıyor," demişti.

Franz Kafka

(1883 - 1924)

Franz Kafka 1908'de Prag'daki İşçi Kaza Sigortası Enstitüsü'nde bir iş buldu; sabah sekiz, dokuzdan öğleden sonra iki, üçe kadar ofiste çalışmayı gerektiren, herkesin gıpta ettiği "tek vardiya" sisteminde olduğu için şanslıydı. Her ne kadar bu durum, uzun saatler çalışmasını ve sık sık mesaiye kalmasını gerektiren farklı bir sigorta şirketindeki önceki işine nazaran gayet önemli bir iyileşmeyse de, Kafka yine de kendini engellenmiş hissediyordu; sıkış tepiş bir apartman dairesinde ailesiyle birlikte yaşıyordu ve yazmak için gereken dikkati ancak gece geç saatlerde, herkes uykudayken topluyordu. Kafka'nın 1912'de Felice Bauer'e yazdığı gibi, "zaman kısa, direncim sınırlı, ofis kabus gibi, evim gürültülü; ve şayet keyifli, basit bir hayat mümkün değilse insan ustaca manevralarla kendine yer açmaya çalışmak zorunda kalıyor". Aynı mektupta, programını şöyle tarif ediyordu:

Sabah sekizden iki ya da iki buçuğa kadar ofisteyim, ardından üç, üç buçuğa kadar öğle yemeğine çıkıyorum, daha sonra akşam yedi buçuğa kadar uyumak üzere yatağa geçiyorum (genellikle sadece uyumaya çabalıyorum; çünkü bütün hafta rüyamda Karadağlıları gördüm, hem de başımı ağrıtacak kadar net bir biçimde; karmakarışık giyimlerinin her bir detayı açık seçik görülüyordu); ardından, henüz çıplakken pencereyi açıp on dakika egzersiz yapıyorum, sonra bir saat yürüyorum; bazen yalnız başıma, bazen de Max [Brod] veya başka bir arkadaşla. Sonra ailemle akşam yemeği yiyorum (üç kız kardeşim var, biri evli, diğeri nişanlı; diğerlerine duyduğum sevginin az olduğunu sanma, ama en sevdiğim bekar olanı); ardından akşam on buçukta (ama çoğu kez on bir buçuktan önce olmuyor) yazmaya oturuyorum ve gücüme, niyetime ve şansıma bağlı olarak, gece bir, iki ya da üçe kadar çalışıyorum, hatta bir defasında sabah altıya kadar sürmüştü. Daha sonra yine yukarıda bahsettiğim gibi bir egzersiz yapıyorum, ama elbette kendimi fazla yormadan; yıkanıyorum ve sonra da genelde kalbimde hafif bir ağrı ve mide kaslarımda seğirmelerle yatağa gidiyorum. Sonra uyuyabilmek için akla hayale gelebilecek her türlü çabayı gösteriyorum – aslında imkansızı başarmaya çalışıyorum, çünkü insan aynı zamanda hem işini düşünüp hem de uyuyamayaz (üstelik Herr K. rüyasız bir uyku istiyor) hele ki bir yandan da kesinlikle cevabı olmayan o tek soruyu, yani ertesi gün senden bir mektup gelip gelmeyeceğini ve gelirse ne zaman geleceğini tam olarak çöz-

meye çalışırsa. Demem o ki, gece iki kısımdan oluşuyor: biri uyanık, diğeri uykusuz ve bunu uzun uzadıya anlatacak olsam, sen dinlemeye hazır olsan bile asla sonunu getiremem. Bu yüzden, ertesi sabah ofiste, kalan azıcık gücümle çalışmaya başlayabilmem şaşırtıcı oluyor. Daktilografımın yanına gitmek için geçtiğim koridorların birinde duran, dosyaları ve evrakı taşımak için kullanılan tabuta benzer servis arabasının yanından her geçtiğimde, onun benim için yapıldığını ve beni beklediğini hissediyorum.

James Joyce

(1882 - 1941)

İrlandalı yazar bir defasında kendini, "pek az özelliği olan, savurganlığa ve alkolizme eğilimli bir adam" olarak tanımlamıştı. En azından günlük alışkanlıkları söz konusu olduğunda, kendini kontrol etmeyi ya da düzenliliği pek umursamıyordu. Joyce yalnızken genelde sabahları geç kalkar ve yazmak ya da mesleki yükümlülüklerinin gereklerini yerine getirmek için -faturaları ödeyebilmek adına sık sık İngilizce ya da piyano dersi verirdi- "zihnin en iyi çalıştığı zaman" dediği ikindi vaktini değerlendirirdi. Akşamları kafelerde ya da restoranlarda sosyalleşmekle geçer ve bazen de bu geceler tenor sesiyle gurur duyan Joyce'un sabahın erken saatlerinde barda yüksek sesle söylediği şarkılarla noktalanırdı.

Joyce'un rutinine dair daha detaylı bakış 1910 yılına ait; o zamanlar Joyce, karısı Nora, iki çocukları ve aileyi sayısız kez mali güçlüklerden kurtarmış olan daha sorumlu küçük kar-

deşi Stanislaus'la birlikte İtalya'nın Trieste şehrinde yaşıyordu. O zaman Joyce *Dublinliler* için yayıncı bulmakta güçlük çekiyor ve evinde özel piyano dersleri veriyordu. Biyografi yazarı Richard Ellmann onun gününü şöyle tarif eder:

> Sabahları on civarı, kardeşi Stanislaus kahvaltı edip evden çıktıktan bir saat kadar sonra uyanırdı. Henüz yataktayken, Nora ona kahve ve sandviç verir ve Eileen'in [kız kardeşi] deyimiyle "kendi düşüncelerinde boğulmuş halde" saat on bire dek öylece uzanırdı. Bazen Polonyalı terzisi gelir ve yatağın kıyısına oturup konuşurdu; Joyce da onu dinleyip kafasını sallardı. On bir gibi yataktan çıkar, tıraş olur ve piyanonun başına otururdu (bu piyanonun taksitlerini ağır ağır ve güçlükle ödemişti). Piyano çalıp şarkı söylerken genellikle bir fatura tahsildarı gelir ve böylece işi yarım kalırdı. Joyce'a tebliğ yapılır ve yapması gerekenler anlatılırdı. Sanki kapıda ordu varmış gibi, "Hepsini içeri alın," derdi uysalca. Tahsildar içeri girer, pek başarılı olmayan bir şekilde onu köşeye sıkıştırır, ardından Joyce'un ustaca manevralarıyla, kendisini bir müzik ya da siyaset tartışmasının içinde bulurdu. Bu ziyaretten sonra Joyce piyanonun başına dönerdi. Nora araya girip, "Dersin var, biliyorsun değil mi?" diye sorar ya da, "O pis gömleği giymişsin yine," derdi. Joyce ise sakince, "Gömleğimi çıkarmayacağım," diye cevap verirdi.

Saat birde öğle yemeği yenirdi, bunu ikiden yediye ya da daha geç saatlere kadar süren dersler izlerdi. Dersler sırasında Joy-

ce, Virginia adı verilen uzun purolardan içerdi; iki öğrenci arasında da sade kahve içerdi. Nora'yla birlikte operaya ya da tiyatroya gidebilmek için haftada hemen hemen iki kez derslerini erken bitirirdi. Pazar günleri ara sıra Ortodoks kilisesindeki ayine katılırdı.

Bu tarif, Joyce'un yazma kariyerinin çok kötü bir dönemini anlatır. 1914'te *Ulysses*'i yazmaya başladı ve ardından yorulmaksızın her gün kitap üstünde çalıştı; yine de öğleden sonraları yazıp gece geç saatlere kadar arkadaşlarıyla içmekten oluşan programına bağlı kalmayı tercih etti. Son derece zahmetli ve yorucu olan edebi işçilikten kafasını temizlemek için bu gece molalarına ihtiyacı olduğunu hissediyordu. (Bir defasında, iki günlük bir çalışmanın ardından, tamamlanmış olan yalnızca iki cümle çıkmıştı ortaya. "Doğru sözcükleri mi arıyorsunuz?" diye sorulduğunda, "Hayır," diye cevap verdi, "sözcükler elimde zaten. Yazdığım cümlelerde sözcüklerin mükemmel bir biçimde dizilmiş olmasını istiyorum.") Joyce kitabı yedi yıllık bir çalışmanın ardından, Ekim 1921'de bitirdi - onun deyimiyle "sekiz hastalık ve Avusturya'dan İsviçre'ye, İtalya'dan Fransa'ya uzanan on dokuz adres değişikliğiyle çeşitlenerek." Sonuçta, "*Ulysses*'i yazmak için muhtemelen yirmi bin saat harcamış olduğumu hesapladım," diye yazmıştı.

Marcel Proust

(1871 - 1922)

Proust 1912'de, "İnsanın hayatını bir kitap imal etmeye adaması gerçekten iğrenç," diye yazmıştı. Bu şikayetini tam anlamıyla ciddiye almak mümkün değil. 1908'ten ölümüne dek geçen sürede Proust bütün hayatını, sonunda yedi cilt halinde basılan, neredeyse 1,5 milyon kelimeye tekabül eden, zaman ve bellek hakkındaki muazzam romanı *Kayıp Zamanın İzinde*'yi yazmaya adadı. Proust 1910'da, tüm dikkatini işine verebilmek için, toplumdan elini eteğini çekmek ve zamanının çoğunu duvarları mantar kaplı ünlü yatak odasında geçirmek üzere bilinçli bir tercih yaptı - gün boyunca uyuyor, geceleri çalışıyor ve sadece, ömrünü törpüleyen romanı için malzeme ve izlenim toplamak amacıyla dışarı çıkıyordu.

Öğleden sonra geç saatte uyanmasının ardından -genelde üç, dört gibi kalkıyordu, ama bu süre bazen altıya kadar uzayabiliyordu- Proust, önce kronik astımını rahatlatmak için bir tutam afyondan yapılan Legras tozunu yakıyordu. Bazen sadece birkaç tutam yakardı, başka zamanlarsa odası tamamen duman altı olana dek saatlerce "tüttürürdü". Ardından kahve servisini yapması için uzun zamandır hem hizmetkarlığını hem sırdaşlığını sürdüren Celeste'i çağırırdı. Bu kendi çapında ayrıntılı bir ritüeldi. Celeste gümüş bir demlikte, iki fincanlık sert kahve getirirdi -kapaklı porselen bir sürahide de kaynatılmış bolca süt bulunurdu- hep aynı fırından alınan tek kruvasan hep aynı tabakta servis edilirdi. Tek kelime etmeden bunları komodinin üstüne koyar ve Proust'u kendi *cafe au lait*'sini hazırlaması için yalnız bırakırdı. Daha sonra Celeste, Proust'un ikinci bir kruvasan (hep hazırda tutulur-

du) ve kalan kahveyle karıştırmak üzere yeni bir sürahi kaynar süt istemesi ihtimaline karşı mutfakta beklerdi.

Bazen Proust'un gün boyu aldığı tek besin olurdu bu. "Proust'un neredeyse hiçbir şey yemediğini söylemek abartı olmaz," diye hatırlıyordu Celeste, yazarla geçirdiği hayatına dair bir anısını anlatırken. "Gün boyu sadece iki fincan *cafe au lait* içip iki kruvasan yiyerek yaşayan birini hiç duymadım. Hatta bazen sadece tek kruvasanla!" (Proust'un dışarı çıktığı akşamlarda bazen bir restoranda yemek yediğinden Celeste'nin haberi yoktu ve böyle zamanlarda hayli büyük miktarlarda yediğine dair söylentiler de var.) Zayıf beslenme düzeni ve pek hareket içermeyen alışkanlıkları düşünülünce, Proust'un sürekli üşümesi şaşırtıcı değil; çalışırken ürpertisini geçirmek için peş peşe gelen sıcak su torbalarına ve birbiri üstüne omzuna attığı yumuşak yün kazaklardan oluşan "yünlülerine" güveniyordu.

Celeste ilk kahve servisinden sonra, Proust'a gümüş bir tepside postalarını getirirdi. Proust kruvasanını kahvesine batırırken mektuplarını açar ve bazen seçtiği pasajları yüksek sesle Celeste'e okurdu. Ardından birkaç günlük gazeteye dikkatle göz atar, sadece edebiyat ve sanata değil, siyaset ve ekonomiye de yakın ilgi gösterirdi. Daha sonra, şayet o akşam dışarı çıkmaya karar verdiyse, bununla ilgili pek çok hazırlık yapmaya başlardı: telefonlar eder, bir araba çağırır, giyinirdi. Dışarı çıkmayacaksa, gazete okumayı bitirir bitirmez çalışmaya başlar; bir şey getirmesi ya da bir sohbette ona katılması için Celeste'i çağırmadan önce birkaç saat aralıksız yazardı. Bazen, özellikle de Proust kısa süre önce dışarı çıktıysa ya da ilginç bir misafiri geldiyse bu sohbetler saatler sürerdi - görü-

nüşe göre, bu sohbetleri romanı için bir prova zemini olarak görürdü; bir diyalog ya da karşılaşmadaki nüansları ve saklı manaları kağıda dökmeye hazır hale gelene dek didiklerdi.

Proust hep yatakta uzanarak yazardı; bedeni neredeyse tamamen yatay, kafasıysa iki yastıkla yükseltilmiş halde olurdu. Kucağında duran müsvedde defterine uzanabilmek için dirseğinin üzerine tuhaf bir biçimde yaslanırdı ve çalışırken kullandığı tek ışık yeşil gölgelikli, zayıf bir başucu lambasıydı. Bu yüzden uzun süren her çalışmadan sonra bileğine kramp girer ve gözleri yorulurdu. "On sayfadan sonra mahvolmuş oluyorum," diye yazmıştı. Proust, konsantre olamayacak kadar yorgun hissediyorsa bir kafein tableti alır ve nihayet uyumaya hazır olduğunda da kafeinin etkisini yok etmek için barbital bir uyku ilacı alırdı. Bir arkadaşı onu, "Senin yaptığın, aynı anda hem gaza hem frene basmak," diye uyarmıştı. Proust'un umurunda değildi; aksine, çalışmanın acı verici olmasına ihtiyacı varmış gibiydi. Acı çekmenin değerli olduğunu ve mükemmel sanatın koşulu olduğunu düşünüyordu. *Kayıp Zamanın İzinde*'nin son cildinde yazdığı gibi, "Bir yazarın eserleri, artezyen kuyusundaki su misali, kalbine işleyen acının derinliğine eş oranda bir yüksekliğe fışkırıyormuş gibi görünüyor."

Samuel Beckett

(1906 - 1989)

Beckett 1946'da yoğun bir yaratıcı etkinlik dönemine girdi; daha sonra bu dönemi "odadaki kuşatma" olarak adlandıracaktı. Sonraki birkaç yıl boyunca en iyi eserlerini ortaya

çıkardı: *Molloy* ve *Malone Ölüyor* romanlarını ve ünlü olmasını sağlayan *Godot'yu Beklerken* oyununu. Paul Strathern, Beckett'in bu kuşatma sırasındaki hayatını şöyle tarif eder:

> Hayatını büyük oranda odasında, dünyadan izole bir şekilde kendi ifritleriyle yüz yüze gelerek, zihninin işleyişini anlamaya çalışarak geçirdi. Rutini genellikle son derece basitti. Akşamüstünün erken saatlerinde kalkar, kendine yumurta çırpar ve uzun saatler boyunca odasına çekilirdi. Daha sonra gece geç saatlerde yaptığı Montparnasse barları turu için evden çıkar, hatırı sayılır miktarda ucuz kırmızı şarap içer, şafak sökmeden önce döner ve uyuyabilmek için uzun bir mücadeleye girişirdi. Bütün hayatı, neredeyse hastalıklı denebilecek bir yazma takıntısıyla geçti.

Kuşatma bir tezahürle başladı. Beckett bir gece geç saatte Dublin limanının yakınlarında yürürken, bir kış fırtınasının ortasında iskelenin ucunda dururken buldu kendini. Uğuldayan rüzgarın ve çırpınan suyun ortasında birdenbire, aslında hayatında ve o zamana dek okur bulamayan, arzularını karşılayamayan eserlerinde "zapt etmeye çabaladığı karanlığın" yaratıcı ilhamının kaynağı olduğunu fark etti. "Daima depresif olacağım," diye düşündü Beckett, "ama beni rahatlatan şey şu: Kişiliğime hükmeden tarafın bu karanlık yan olduğunu artık kabullendim. Bu şekilde onu lehime çevirebilecektim."

İgor Stravinski

(1882 - 1971)

"Sekiz gibi kalkar, kültürfizik hareketlerimi yapar ve ardından saat dokuzdan bire kadar kesintisiz çalışırım," demişti Stravinski, 1924'teki bir röportajında. Genelde gün içinde besteleri üzerine en fazla üç saat çalışabiliyordu; bununla birlikte mektup yazmak, partisyonları kopyalamak, piyanoda pratik yapmak gibi daha az zahmetli işlerini de öğleden sonraları yerine getirirdi. Stravinski turnede değilse, ilham gelsin gelmesin her gün besteleri üzerinde çalıştığını söylerdi. Bu iş için mutlaka yalnızlık ister ve başlamadan önce atölyesinin penceresini daima kapatırdı: "Kimsenin beni duyamayacağından emin olmadan asla beste yapamam." Kendini tıkanmış hissederse kısa bir süre amuda kalkardı, besteci bunun "kafayı dinlendirdiğini ve beyni temizlediğini" söylerdi.

Pablo Picasso

(1881 - 1973)

Picasso 1911'de, Paris'in Montmartre mahallesinde kirası ucuz atölyelerin bulunduğu bir bölge olan Bateau Lavoir'dan taşındı ve Montparnasse'daki Clichy Bulvarı'nda bulunan çok daha saygıdeğer bir apartman dairesine yerleşti. Bu yeni durum, ressam olarak gittikçe artan ünü kadar, ömrü boyunca duyduğu burjuva arzularına da gayet iyi uyuyordu. Biyografi yazarı John Richardson'ın yazmış olduğu gibi, "Çocukluğunun pejmürde asaletinden ve Paris'te geçirdiği mahrumiyet dolu yıllardan sonra, Picasso maddi sıkıntı çekmeden huzur içinde çalışmasına olanak sağlayacak bir yaşam tarzı isti-

yordu - 'Yoksul biri gibi,' derdi, 'ama çok parası olan yoksul biri gibi'." Bununla birlikte, Montparnasse'daki dairesinde bohem hayatı da eksik değildi. Picasso büyük, havadar atölyesinin tüm kontrolünü ele almış, müsaadesiz içeri girmesini yasaklamış ve etrafını resim malzemeleri, çeşitli ıvır zıvır yığınları ve canlı hayvan koleksiyonuyla -bir köpek, üç siyam kedisi ve Monina adında bir maymun- doldurmuştu.

Picasso hayatı boyunca geç yatıp geç kalkan biri oldu. Öğleden sonra ikide kendini Clichy Bulvarı'ndaki atölyeye kapatır, en azından akşam karanlığı çökene kadar orada çalışırdı. Bu sırada, yedi yıllık kız arkadaşı Fernande kendi başına kalır, dairenin içinde dolanıp durur, Picasso'nun işini bitirip akşam yemeğinde ona katılmasını beklerdi. Picasso nihayet atölyesinden çıktığında öyle pek hoşsohbet olmazdı. "Yemek sırasında neredeyse hiç konuşmazdı; bazen başından sonuna kadar tek kelime etmezdi," diye hatırlıyordu Fernande. "Aslında tüm dikkatini tek bir şeye yoğunlaştırdığında, canı sıkkınmış gibi görünürdü." Fernande onun bu kronik mızmızlığını beslenme şekline bağlardı - hastalık hastası Picasso son zamanlarda maden suyu ya da sütten başka bir şey içmemeye ve sadece sebze, balık, sütlaç ve üzüm yemeye karar vermişti.

Eğer misafirleri varsa, ki genellikle olurdu, Picasso sosyalleşmek için daha fazla çaba harcardı. Eğlenme konusunda karmaşık hislere sahipti. Yoğun çalışma periyodları arasında eğlendirilmekten hoşlanırdı, ama aynı zamanda dikkatinin çok fazla dağılmasından da nefret ederdi. Fernande'nin önerisiyle pazar günlerinin "kabul günü" olmasına (bu konuda Gertrude Stein ile Alice B. Toklas çiftinden esinlenmişlerdi) karar verdiler, "ve böylece tek bir akşamüstü içerisinde arka-

daşlık yükümlülüklerini yerine getirebiliyorlardı." Yine de Richardson şöyle yazar: "Ressam, anti-sosyal somurtkanlıkla fazla yüz göz olma arasında gidip geliyordu." Öte yandan resim yapmak onu hiç sıkmıyor ya da yormuyordu. Picasso, bir tuvalin önünde üç-dört saat dikildikten sonra bile en küçük bir bitkinlik hissetmediğini söylerdi. "Ressamlar bu yüzden uzun yaşıyor," derdi. "Müslümanların camiye girmeden önce ayakkabılarını çıkarması gibi, ben de çalışırken bedenimi kapının dışında bırakıyorum."

Erik Satie

(1866 - 1925)

Satie 1898'de Paris'in Montmarte bölgesinden, yaşamının geri kalanını geçireceği işçi banliyösü Arcueil'e taşındı. Buna rağmen çoğu sabah yürüyerek şehre gelir, yaklaşık on kilometre yol katederek eski mahallesine ulaşır ve yol boyunca en sevdiği kafelere uğrardı. Bir gözlemcinin anlattığına göre Satie "yavaş yürür, küçük adımlarla ilerler, kolunun altındaki şemsiyesini sıkıca tutardı. Konuşurken durur, tek dizini hafifçe kırar, kelebek gözlüğünü düzeltir ve yumruğunu kalçasına yaslardı. Ardından yeniden yola koyulur, küçük dikkatli adımlarla ilerlemeye devam ederdi." Giysileri de kendine özgüydü: Arcueil'e taşındığı sene Satie'ye küçük bir miras kalmış, bu parayla bir düzine kestane renkli kadife takım elbise ve takım elbiselerle uyumlu bir düzine melon şapka almıştı. Her gün önlerinden geçtiği yerel halk, kısa sürede Satie'den "Kadife Beyefendi" diye bahsetmeye başlamıştı.

Satie Paris'te arkadaşlarını ziyaret eder ya da onlarla kafe-

lerde buluşmak üzere sözleşirdi. Kafelerde besteleri üzerinde de çalışır fakat restoranlarda asla çalışmazdı - Satie gurmeydi ve akşam yemeğini sabırsızlıkla beklerdi. (Güzel yemekleri takdir etmesine ve ince zevklere sahip olmasına rağmen, görünüşe göre Satie muazzam miktarda yemek yiyebilirdi; bir keresinde tek oturuşta otuz yumurtadan yapılan bir omleti mideye indirmişti.) Satie yapabildiği zamanlarda, geceleri kabare şarkıcıları için piyano çalarak para kazanırdı. Aksi takdirde kafeler arasında bir tur daha atar, epey içerdi. Arcueil'e dönen son tren sabaha karşı birde istasyondan ayrılmasına rağmen, Satie çoğunlukla onu da kaçırırdı. Sonrasında dönmek için kilometrelerce yürümesi gerekir ve ancak şafak sökmek üzereyken evine ulaşırdı. Yine de ertesi sabah, şafak söker sökmez yeniden Paris'e gitmek üzere yola koyulurdu.

Uzman Roger Shattuck, Satie'nin eşsiz müzik kulağının ve "tekrar içerisindeki çeşitleme olanağını" değerlendirme becerisinin, "gün be gün aynı rotada sürekli gidip gelmesine" dayandırılabileceğini önermişti. Gerçekten de Satie'nin yürüyüşleri esnasında durarak, hava kararsaydı bir sokak lambasının altında mola verip fikirlerini not aldığı gözlemlenmişti. Savaş zamanında sokak lambaları genellikle söndürülürdü; rivayete göre, bunun sonucunda Satie'nin üretkenliğinde de bir düşüş meydana gelmişti.

Jean- Paul Sartre

(1905 - 1980)

Sartre bir defasında, "İnsan aşırı çalışmadan da çok verim-

li olabilir," demişti. "Sabah üç saat, akşam üç saat. Benim tek kuralım bu." Ancak bu sözünden Fransız filozofun rahat bir hayat sürdüğü izlenimini çıkarmak yanlış olur. Sartre hayatının büyük bir kısmını, günlük altı saatlik çalışmasıyla zengin öğünler, yoğun içki, uyuşturucu ve tütün arasında gidip gelen bir yaratıcılık hezeyanı içinde geçirdi. Sıradan bir günde Paris'teki dairesinde öğleye kadar çalışır, ardından sekterinin programladığı görüşmeler için bir saatliğine dışarı çıkardı. Öğleden sonra bir buçukta partneri Simone de Beauvoir (bkz. s. 28) ve ortak arkadaşlarıyla öğle yemeği için buluşurdu - iki saatlik buluşma bir litreden fazla kırmızı şarapla akıp geçerdi. Tam olarak saat üç buçukta masadan kalkıp bu kez yanında Beauvoir'la birlikte, ikinci çalışma periyodu için dairesine koştururdu. Geceleri kötü uyurdu, ancak uyku hapları sayesinde birkaç saatliğine kendinden geçebiliyordu.

Çok az uyuyup çok çalışmak -çok fazla şarap ve sigarayla birlikte- 1950'lerde onu güçten düşürdü ve Sartre sinirsel çöküntünün eşiğine geldi. Ama o biraz durulmak yerine, o sıralar Parisli öğrenciler, entelektüeller ve sanatçılar arasında çok popüler olan (ve toksik olduğu ilan edilip 1971'de piyasadan çekilene kadar Fransa'da yasal olan) Corydrane adlı amfetamin ile aspirin karışımından oluşan bir ilaç almayı seçti. Tavsiye edilen doz sabahları ve öğleleri bir-iki tabletti. Sartre ise günü yirmi tabletle tamamlıyordu. Her bir tablet karşılığında, ikinci büyük felsefi eseri olan *Diyalektik Aklın Eleştirisi* kitabının bir ya da iki sayfasını yazmıştı.

Tek aşırılığı bu değildi. Biyografi yazarı Annie Cohen-Solal şöyle anlatıyordu: "Bir günde iki paket sigara ve siyah tütün doldurulmuş birkaç pipo, bir litreden fazla alkol -şarap, bira,

votka, viski ve benzeri- iki yüz miligram amfetamin, on beş gram aspirin, birkaç gram uyku ilacı içiyordu, ayrıca kahve, çay ve zengin öğünlerden oluşan bir beslenme düzeni vardı." Sartre kendisini yıprattığını biliyordu, ama felsefesi için sağlığını riske atmaya razıydı. Sonraları da söylediği gibi, "Kağıda dökeceğim bütün fikirlerin -müstakil ya da çözümlenmiş olarak değil, ama mantıklı olabilecek bir biçimde- kafamın içinde olduğunu düşünüyordum. Mesele sadece onları ayırıp kağıda dökmekti. Yani, kısaca söyleyecek olursam, felsefe yazımı fikirlerimi analiz etmekten ibaretti; ve bir kutu Corydrane demek 'bu fikirler sonraki iki gün içinde analiz edilecek' demekti."

T. S. Eliot

(1888 - 1965)

Eliot 1917'de Lloyds Bank'ta katip olarak çalışmaya başladı. Missouri doğumlu şair, oradaki sekiz yıllık memuriyeti boyunca tipik bir İngiliz işadamı görüntüsüne büründü: melon şapka, ince çizgili takım elbise, tek kolun altına dikkatlice sıkıştırılmış şemsiye, güzelce yana doğru ayrılmış saçlar. Eliot şehre her sabah trenle gidiyor ve tren istasyonundan ayrılıp Londra Köprüsü'nü geçen kalabalığa karışıyordu ("Çorak Ülke"de Unreal City bölümünde bu sahneyi tasvir etmişti). "Geçici bir süreliğine akkarıncalar arasında konaklıyorum," diye yazmıştı Lytton Strachey'ye.

Edebiyat eleştirmeni I. A. Richards, bankada Eliot'ı ziyaret ettiği günü daha sonra şöyle hatırlayacaktı:

> Yemlikteki siyah bir kuşa çok benzer şekilde, çeşitli tür ve boyutlardaki dış yazışmalarla dolu büyük bir masanın başında omuzları düşmüş bir halde oturuyordu. Büyük masa, bodrum kattaki küçük odanın neredeyse tamamını kaplıyordu. Ayaktayken başımızın otuz santim kadar üstünde kalan kaldırımın kalın, yeşil, cam karoları yoldan geçenlerin topukları altında durmadan eziliyordu. Masanın yanındaki iki tabureye ancak yer vardı.

Richard ne kadar depresif bir portre çizse de Eliot bu işe minnettardı. Daha önceden bütün enerjisini tanıtımlar ve makaleler yazmaya, okulda ders vermeye ve tutkulu konferans serileri düzenlemeye harcıyordu; insanı tüketen bu iş yükü ona şiir için çok az zaman bırakıyor ve daha da kötüsü, geçinmek için gereken parayı ucu ucuna denkleştirebiliyordu. Bununla karşılaştırıldığında, Lloyds bir talih kuşuydu. Oraya atandıktan iki gün sonra annesine şu mektubu yazmıştı: "Şimdi dokuz çeyrekten, beşe kadar ofiste oturarak haftada iki pound on şilin kazanıyorum; bir saat öğle yemeği molam var ve ofiste çay da servis ediliyor... Bu işi sevdiğimi duymak belki de seni şaşırtacak. Kesinlikle okulda ders vermek kadar yorucu değil, ayrıca daha ilginç." Öğle saatlerini genellikle dostları ve iş arkadaşlarıyla edebi projeleri tartışarak geçirirdi. Akşamları da şiiri üstüne çalışmak ya da tanıtımlar ve eleştiriler yazıp fazladan para kazanmak için vakti kalıyordu.

Başta ideal olan bu düzenleme zamanla sıkıcı bir rutine dönüştü. Otuz dört yaşına geldiğinde, bankada beş yıldır çalışmakta olan Eliot, "Hayatımın geri kalanını orada geçirme fikri bana iğrenç geliyor," diye itiraf etmişti. Onun bıkkınlı-

ğını fark eden edebiyat çevresinden bazı arkadaşları, Ezra Pound'un öncülüğünde Eliot'ı işinden kurtaracak bir proje oluşturdular: Otuz aboneden yılda 10 sterlin katkı rica ederek yıllık 300 sterlinlik bir fon oluşturacaklardı. Eliot bu planı öğrenince minnettar oldu, ama utandı da; Lloyds'un sağladığı güvenceyi ve bağımsızlığı tercih etti. 1925'e kadar orada kaldı; ardından (daha sonra Faber and Faber adını alacak olan) Faber and Gwyer yayınevindeki editörlük işini kabul etti ve kariyerinin sonuna dek de orada kaldı.

Dmitri Şostakoviç

(1906 - 1975)

Şostakoviç'in çağdaşları onu çalışırken gördüklerini hatırlamazlar, en azından geleneksel anlamda çalışırken. Rus besteci yeni bir eseri tamamen kafasının içinde canlandırabilme yetisine sahipti, ardından bunu çok hızlı bir biçimde kağıda dökerdi - eğer kesintisiz çalışabilirse bir günde, neredeyse hiçbir düzeltme yapmadan, ortalama yirmi ya da otuz sayfalık partisyon çıkarabilirdi.

Küçük kız kardeşi, "Çalışmalarını piyanoda prova etme ihtiyacını hiç hissetmemesini daima inanılmaz buldum," diye anlatıyordu. "Sadece oturup kafasının içinde duyduğu şeyleri yazar, ardından da onun bitmiş halini piyanoda çalardı." Ama bu marifet belli ki saatler ya da günler süren içsel bestelemenin ürünüydü - bu süreç boyunca Şostakoviç, müzikolog Alexei Ikkonnikov'un gözlemlediği kadarıyla, "sürekli kıpırdanan, 'konuşan' ellere sahip büyük içsel gerilimler yaşayan bir adama benziyordu".

Besteci arkadaşı Mihail Meyeroviç de büyük oranda benzer bir izlenime sahipti. 1945'te, sanatçının inzivaya çekildiği bir dönemde, Şostakoviç'le zaman geçirmişti. "Onun sürekli hareket eden ve bir şeylerle meşgul olmaksızın tek bir an bile geçirmeyen, oldukça hayat dolu bir insan olduğunu anladım," diye yazmıştı Meyeroviç. Onun nasıl olup da bu kadar fazla müzik besteleyebildiği bir sırdı. Meraklanan Meyeroviç onu yakından gözlemlemeye başladı:

> Futbol oynayıp arkadaşlarıyla takılırken birdenbire ortadan kayboluyor, kırk dakika falan sonra tekrar ortaya çıkıyor ve, "Nasıl gidiyor? Dur da topa ben vurayım," diyordu. Ardından akşam yemeği yiyip biraz şarap içiyor, yürüyüşe çıkıyor ve girdiği ortamlarda aranan adam oluyordu. Ara sıra ortadan kayboluyor, ardından tekrar bize katılıyordu. Onunla kalışımın sonlarına doğru hepten ortadan yok oldu. Bir hafta onu görmedik. Sonra tıraşsız ve bitkin bir halde ortaya çıktı.

Şostakoviç İkinci Kuartet'ini yeni bitirmişti. Diğer besteciler onun yeni eserler yaratmadaki hızı ve kesinliğine hayran olsalar da, Şostakoviç belki de fazla hızlı çalıştığını düşünüp korkuyordu. "Yıldırım hızıyla beste yapmamdan endişe duyuyorum," diye itiraf etmişti bir arkadaşına yazdığı mektupta.

> Şüphesiz, bu kötü bir şey. İnsan benim kadar hızlı beste yapmamalı. Beste yapmak ciddi bir süreç ve bir balerin arkadaşımın sözleriyle ifade edecek olursam, "Her zaman dörtnala gidemezsin". İnsani olmayan bir hızda

beste yapıyorum ve kendimi durduramıyorum... Bu çok yorucu, son derece nahoş ve günün sonunda yaptığın işe hiç güvenemiyorsun. Ama bu kötü huydan kurtaramıyorum kendimi.

Agatha Christie

(1890 - 1976)

Christie otobiyografisinde, on kitap yazdıktan sonra bile kendini "hakiki bir yazar" olarak görmediğini itiraf ediyordu. Form doldururken mesleği bölümüne "ev kadını"ndan başka bir şey yazmak hiç aklına gelmezdi. "Komik olan şu ki, evlendikten hemen sonra yazdığım kitaplara dair pek az şey hatırlıyorum," demişti. "Sanırım sıradan hayatımdan o kadar keyif alıyordum ki, yazmak krizler ve patlamalar esnasında yerine getirdiğim bir görev haline gelmişti. Hiçbir zaman kendi odam ya da özellikle yazmak için çekildiğim belli bir yerim olmadı."

Bu durum da yazarı illa ki masasının başında fotoğraflamak isteyen gazetecilerle sürekli sorun yaşamasına neden oldu. "Tek ihtiyacım, sabit duran bir masa ve bir daktiloydu," diye yazmıştı. "Yatak odasında bulunan mermer lavabo yazmak için iyi bir yerdi; ayrıca yemek masası da öğünler arasında kalan zamanlarda gayet uygundu."

Pek çok arkadaşım bana, "Kitaplarını ne zaman yazıyorsun hiç bilmiyorum, çünkü seni yazarken, hatta yazmaya giderken bile görmedim." Buldukları kemik parçasıyla bir köşeye çekilen köpekler gibi davranıyor

olmalıyım; köpekler de tüm ketumluklarıyla uzaklaşırlar ve yarım saat boyunca onları bir daha görmezsiniz. Burunlarına çamur bulaşmış halde düşünceli düşünceli dönerler. Ben de hemen hemen aynı şeyi yaparım. Yazmaya başlayacaksam birazcık utanmış hissederim. Ama bir kez uzaklaşıp kapıyı kapatabildiğim ve insanların beni rahatsız etmemesini sağlayabildiğim zaman tam hız çalışmaya başlar, yaptığım işin içinde tamamen kaybolurum.

Somerset Maugham

(1874 - 1965)

"Maugham, yazmanın da içmek gibi edinmesi kolay ama vazgeçmesi zor bir alışkanlık olduğunu düşünüyordu," diye kaydetmişti Jeffrey Meyers, İngiliz yazarın 2004'te kaleme alınan biyografisinde. "Bir uğraşıdan ziyade, bir bağımlılıktı." Bu bağımlılık ona çok yaramıştı; neredeyse doksan iki yıllık ömründe Maugham yetmiş sekiz kitap yayımladı. Her sabah üç ya da dört saat yazardı; kendine günlük bin ila bin beş yüz kelime yazma zorunluluğu getirmişti. Küvetteyken, yazmak istediği ilk iki cümleyi düşünen Maugham, günlük çalışmasına daha masasına oturmadan başlardı. Çalışmaya başladıktan sonra dikkati kolay kolay dağılmazdı - Maugham bir manzara karşısında yazmanın imkansız olduğuna inanıyordu, bu yüzden masası daima boş bir duvara bakardı. Öğle civarında günlük işini bitirdiğinde, genellikle yeniden çalışmaya başlamak için sabırsızlanırdı. "Yazarken, bir karakter yaratırken, o sürekli sizinle birliktedir, onunla dopdolusunuzdur, ete kemiğe

bürünür," demişti, "onu hayatınızdan çıkardığınızda, hayatınız oldukça yalnızlaşır."

Graham Greene

(1904 - 1991)

1939'da İkinci Dünya Savaşı hızla yaklaşırken, Greene en iyi romanı olacağından şüphe duymadığı *The Power and the Glory*'yi tamamlayamadan ölmekten ve karısıyla çocuklarını yoksulluk içinde bırakmaktan endişelenmeye başlamıştı. Bu yüzden bir yandan başyapıtı üstünde çalışırken, bir yandan da sanatsal nitelik barındırmayan ama kendisine para kazandıracağını bildiği "eğlenceliklerinden" birini daha yazmaya başladı. Ev yaşamının hengamesinden kaçmak için adresini ve telefon numarasını karısından başka kimsenin bilmediği özel bir atölye kiraladı. Orada düzenli ofis saatleri planladı; sabahlarını *The Confidential Agent* adlı macera romanına, öğleden sonralarını da *The Power and the Glory*'ye ayırdı. Bir seferde iki kitap yazmanın baskısıyla baş edebilmek için günde iki kez -biri sabah uyanınca, diğeri gün ortasında- Benzedrine hapı alıyordu. Bu sayede her zamanki gibi beş yüz kelime değil, sadece sabahları iki bin kelime yazabiliyordu. Altı hafta sonra *The Confidential Agent*'ı tamamladı. (*The Power and the Glory*'nin bitmesi dört ay daha sürdü.)

Greene kariyeri boyunca bu üretkenliği (ya da ilaç kullanımını) sürdüremedi. Altmışlı yaşlarında, kendisine bir zamanlar günlük beş yüz kelime yazma zorunluluğu koyduğunu, ama artık çıtayı iki yüz kelimeye kadar düşürdüğünü kabul etti. 1968'de onunla röportaj yapan bir muhabir "bir

dokuz-beş insanı" olup olmadığını sorduğunda Greene, "Hayır," diye yanıtladı. "Aman Tanrım, dokuzdan onu çeyrek geçeye kadar çalışan bir adamdım ben."

Joseph Cornell

(1903 - 1972)

Cornell Manhattan'daki bir tekstil atölyesinin ev mobilyaları bölümünde çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra, 1934'te ilk gölge kutusunu yapmıştı. Sıkıcı ve düşük maaşlı bir iş olmasına rağmen Cornell altı sene boyunca orada çalışmayı sürdürdü. Ailesinin geçimini sağlamak zorunda olduğunu hissediyor (annesi ve engelli kardeşiyle birlikte Flushing, Queens'teki küçük bir evde yaşıyordu) ve sanat dünyasında henüz yeterince tanınmıyordu.

Geceleri mutfak masasının başına oturan Cornell'in, kutularının yapımında kullanacağı malzemeleri seçip gruplandırarak geçireceği birkaç yıl içinde bu durum değişecekti. Yine de bu süreç çok kolay olmadı. Bazı akşamlar gündüz işinin ardından sanatına odaklanamayacak kadar yorgun düşüyor ve bir şeyler üretmek yerine sobayı yakıp geceyi kitap okuyarak geçiriyordu. Sabahları, mutfak masasını dağınık bıraktığı için geçimsiz annesinden azar işitiyordu. Doğru düzgün bir çalışma odası olmayan Cornell dergi kırpıntılarından ve ucuzcu mağazalardan topladığı süs eşyalarından oluşan ve giderek büyüyen koleksiyonunu garajda saklamak zorunda kalıyordu.

Cornell nihayet 1940'ta işinden ayrılarak sanatıyla tam zamanlı ilgilenmek için gereken cesareti topladı, ama o zaman bile alışkanlıkları fazla değişmedi. Hâlâ annesi ve kardeşi üst

katta uyurken geceleri mutfak masasında çalışıyordu. Sabahın ilerleyen saatlerinde yerel Bickford's restoranında kahvaltı etmek üzere şehir merkezine iniyor, tatlıya olan düşkünlüğünü genellikle bir Danimarka çöreği ya da bir dilim turtayla karşılıyor ve bu bağımlılıklarını sevgi dolu ifadeler kullanarak günlüğüne kaydediyordu. Öğleden sonralarını, faturaları ödemesini sağlayan ve bir gündüz işinde çalışmamasını annesine mazur göstermesine yardımcı olan serbest reklamcılık işleriyle uğraşarak geçiriyordu. Cornell çalışmaktan nefret etmesine rağmen, çalışmamaktan da nefret ettiğini keşfetmişti. 1940'larda tekrar çalışmaya başladığında güven veren dokuz-beş çalışma rutinini sürdürmekten başlangıçta memnuniyet duydu. Aradan birkaç ay geçtikten sonra hayal kırıklığıyla istifa etti. Nihayet münzevi sanatçılara özgü bir yaşam sürmeyi kabullendi. Evinin bodrumuna bir çalışma odası yapılması Cornell'in gün içinde kutuları üzerinde çalışmasına ve -Flushing'e düzenli ziyaretlerde bulunmaya başlayan sanatçılar, küratörler ve koleksiyoncuların yanı sıra- annesinin evi dışındaki dünyayla bağlantıda olmasını sağlayan, sıklıkla gerçekleştirdiği geniş kapsamlı yazışmalarını sürdürmesine olanak vermişti.

Sylvia Plath

(1932 - 1963)

Plath'ın on bir yaşında başlayıp otuz yaşında intihar edene kadar tuttuğu günlüğü, verimli bir yazma programı bulup ona bağlı kalmak için sürdürdüğü neredeyse daimi çabanın kaydını tutar. Mesela Ocak 1959'da, "Bundan böyle, bunun

mümkün olup olmadığına bak, saati yedi buçuğa kur ve yorgun olsan da olmasan da kalk," diye yazmıştı. "Kahvaltıyı ve ev temizliğini (yataklarla bulaşıkları, paspası veya her ne iş varsa) sekiz buçukta bitirmiş ol... Saat dokuzdan önce yazmaya otur, böylece uğursuzluktan kurtulursun." Ama Plath sıklıkla her gün için aralıksız bir yazma zamanı ayırma girişimlerinde bulunsa da uğursuzluktan uzun süreliğine kurtulduğu görülmedi. Ancak hayatının sonlarına doğru, şair kocası Ted Hughes'tan ayrı yaşar ve iki küçük çocuklarına tek başına bakarken, Plath işine yarayan bir rutin oturtmayı başardı. Uyuyabilmek için yatıştırıcılar alıyordu; bu ilaçlar sabah beş gibi etkisini yitirdiğinde kalkıyor ve çocuklar uyanana kadar da yazıyordu. 1962 sonbaharında bu şekilde iki ay çalışarak, *Ariel*'in neredeyse tüm şiirlerini yazdı; ölümünden sonra basılan bu derleme, Plath'ın şiir konusunda önemli ve yakıcı bir orijinalliğe sahip bir ses olarak ünlenmesini sağladı. Bir kez olsun Plath eserinin ona hükmettiğini ve yaratıcı sanatta muzaffer olduğunu hissetti. Ekim 1962'de, hayatına son vermeden dört ay önce annesine şöyle yazmıştı: "Ben dâhi bir yazarım; bu yetenek içimde var. Hayatımın en iyi şiirlerini yazıyorum; bunlar benim adımı duyuracak."

John Cheever

(1912 - 1982)

Cheever 1978'de şunları kaydetmişti: "Gençliğimde saat sekizde kalkar, öğlene kadar çalışır, sonra ara verip keyifle haykırır, ardından tekrar beşe kadar çalışır, kafayı bulur, sevişir, uyur ve sonraki gün de aynı şeyleri yapardım." Cheever

1945 yazında karısı ve küçük kızıyla Manhattan'ın Doğu Yakası'nda bir apartmanın dokuzuncu katına taşındığında, dokuz-beş çalışmaya daha benzer bir rutin benimsedi. Blake Bailey'nin 2009'da yayımladığı biyografide yazdığı gibi, "Sonraki beş yıl boyunca neredeyse her sabah, sahip olduğu tek takım elbiseyi giyer ve işe giden diğer adamlarla birlikte asansöre binerdi, ama Cheever sadece bodrum katındaki depoya iner, takım elbisesini çıkarır ve donuyla oturup öğlene kadar yazardı; ardından tekrar giyinip öğle yemeği için yukarı çıkardı." Ondan sonra günün kalanında çalışmaz ve genellikle küçük kızını şehirde uzun yürüyüşlere çıkarır, eve dönerken bir içki içmek isterse 57. Cadde'deki Menemsha Bar'a gider, kızını da yanında götürürdü.

Cheever hayatının geri kalanında hemen her sabah yazmayı sürdürdü, ama kariyeri ilerledikçe içki saati daha erkene kayarken yazma seansları gittikçe kısaldı. 1960'lara gelindiğinde Cheever'ın iş günü genellikle sabah on buçuk gibi sona ermeye başlamıştı; Cheever daha sonra evde sessizce dolaşmaya başlıyor (aile banliyöye taşındıktan sonra) ve fark edilmeden büfeye yaklaşıp kendine birkaç duble cin doldurabilmek için fırsat kollarken okuyormuş gibi yapıyordu. 1940'ların sonlarında başlayıp otuz yıl boyunca tutmaya devam ettiği günlükleri, alkolizme karşı verdiği daimi mücadeleyi ve "yazmak ve yaşamak arasında bir denge tutturma" çabasını belgeler. 1971 yılına ait şu bölüm tipik bir günü tarif eder:

> En sevdiğim saat beş ile altı arası. Karanlık. Birkaç kuş ötüyor. Halimden memnunum ve sevgi dolu hissediyorum. Huzursuzluğum yedide, ışık odayı doldurduğun-

da başlıyor. Güne hazır değilim - yani onunla ayıkken yüzleşmeye hazır değilim. Bazı günler hemen büfeye gidip bir içki doldurmak istiyorum. Üç yıl önce not ettiğim sihirli sözleri tekrarlıyorum; sürekli şişeleri düşünen bir adamı betimlemem üç yıl önceydi. Diğer şeyler gibi bu durum da sürekli tekrarlanıyor. İçmeye başladığım saatler, yani yediyle on arası en kötüsü. Bir Miltown [bir sakinleştirici] alabilirim ama almıyorum... Dua etmek istiyorum, ama kime edeceğim - kilise okulunun sınıfında öğretilen bir tanrıya, kabiliyetleri ve ritüelleri belirsiz bir tür köylü krala mı? Arabalardan, uçaklardan, gemilerden, yılanlardan, sokak köpeklerinden, düşen yapraklardan, portatif merdivenlerden ve rüzgarın bacada çıkardığı sesten korkuyorum; Dr. Gespaden, bacadaki rüzgardan korkuyorum. Öğle yemeğinden sonra uyuyup içkinin etkisinden kurtuluyorum ve genellikle yine bir memnuniyet hissiyle ve sevecenlikle uyanıyorum, ama çalışmıyorum. Yüzmek günün zirvesi, kalbi; ondan sonra -gece çökerken- çok sarhoş ama dingin oluyorum. Böylece beşe kadar uyuyup rüya görüyorum.

Günlükler Cheever'ın karmaşık cinsel hayatı konusunda da endişeli olduğunu gösterir. Cheever kırk yıldan fazla evli kalmış ve başka kadınlarla da yatmıştı, ama homoseksüel arzularıyla da mücadele ediyordu ve erkeklerle birkaç ilişkisi olmuştu. Daha da kötüsü, görünüşe göre fena halde güçlü bir cinsel dürtüye sahipti (Cheever'la kısa bir ilişkisi olan aktris Hope Lange, onun "şimdiye kadar tanıştığı en azgın adam" olduğu-

nu söylemişti); bu dürtü muhtemelen alkolizminin yol açtığı sıklıkla ortaya çıkan iktidarsızlık nöbetleriyle birleşiyor, cinsel suçluluk duygusu ve genellikle dengesiz olan bir evlilik elbette bunu daha da kötüleştiriyordu. Tüm bunlar, özellikle de Cheever erotik rahatlamanın sağaltıcı etkilerine büyük değer atfettiğinden beri, onu yazmaktan alıkoyuyordu. Bünyesinin "haftada en az iki ya da üç orgazma" ihtiyacı olduğunu düşünüyor ve cinsel uyarılmanın konsantrasyonunu ve hatta görme kabiliyetini iyileştirdiğine inanıyordu: "Aletim kalkıkken dua kitabındaki küçük yazıları okuyabiliyorum, ama inikse gazetenin manşetlerini zor seçiyorum."

Cheever aşırı iştahı yüzünden zaman zaman yorgun düşerdi, ama içinde kopan bu fırtınaların bir şekilde onun hayal kurabilme melekelerine bağlı olduğunu da düşünüyor olmalıydı - yani kurgu yeteneğini besleyen, ama pervasızlık ve bağımlılığa sürüklenmesine de yol açan doğuştan gelen bir enerji kaynağına sahipti. Bazen yazdıklarının enerjisini verimli şekilde ortaya çıkardığından ya da edebi hayal gücünün her şeyi daha da kötüleştirmediğinden emin olamıyordu. 1968'te, "Yazmanın, benim mizacımdaki bir adam için yıpratıcı bir meslek olmadığına ikna olmam gerekiyor," diye yazmıştı günlüğüne. "Diliyorum ve zannediyorum ki öyle değil, ama tam olarak emin olamıyorum bundan."

Louis Armstrong

(1901 - 1971)

Armstrong'un yetişkin yaşamının büyük kısmı yollarda geçti; bir konserden diğerine seyahat ediyor, isimsiz otel odalarında

uyuyordu. Armstrong bu yaşam şeklinin stresi ve sıkıcılığıyla başa çıkmak için gösteri öncesi ve sonrasında gerçekleştirdiği detaylı bir ritüel geliştirmişti. Terry Teachout 2009'da yayımladığı biyografide bu ritüelden söz eder. Herhangi bir gösteriye, çoktan duş almış ve hazırlanmış olarak iki saat önceden gidiyor, böylece soyunma odasında kendi köşesine çekilip çok güvendiği kocakarı ilaçlarıyla kendini rahatlatıyordu: "Boruları temizlemek" için gliserin ve bal karışımından yudumlar alıyor, sık sık çektiği mide ağrıları için Maalox tabletleri yutuyor ve kronik dudak sorunları için Almanya'daki bir tromboncunun yaptığı özel bir merhemi kullanıyordu. Konser bittikten sonra, arkadaşlarını ve hayranlarını selamlamak için soyunma odasına dönüyor, üzerinde atleti ve kafasına sarılı bir mendille orada oturuyor, trompetini kurcalayıp duruyordu. Armstrong konserden önce asla yemek yemezdi, ama daha sonra geç bir öğün için dışarı çıkar ya da çoğunlukla oda servisinden yemek siparişi verir veya barbunya ve pilavdan sonra en sevdiği ikinci yemek türü olan Çin yemeği getirtirdi. Daha sonra bir ot sarar -Armstrong hemen her gün herkesin içinde esrar ya da kendi deyimiyle "ayar" içer ve bunun alkolden çok daha üstün olduğuna inanırdı- oldukça yoğun olan yazışmalarını yapar ve gittiği her yere götürdüğü iki makaralı teybinde müzik dinlerdi.

Hayatı boyunca uykusuzluktan muzdarip olan Armstrong, uykuya dalabilmek için müziğe bel bağlardı. Yine de yatağa girmeden önce kocakarı ilaçlarının sonuncusunu, diyetisyen Gayelord Hauser tarafından 1922'de icat edilen (ve halen piyasada bulunan) etkili bir bitkisel müshil olan ev yapımı Swiss Kriss'ten alırdı. Armstrong bunun iyileştirici gü-

cüne o kadar inanıyordu ki ilacı bütün arkadaşlarına tavsiye ediyordu; hatta üzerinde kendisinin tuvalette otururken bir fotoğrafı bulunan ve "Hepsini Arkanda Bırak" başlığı atılmış bir kart bile bastırmıştı. Doktorları onun kendi kafasına göre her gün aldığı ilaçlardan dehşete düşerdi, ama görünüşe göre bu rutin onda işe yarıyordu; yorucu turne programına rağmen her gece muhteşem bir performans sergilemeyi sürdürebiliyordu. 1969'da bir muhabire şöyle anlatmıştı: "Acayip zor bir iş dostum. Uçaklarda ve demiryollarında yirmi bin yıl geçirmiş, kaburgalarım paramparça olmuş gibi hissediyorum... Asla herhangi bir şey ispatlamaya çalışmadım, sadece her seferinde iyi bir konser vermek istedim. Müziğim hayatım oldu, o hep önce geldi, ama insanlara dinletmiyorsan müziğin hiçbir değeri yok."

W. B. Yeats

(1865 - 1939)

Yeats günlük rutinini 1912'de şair arkadaşı Edwin Ellis'e şöyle tarif etmişti: "Sabah ondan on bire kadar okuyorum. On birden ikiye kadar yazıyorum, öğle yemeğinden sonraysa üç buçuğa kadar okuyorum. Ardından beşe kadar ormanda yürüyüşe çıkıyorum ya da gölde balık tutuyorum. Sonra yediye kadar mektuplarımı yazıyorum ya da biraz çalışıyorum ve akşam yemeğinden önce bir saat kadar dışarı çıkıyorum." Edebiyat çevrelerinden bir başka arkadaşına göre, içinden gelsin gelmesin Yeats her gün en az iki saat yazardı. Bu günlük disiplin, düzenli bir program olmadan konsantrasyon gücünü kaybeden -"Her türlü değişiklik, benim asla güçlü olmayan

çalışma alışkanlığımı bozuyor"- ve çok ağır çalışan Yeats için elzemdi. "Çok ağır yazan bir yazarım," diye belirtmişti 1899'da. "Günde beş ya da altı iyi cümleden fazlasını asla tamamlayamıyorum." Bu da seksen ya da daha fazla dizeden oluşan lirik bir şiir yazmanın üç aylık sıkı bir çalışma gerektirdiğini gösteriyordu. Neyse ki Yeats para kazanmak için yazdığı edebiyat eleştirileri gibi diğer türler konusunda bu kadar titiz değildi. "İnsanın yaşayabilmek için bir tarafını şeytana satması gerek," demişti. "Ben eleştirilerimi satıyorum."

Wallace Stevens

(1879 - 1955)

1916'da otuz altı yaşında olan Stevens, ölümüne kadar bir sigorta avukatı olarak çalışacağı Hartford Kaza ve Tazminat Şirketi'nde işe girdi. Bu iş yaratıcılığını baltalamak şöyle dursun, Stevens'ın mizacına çok uygundu ve hatta yazdıklarını da destekliyordu. "Bu dünyada başıma gelebilecek en iyi şey bir işimin olması," demişti bir defasında. "İş insanın hayatına disiplin ve düzen katıyor. Tam da olmak istediğim kadar özgürüm ve elbette para konusunda endişelenmem gerekmiyor."

Stevens erken kalkardı (her sabah altıda uyanıp iki saat okurdu) ve iş alışkanlıkları konusunda daima dakikti. Ofise tam dokuzda gelir, dört buçukta da çıkardı. İşle ev arasındaki beş-altı kilometrelik yolu yürürdü. Çoğu günler öğle tatilinde de bir saat yürürdü. Şiirlerini bu yürüyüşlerde yazar, ara sıra durup her zaman cebinde taşıdığı yarım düzine kadar zarftan birinin üstüne dizeler karalardı. İşyerinde de şiir parçaları yazmak için ara sıra duraksar, bunları masasının sağ tarafın-

daki en alt çekmecede biriktirir ve düzenli aralıklarla, bu bölük pörçük şiirleri daktilo etmesi için sekreterine verirdi. İş arkadaşları onun şiir yazdığından haberdar olsa da Stevens bu konuda konuşmaktan itinayla kaçınır, dış dünyayla olan her türlü ilişkisini mülayim, kendi halinde bir işadamı olarak sürdürmeyi tercih ederdi.

Kingsley Amis

(1922 - 1995)

1975'te bir muhabir, "Günlük bir rutininiz var mı?" diye sormuştu Amis'e.

> Evet, var. Çok erken kalkmam. Kahvaltı ederken gazeteleri okuyarak, ikiyüzlü bir şekilde kendime olup bitenleri takip etmem gerektiğini söyleyerek oyalanırım, ama aslında daktilonun başına geçme anının dehşetinden kaçmaya çalışıyorumdur. Bu yaklaşık on buçuğa tekabül eder, üstümde hâlâ pijamalarım ve sabahlığım vardır. Kendimle yaptığım anlaşmaya göre ne zaman istersem ara verir, gidip tıraş olmak falan gibi şeylerle ilgilenirim. Uygulamada bu mola bir ya da bir çeyreğe kadar gerçekleşmez, genellikle radyoda çalan müziğe göre ayarlamaya çalışırım bu zamanı. Ardından odadan çıkar, nikotin ve alkol tüketirim. İki ya da iki çeyreğe kadar çalışmaya devam ederim, öğle yemeği yerim, aciliyeti varsa öğleden sonra da yazarım, ama bunu yapmaktan nefret ederim, çünkü öğleden sonralardan nefret ederim. Fakat kendimle yaptığım anlaşmaya

göre, öğleden sonra yaptığım iş az bile olsa bir önemi yoktur. Daha sonra bir fincan çay içme şansım olur ve ardından saat altıda bar açılana ve ben de ikinci çalışma turuna geçene dek birkaç fincan daha çay içebilirim. Sekiz buçuğa kadar çalışmaya devam ederim ve durmaktan nefret ederim. Mesele insanın yaratıcı ilhamından uzaklaşması değil, "Of ya, bir dahaki sefere bunu yaptığımda yine gerileceğim," demesidir.

Yetmişli yaşlarına geldiğinde Amis'in rutini kısmen değişti; her gün yazmayı sürdürmesine rağmen içkinin hayatındaki rolü artık daha belirgindi. Sabah sekizden biraz önce kalkıyor, duş alıp tıraş oluyor, kahvaltı ediyor (greyfurt, mısır gevreği, muz, çay), gazete okuyor ve dokuz buçuk gibi masasının başına geçmiş oluyordu. Önceki akşam bıraktığı yerden devam eden Amis (ertesi gün başlamak daha kolay olsun diye, bir sonraki adımda ne olacağını bildiği bir noktada yazmayı bırakırdı) daktilosunun başında birkaç saat çalışır, kendisi için belirlediği günlük en az beş yüz kelimeyi genellikle on iki buçuğa dek tamamlardı. Daha sonra bir taksiye binip pub'a ya da sadece erkeklerin girebildiği Garrick Club'a giden Amis burada günün ilk içkisini -az suyla seyreltilmiş bir Macallan malt viskisi- içerdi. Öğle yemeğinden önce tek bir içki de içebilirdi, iki ya da üç kadeh de. Daha sonra öğle yemeğiyle şarap içer, bunu kahve ve bazen bir-iki kadeh bordo ya da burgonya şarabı izlerdi.

Tüm bunlardan sonra (üç çeyrek ile dörde çeyrek kala arası bir saate gelinmiştir) Amis en sevdiği koltukta otuz dakikalık bir şekerleme için taksiyle eve dönerdi. Daha sonra dak-

tilosunun başına geçer, beşte başlayıp bir ya da iki saat sürecek olan son bir yazı turu için çalışma odasına çekilirdi. Yazma günü böylece sona erdiğinde Amis kendisine suyla seyrelttiği bir kadeh viski daha hazırlar ve yemekten önce ailesiyle birlikte en sevdiği televizyon programlarını izlerdi; bunları daha fazla televizyon programı ya da belki bir video takip ederdi. Amis saat on bir gibi son viskisini hazırlayıp on iki buçuğa kadar onu içerdi; aldığı birkaç uyku hapı da o saatte artık etkisini göstermiş olurdu. İdrar kesesi dolduğu için gecenin bir yarısında uyanırsa, ta tuvalete kadar gitmesine gerek yoktu, böyle durumlar için yatağının yanında bir kova bulunduruyordu.

Martin Amis

(d. 1949)

Babasının aksine, Martin Amis yazma işine karşı ürkek bir yaklaşım sergilemez: "Genellikle böyle aşırı titizlenmem," demişti 1988'de *The Paris Review*'a. Hafta içi her gün, arabayla Londra'daki dairesinden yaklaşık bir buçuk kilometre ötedeki ofisine gidip çalışıyor. Mesai saatleri boyunca orada bulunsa da genelde o zamanın küçük bir kısmında yazıyor. "Herkes benim sistematik ve çok çalışkan biri olduğumu sanıyor. Ama bu bana yarı zamanlı bir iş gibi geliyor, gerçekten de saat on birden bire kadar kesintisiz yazmak gayet iyi bir çalışma. Sonra bir şeyler okuyabilir, tenis ya da bilardo oynayabilirsiniz. İki saat. Bence iki saatlik yoğun bir çalışma çoğu yazarı mutlu eder."

Umberto Eco

(d. 1932)

İtalyan felsefeci ve romancı (belki de en çok, kırk sekiz yaşında yayımladığı ilk romanı *Gülün Adı* ile tanınır) hiçbir yazma rutini izlemediğini söylüyordu. Eco 2008'de, "Hiçbir kural yok," demişti bir muhabire. "Bir programa uymak benim için imkansız. Sabahın yedisinde yazmaya başlayıp arada sadece bir sandviç yemek için mola vererek gece üçe kadar çalışabilirim. Bazen de hiç yazma ihtiyacı hissetmem." Ama muhabir ısrar ettiğinde, Eco yazma alışkanlıklarının her zaman bu kadar değişken olmadığını da kabul etmişti.

> Montefeltro tepelerindeki sayfiye evimdeysem, o zaman belli bir rutinim oluyor. Bilgisayarımı açarım, e-mektuplarıma bakarım, bir şeyler okumaya başlarım ve ardından akşamüstüne kadar yazarım. Daha sonra köye inip barda bir bardak bir şey içer, gazete okurum. Eve dönüp on bire kadar televizyon ya da DVD izlerim, sonra gece bire ya da ikiye kadar çalışırım. Orada belli bir rutinim var, çünkü dikkatimi dağıtacak bir şey yok. Milano'da ya da üniversitede olduğumda zamanımın kontrolü bende olmuyor – ne yapmam gerektiğine başkaları karar veriyor daima.

Eco çok fazla boş zamanı olmasa da, günün kısa "aralarında" da verimli olmayı başarabiliyor. *The Paris Review*'un muhabirine şunları söylemişti: "Bu sabah zile bastınız, ama sonra asansörü beklemeniz gerekti ve kapıda belirmenizden önce birkaç saniye geçti. Bu saniyeler boyunca sizi beklerken, üzerinde ça-

lıştığım son metni düşünüyordum. Trendeki tuvalette bile çalışabilirim. Yüzerken, hele ki denizde yüzüyorsam, pek çok şey üretirim. Küvette bu daha az olur, ama yine de olur."

Woody Allen

(d. 1935)

Film çekmediği zamanlarda Allen yaratıcı enerjisinin çoğunu yeni bir öykünün sorunlarını zihninde çözmeye çalışarak harcıyor. İşin zor kısmı bu; öykünün unsurlarından memnun olduğunu hissettiğinde, yazma işi kolayca halloluyor (öyküyü filme çekmek işin daha çok angarya kısmı). Ama öyküyü doğru şekle sokmak, Allen'ın deyişiyle "takıntılı düşünmeyi" gerektirir. Allen tıkanıp kalmamak için birkaç güvenilir numara geliştirmiş.

> Yıllar içinde herhangi bir anlık değişikliğin taze bir zihinsel enerji patlamasına yol açtığını keşfettim. Şimdi bu odadayken birazdan öbür odaya geçersem, bu bana yardımcı oluyor. Sokağa çıkarsam, bu fazlasıyla yardımcı oluyor mesela. Yukarı çıkıp duş alırsam, bunun da faydası büyük. Bu yüzden ara sıra fazladan duş alıyorum. Aşağıdaysam [oturma odasında] ve açmaza düştüysem, işime yarayacak olan şey yukarı çıkıp duş almak. Beni rahatlatıyor bu.
>
> Hava soğukken duş almak daha da iyi hissettiriyor. Kulağa aptalca gelebilir ama şimdiki gibi giyinik çalışıyorum ve yaratıcı bir iş için duşa giriyorum. Yani giysilerimin bir kısmını çıkarıp kendime bir İngiliz keki

falan hazırlıyorum ki biraz üşüyüp duşa girmek isteyeyim. Buharı tüten sıcak suyun altında kırk-kırk beş dakika durup fikirler üretiyorum ve kurgu üzerinde çalışıyorum. Daha sonra kurulanıp üstümü giyiyorum ve yatağa çökerek orada düşünüyorum.

Aslında yürüyüşe çıkmak da işe yarıyor, ancak Allen artık sokaklarda tanınmadan, rahatça yürüyemiyor. Onun yerine genellikle evinin terasında volta atıyor. Ayrıca üstünde çalıştığı hikayeye dönmek için gün içindeki bütün küçük boşlukları değerlendiriyor. "Küçücük aralarda hep düşünürüm," diyor. "Hiç durmam."

David Lynch

(d. 1946)

"Her şeyin düzenli olmasını severim," demişti Lynch 1990'da bir muhabire.

Yedi yıl boyunca yemeklerimi Bob's Big Boy restoranında yedim. Öğle yemeğinin kalabalığı geçtikten sonra, iki buçukta giderdim oraya. Çikolatalı bir milkshake ve dört, beş, altı, yedi fincan bol şekerli kahve içerdim. Çikolatalı milkshake de bol şekerli, kıvamlı olurdu. Bu şeker yüklemesi bende heyecan yaratır ve aklıma bir dolu fikir gelirdi! Bu fikirleri oradaki peçetelere yazardım. Üstü kağıt kaplı bir çalışma masam vardı sanki. Tek yapmam gereken kalemimi yanıma almayı hatırlamaktı, ama garsondan da isteyebilirdim; tabii oradan

> ayrılmadan önce geri vermeyi unutmazsam. Orada pek çok fikir oluşturdum.

Lynch'in fikir bulmak için kullandığı bir diğer yöntem de transandantal meditasyon; 1973'ten beri her gün bunu uyguluyor. "Otuz üç yıldır tek bir meditasyon bile kaçırmadım," diye yazmıştı 2006'da yayımlanan *Catching the Big Fish* kitabında. "Bir sabah, bir de akşamüstü, her seferinde yaklaşık yirmi dakika meditasyon yapıyorum. Sonra da o günün işine bakıyorum." Eğer film çekiyorsa, günün sonunda otuz dakikalık bir üçüncü seans daha yaptığı oluyor. "Diğer şeyler için bir dolu zaman harcıyoruz zaten. Buna bir kez başlayıp rutine dönüştürdüğünüzde, hayatınızın bir parçası oluveriyor."

Maya Angelou

(d. 1928)

Angelou asla evde yazamazdı. "Evimin çok güzel olması için uğraşıyorum ama güzel bir ortamda da çalışamıyorum. Dikkatimi dağıtıyor," demiştir. O yüzden adı sanı duyulmamış otel ya da motellerde çalışıyordu. 1983'te verdiği bir röportajda rutinini şöyle tanımlıyordu:

> Çoğunlukla beş buçuk gibi uyanıyor ve altıda kocamla birlikte kahve içmeye hazır oluyorum. Yarım saat içinde işlerimize gitmek üzere yola koyuluyoruz. Çalışmak için bir otel odası kiralıyorum – içinde sadece bir yatak ve tercihen bir de lavabo bulunan ufacık, vasat bir oda. Yanımda sözlük, İncil, bir deste oyun kâğıdı ve bir şişe

şeri götürüyorum. Yediye doğru orada olmaya özen gösteriyor, öğleden sonra ikiye kadar çalışıyorum. Günüm verimsiz geçerse çalışmayı erken bırakırım, eğer verimliyse iyi gittiği sürece odadan ayrılmam. Tek başıma geçirdiğim, fevkalade bir süreç bu. Çalışırken bir yandan da yazdıklarımı düzenliyorum. İkide eve döndüğümde o gün yazdıklarımı okuyup sonra da aklımdan çıkarmaya çabalıyorum. Duş alıp akşam yemeği hazırlıyorum ve böylece kocam işten eve geldiğinde tamamen işime gömülmüş olmuyorum. Görünürde normal bir yaşam sürüyoruz. Beraber bir içki içip akşam yemeğine oturuyoruz. Akşam yemeğinden sonra bazen o gün yazdıklarımı okuyorum. Hiç yorum yapmıyor. Editörüm dışında kimseyi yorum yapmaya davet etmiyorum, fakat yazdıklarımı yüksek sesle okumak da faydalı oluyor. Eğer uyumsuzluk fark edersem sabahına düzeltmeye çabalıyorum.

Angelou bu şekilde sadece beğenilen otobiyografi serisini değil, aynı zamanda sayısız şiir, oyun, konferans, makale ve televizyon senaryosunu da yazmayı başardı. Bazen işinin yoğunluğu tuhaf fiziksel reaksiyonlara sebep oluyordu: Sırtı kamburlaşıyor, dizleri şişiyordu - hatta bir keresinde gözkapakları gözlerinin tamamen kapayacak kadar şişmişti. Yine de yeteneğinin sınırlarını zorlamaktan keyif alıyordu. "Her zaman en iyi olmalıyım," demişti. "Takıntılı olduğumu kesinlikle kabul ediyorum. Bunun olumsuz bir nitelik olduğunu düşünmüyorum."

George Balanchine

(1904 - 1983)

Balanchine kendi çamaşırlarını yıkamaktan hoşlanırdı. "İşlerimin çoğunu çamaşır ütülerken yapıyorum," demişti. Koreograf sabah altı gibi erkenden uyanıp çay demliyor, zihnini toparlarken biraz kitap okuyor ya da iskambil falı bakıyordu. Sonra o gün ütülemesi gereken çamaşırlarını ütülüyor (onları Manhattan'daki dairesinde bulunan portatif çamaşır makinesinde yıkıyordu) ve sekiz gibi günlük programının üzerinden geçmek için kıdemli asistanını arıyordu. Hafta içi genellikle Lincoln Center'daki dairesine beş dakikalık yürüyüş mesafesinde olan State Theater'daki stüdyosuna gidiyordu. Çoğunlukla on birde bir ders veriyor, ardından öğleden sonranın büyük bölümünü prova stüdyosunda son bale gösterisinin koreografisini yaparak geçiriyordu. İşi yavaş ilerliyordu; iki saatlik prova, sahnede ancak iki dakikalık bir bale gösterisine eşdeğerdi. Fakat Balanchine asla ilham yoksunluğu çekmiyordu. "İlham perim beni provalar esnasında ziyaret etmeli," diyordu.

Truman Capote

(1924 - 1984)

"Tam anlamıyla yatay bir yazarım," demişti Capote 1958'de *The Paris Review*'a. "Elimin altında bir sigara ve kahve olacak şekilde yatağa veya kanepeye uzanmadan düşünemem. Tüttürmem ve yudumlamam gerek. Akşamüstü yaklaşırken kahveden nane çayına, oradan şeriye, sonra da martiniye geçiş yaparım." Capote genellikle günde dört saat yazar, yazdıklarını o akşam ya da ertesi sabah gözden geçirir, sonuçta nihai

kopyayı daktilo etmeden önce elinde el yazısıyla yazılmış iki versiyon olurdu. (Daktilo etme işini bile yatakta, dizlerinin üstünde dengelediği daktilosuyla yapardı.)

Yatakta yatmak Capote'nin batıl inançları arasında en önemsiziydi. Aynı küllükte üç sigara izmaritinin bir arada olmasına izin vermez ve eğer birinin evinde misafirse küllüğü fazla doldurmaktansa sigara izmaritlerini cebine koyardı. Cumaları hiçbir şeye başlayamaz ya da hiçbir şeyi bitiremezdi. Ayrıca takıntılı biçimde numaraları kafasında toplar, sayılar onun uğursuz saydığı bir toplama ulaşırsa bir telefon numarasını çevirmeyi ya da bir otel odasını reddedebilirdi. "Yapamadığım ve yapmayacağım şeyler sonsuz," demişti. "Ama bu ilkel mefhumlara itaat etmek bana tuhaf bir rahatlık veriyor."

Philip Larkin

(1922 - 1985)

"Gün boyu çalışırım, yarı sarhoşumdur geceleri," diye yazmıştı Larkin, 1977 tarihinde kaleme aldığı "Aubade" şiirinde. Bundan birkaç yıl sonra gerçek yaşamını (ve buna pek de benzemeyeni) *The Paris Review*'a şöyle tarif etti:

> Hayatımı elimden geldiğince basit tutuyorum. Bütün gün çalış, yemek yap, ye, yıkan, telefon et, üstünkörü bir şeyler yaz, iç, akşamları televizyon izle. Neredeyse hiç dışarı çıkmıyorum. Sanırım herkes zamanın geçtiğini görmezden geliyor. Bazıları bunu çok çalışarak, bir yıl Kaliforniya'da, sonraki yıl Japonya'da olarak yapıyor. Bir de benim kendi yöntemim var: her günü ve her

yılı tamamen aynı kılmak. Muhtemelen hiçbiri işe yaramıyor.

Larkin sadece yazarak geçinemeyeceğini erkenden fark edip neredeyse tüm yetişkin hayatı boyunca kütüphaneci olarak çalıştı. "İnsanın meslek sahibi olması gerektiğine ve Trollope gibi boş zamanlarda yazması gerektiğine inanarak büyüdüm," demişti. Yine de, tam zamanlı yazabilseydi neler olacağını merak ettiğini söyler, bununla beraber, akşamları yemekten ve bulaşıktan sonraki iki saatlik yazma seansının gayet yeterli olduğunu da düşünürdü. "Sonunda kısırdöngüye giriyorsunuz ve yazdığınız şeyi yirmi dört saatliğine bir kenara bırakmanız çok daha iyi; o zamana kadar bilinçaltınız ya da her neyse engeli ortadan kaldırıyor ve siz de yolunuza devam etmeye hazır oluyorsunuz."

Frank Lloyd Wright

(1867 - 1959)

Wright'ın bir arkadaşı, mimarı tanıdığından beri tüm gününün gerçekten bina tasarımları üzerinde çalışmak dışında her şeyi yaparak geçiriyor gibi göründüğünü fark etmişti. Toplantılar düzenliyor, telefon görüşmeleri yapıyor, mektupları yanıtlıyor, öğrencileri denetliyordu - fakat çizim masasının başında oturduğu nadiren görülüyordu. Arkadaşı meraklanmıştı: Wright ne zaman binaları için fikir üretip çizimler yapıyordu? "Sabah dörtle yedi arasında," diye cevap vermişti ünlü mimar. "Yatağa uzanır uzanmaz uykuya dalıyorum. Sonra dörde doğru uyanıyor ve bir daha uyuyamıyorum. Fakat zih-

nim açık oluyor, bu yüzden yataktan kalkıp üç dört saat çalışıyorum. Ardından yeniden kestirmek üzere yatağa uzanıyorum." Wright öğleden sonraları genellikle üzeri keçe kaplı ahşap bir banka ya da beton bir pencere pervazına uzanarak yeniden şekerleme yapardı; rahatsız bir yerde uzanmasının fazla uyumasını engellediğini söylerdi.

Wright'ın tasarımları üzerinde çalışırken nadiren görülmesinin bir başka sebebi de, mimarın tüm projeyi zihninde şekillendirmeden bir taslak bile çizmemesiydi. Birçok meslektaşı, biraz şaşkınlığa da kapılarak, proje çizimlerini kritik müşteri toplantılarının hemen öncesine dek erteleme alışkanlığından bahsetmişti. (Müşteri telefon edip aracına bindiğini ve toplantıya varmasına iki saatten biraz daha uzun zaman kaldığını söyleyinceye dek Wright yirminci yüzyılın belki de en ünlü konutlarından biri olan Şelale Evi'nin çizimlerine başlamamıştı.) Üstelik Wright son anda meydana gelen bu zoraki üretkenlik patlamaları yüzünden bitkin düşmemişti; meslektaşları ve ailesi onun acele ettiğini asla görmediklerini, neredeyse bitip tükenmeyen bir yaratıcı enerji deposu varmışçasına hareket ettiğini belirtiyorlardı.

Görünüşe bakılırsa Wright yatak odasında da aynı ölçüde şaşırtıcı bir enerji sergilemekteydi - mimarın üçüncü karısı sonunda onun için endişelenmeye başlamıştı. Wright'ın elli beş yaşındayken bile, günde iki-üç kez kendisiyle sevişebildiğini iddia ediyordu. "Belki de bu Tanrı'nın bahşettiği bir lütuftu," diye yazmıştı. "Fakat o kadar şehvetleydi ki, bu kadar taşkın ve muazzam bir seks enerjisinin ona zararı dokunacağından endişe duyardım." Tavsiye almak için başvurduğu bir doktor, kocasına erkeklerin cinsel dürtülerini azalttı-

ğı bilinen "güherçile" ya da potasyum nitrat vermesini önermişti. Fakat sonuçta bunu yapmaya gönlü elvermemişti: "Bu muhteşem deneyimi körelttiğimi ya da onu bir şekilde bundan mahrum ettiğimi düşünemiyordum."

Louis I. Kahn

(1901 - 1974)

Birçok mimar gibi Kahn da yoğun özel çalışmalarını sürdürürken bir yandan da üniversitede profesör olarak görev yapıyordu. Pennysylvania Üniversitesi'ndeki profesörlüğü süresince Kahn gündüzleri ders veriyor, öğleden sonra evine gidiyor ve ardından geceleri ofisine geçerek akşam on buçukta yeni bir çalışma "gününe" başlıyordu. Yorulduğunda birkaç saat ofisindeki bir bankta uyuyor, sonrasında çizim masasının başına geri dönüyordu. Bu temposu, onun gibi uzun saatler boyunca çalışması beklenen çalışanlar açısından hem ilham verici, hem de göz korkutucuydu. Kahn'ın iş ortaklarından birinin aktardığına göre, "Lou o kadar enerji doluydu ki, başka insanların kendisi gibi olamayacaklarını anlamakta zorlanıyordu."

George Gershwin

(1898 - 1937)

Ira Gershwin abisinden bahsederken, "Bana kalırsa George, işine duyduğu tutku yüzünden her zaman biraz mutsuzdu," demiştir. "Asla rahatlayamazdı." Gerçekten de Gershwin genellikle sabahın ilerleyen saatlerinde işe koyulur ve gece geç saatlare kadar, günde on iki saat, hatta bazen daha uzun süre

çalışırdı. Yumurta, kızarmış ekmek, kahve ve portakal suyundan oluşan bir kahvaltıyla güne başlar, ardından pijaması, sabahlığı ve terlikleriyle piyanosunun başına oturup hemen beste yapmaya koyulurdu. Öğleden sonra yemek yemek, ikindi vakti yürüyüşe çıkmak ve sekizde akşam yemeği yemek üzere molalar verirdi. Gece katılması gereken bir davet olduğunda, Gershwin'in gece yarısından sonra eve dönüp şafak sökene dek çalışmaya devam etmesi olağandışı sayılmazdı. İlham unsurunu ciddiye almazdı; eğer ilham perisinin gelmesini beklerse yılda ancak üç şarkı besteleyebileceğini söylerdi. Her gün çalışmak daha iyiydi. Gershwin, "Boksörler gibi şarkı yazarlarının da her zaman antrenman yapması gerekir," derdi.

Joseph Heller

(1923 - 1999)

Heller, *Madde-22* romanını akşamları işten çıktıktan sonra, Manhattan'daki dairesinde mutfak masasına oturarak yazdı. "Bu kitap için sekiz yıl boyunca akşamları iki ya da üç saat harcadım," demişti. "Bir defasında yazmayı bırakıp karımla televizyon izlemeye başladım. Televizyon beni *Madde-22*'ye geri itti. Amerikalıların roman yazmıyorlarsa, geceleri neler yaptığını hayal edemiyorum." Gündüzleri *Time*'ın, *Look*'un ve son olarak *McCall*'un reklam departmanlarında çalıştı. *Madde-22* kendisinin çalıştığına benzer bürokrasilere karşı duruş olsa da Heller bu işlerde çok mutsuz olmamıştı - sonraları *Time*'daki iş arkadaşlarını "birlikte çalıştığım en entelektüel ve bilgili insanlar" olarak tanımlayacak ve *McCall*'un bir

promosyon kampanyası için harcadığı yaratıcı emeği geceleri yazdığı romanı için bile harcamadığını söyleyecekti.

Heller ancak *Madde-22*'nin film haklarını sattıktan sonra reklamcılıktan ayrılıp tam zamanlı bir yazar olabildi, ama kitaplarını kaplumbağa hızında yazdı; ikinci romanı *Something Happened*'ı *Madde-22*'den on üç yıl sonra tamamladı. 1975'te verdiği bir röportajda yazma sürecini şöyle anlatmıştı: "Sabahları iki ya da üç saat yazıyorum, sonra egzersiz için spor salonuna gidiyorum. Öğle yemeğini ayaküstü yiyip eve dönüyorum ve biraz daha çalışıyorum. Bazen uzanıp bütün ikindi boyunca kitap hakkında düşünüyorum - gündüz düşü diyebilirsiniz buna. Genellikle akşam yemeği için arkadaşlarla dışarı çıkıyorum."

Heller sarı bloknotlara yazar ve son halini temize geçmesi için bir daktilografa teslim etmeden önce, pasajların üstünden çoğunlukla tekrar tekrar -önce el yazısıyla, ardından daktiloyla- geçerdi. "Kronik bir serseriyim," derdi. Çalışırken klasik müzik, özellikle de Bach dinlemekten hoşlanırdı. Bir günü es geçerse kendisini fazla hırpalamazdı. "Bu her gün yapılması gereken bir iş, ama çalışmadığımda da suçluluk duymuyorum," demişti. "Yazma zorunluluğu hissetmiyorum, hiçbir zaman da hissetmedim. Yazmaya karşı bir arzum, bir tutkum var, ama 'dürtü' kelimesi bu hisleri karşılamıyor." Üretme hızından da rahatsız değildi. "Çok yavaş yazıyorum, ama haftanın beş günü, günde bir-iki sayfa bile yazsam, yılda 300 sayfa eder ki bu da bayağı bir yekun tutar."

Nikola Tesla

(1856 - 1943)

Thomas Edison'un New York'taki ofisinde genç bir çırakken, Tesla düzenli olarak on buçukta başlayıp ertesi sabah beşe kadar çalışırdı. ("Sıkı çalışan pek çok asistanım var, ama sen harikasın," demişti Edison ona.) İlerleyen zamanlarda kendi şirketini kurduktan sonra Tesla ofise öğlenleri gitmeye başladı. O gelir gelmez sekreteri perdeleri çekerdi; Tesla en iyi karanlıkta çalışıyordu ve perdeleri ancak gök gürültülü sağanak olduğunda açıyordu; siyah moher koltuğunda oturup şehir manzarası üstünde çakan ışıkları izlemeyi seviyordu. Genellikle gece yarısına kadar ofiste çalışır, sekizde Waldorf-Astoria Hotel'in Palmiye Odası'ndaki akşam yemeği için ara verirdi.

Bu yemekler dikkatle planlanırdı. Tesla yalnız yer ve önceden arayıp yemekle ilgili talimatlarını bildirirdi. Otele vardığında onu, oturacağı tarafa on sekiz temiz keten peçete konmuş olan her zamanki masasına alırlardı. Yemeğini beklerken, zaten pırıl pırıl olan gümüş ve kristalleri bu keten parçalarıyla parlatır, masanın üstünde işi biten peçetelerden bir yığın oluşurdu. Herhangi bir garson değil, otelin şef garsonu tarafından servis edilen yemeği geldiğindeyse, Tesla başlamadan önce yemeğin hacmini zihninde hesaplardı; bu tuhaf takıntıyı çocukluğunda geliştirmişti ve eğer böyle yapmazsa yemeğinin tadını asla çıkaramıyordu.

Glenn Gould

(1932 - 1982)

Gould bir keresinde Kanada'nın "en deneyimli münzevisi" olduğunu söylemişti. Kısmen şaka yapıyordu – usta piyanist, Toronto'daki dairesinde Howard Hughes tarzı bir inzivada yaşayan eksantrik bir deha olarak tanınmaktan hoşlanırdı. Ama bu tarifte bir gerçek nüvesinden daha fazlası vardı. Gould bir dizi gerçek ve hayali hastalıktan ve mikrop korkusundan (Gould'la telefonda konuşurken hapşırsanız, tiksinip aniden telefonu kapatabilirdi) muzdarip bir hastalık hastasıydı, ayrıca duygusal karmaşalardan uzak duran ve fazla sıkı fıkı olması halinde ilişkileri ansızın bitiriveren son derece içe kapanık biriydi. Halka açık konserler vermeyi bıraktığı 1961 yılında otuz bir yaşındaydı; o zamandan sonra kendini tamamen eserlerine adadı, zamanının büyük kısmını evde müzik düşünerek ya da stüdyoda kayıt yaparak geçiriyordu. Hiçbir hobisi yoktu, çoğunlukla telefonda görüştüğü yalnızca birkaç yakın arkadaşı ve iş ortağı vardı. Gould 1980'de bir muhabire, "Yaşam biçimimin diğer insanlarınkine benzediğini sanmıyorum ve bundan çok memnunum," demişti. "İki farklı şey, yaşam tarzı ve iş, bende tek bir şeye dönüştü. Eğer bu tuhaflıksa, o halde ben tuhafım."

Başka bir röportajda Gould tercih ettiği çalışma programını şöyle tarif etmişti:

> Tam bir gece insanı gibi yaşamaya meyilliyim, bunun başlıca nedeni de gün ışığını pek umursamamam. Aslında her tür parlak renk moralimi bozuyor ve günlük ruh halim de göğün berraklığıyla ters orantılı. Şahsi fik-

> rime göre her işte bir hayır vardır. Bu yüzden ufak tefek işlerimi mümkün olduğunca geç saatlerde halletmeye çalışırım ve alacakaranlıkta, yarasalar ve rakunlarla birlikte ortaya çıkarım.

Bazen bu ufak tefek işler yüzünden evden erken çıkmak zorunda kalırdı, ama Gould genelde öğleden sonra geç saatlere kadar uyur, uyanabilmek için genellikle birkaç telefon görüşmesi yapardı. Daha sonra postalarını almak ve en son dedikoduları öğrenmek için Canadian Broadcasting Centre'a (CBC) giderdi; kayıt yapacaksa stüdyoya akşam yedi civarı gelir ve gece bire, ikiye kadar çalışırdı. Bu kayıt seanslarında birtakım bildik (ve olmazsa olmaz) ritüeller olurdu; Columbia Records'ta onunla uzun süre çalışan yapımcının yazdığı gibi, "Gould için her şeyin bir düzeni vardı. Belli ritüellerin sürekli tekrarlanması bir tür güvenlik hissi yaratıyordu adeta". Bunların arasında düzenli aralıklarla ellerini kaynar suya sokmak (yirmi dakika boyunca), her zamanki Valium dozunu almak ve gecenin geç saatlerinde ihtiyaç hissettiği "duble-duble"ler (iki şekerli ve ekstra kremalı kahveler) için piyano akortçusunu dışarı göndermek de bulunuyordu.

Şayet kayıt yapmıyorsa, Gould mümkün olduğunca evinden çıkmaz, kitap okur, yapılacak işlerin listelerini çıkarır, nota çalışır ve müzik dinlerdi. Kendi tahminine göre günde altı-yedi saat boyunca müzik kaydı veya radyo dinliyordu ve genellikle farklı odalarda bulunan iki radyo ve bir televizyon aynı anda açık oluyordu. ("Televizyon izleyen insanları tasvip etmiyorum, ama ben de onlardan biriyim," derdi.) Benzer şekilde doymak bilmez bir okuma alışkanlığı vardı:

Gould günde birkaç gazeteyi ve haftada birkaç kitabı bir solukta okurdu. İlginçtir ki piyano başında pek vakit geçirmezdi – günde yaklaşık bir saat (bazen daha az) alıştırma yapar ve "enstrümana bir ay dokunmadığım zaman mükemmel çalıyorum" diye iddia ederdi.

Gece on bir olduğunda, çoğunlukla bire, ikiye kadar süren daha uzun bir telefon turuna başlardı. Arkadaşlarının çoğu Gould'dan gelen bir telefonu şöyle anlatıyor: Müsait olup olmadığını sorma ya da havadan sudan bahsederek sohbet açma zahmetine girmeden, o an kafasında ne varsa onunla açılışı yapar, canının istediği kadar -bazen saatlerce- gevezelik eder, bu sırada karşı tarafa sadece onun neşeli, afaki monoloğuna boyun eğmek düşerdi. "Telefonda makalelerin ve kitapların tamamını okuması, müzik parçalarının bütününü çalmasıyla bilinirdi; müzisyen arkadaşlarının bazıları Gould'un telefonda prova yapmayı sevdiğini, piyano parçalarını ıslıkla çaldığını hatırlıyordu," diye yazmıştı Kevin Bazzana, *Wondrous Strange: The Life and Art of Glenn Gould* adlı kitabında. (Bazzana, Gould'un telefon faturasının "genellikle dört basamaklı sayılardan oluştuğunu" da ekliyordu.) Telefonda ondan kurtulmak neredeyse imkansızdı ama görüşme sırasında uyuyakalsanız muhtemelen farkında olmazdı.

Telefon görüşmeleri bitince, Gould günün yegane öğünü için (çırpılmış yumurta, salata, kızarmış ekmek, meyve suyu, şerbet ve kafeinsiz kahve) bütün gece açık bir lokantaya giderdi. Bundan daha sık yemek yemenin çoğunlukla kendisini suçlu hissetmesine sebep olduğunu söylerdi; yine de uyanık olduğu saatlerde ararot bisküvileri ve Ritz krakerlerinden atıştırır, çay, su, portakal suyu ve kahve içerdi. (Kayıt yaptığı

günler hiçbir şey yemez, oruç tutmanın zihni keskinleştirdiğini söylerdi.) Nihayet sabah beş-altı gibi, güneş yeni yeni yükselmeye başlarken Gould bir uyku ilacı alır ve yatmaya giderdi.

Louise Bourgeois

(1911 - 2010)

1993'te bir muhabire, "Hayatım uykusuzluk tarafından belirleniyor," demişti Bourgeois. "Asla anlayamadığım, ancak kabul ettiğim bir şey bu." Bourgeois bu uykusuz saatleri verimli biçimde kullanmayı öğrenmişti; "çizim günlüğünü" alıp yatakta arkasına yaslanır, müzik dinler ya da caddelerden yükselen trafik uğultusuna kulak verirdi. "Her bir gün yenidir, bu yüzden her bir çizim -arkasında yazılı olan kelimelerle- bana nasıl olduğumu söyler," demişti. "Şu anda elimde yüz on tane çizim günlüğü sayfası var, ama muhtemelen bir kısmını yok edeceğim. Bu günlükleri 'hassas dürtüler' şeklinde adlandırıyorum." Bourgeois günlerinin nasıl geçtiğiyle ilgili olarak, başka bir muhabire şunları söylemişti: "Arı gibi çalışıyorum ve pek az şey becerdiğimi hissediyorum."

Flannery O'Connor

(1925 - 1964)

1951'de lupus teşhisi konan ve yalnızca dört yıllık ömrü kaldığı söylenen O'Connor, memleketi Georgia'ya döndü ve annesiyle birlikte Andalusia arazisindeki aile çiftliğine taşındı. Yıllar önce bir yazma eğitmeni her gün belli saatlerini

yazmaya ayırmasını tavsiye etmişti, o da bu tavsiyeye uydu; Georgia'ya döndüğünde bir arkadaşına yazdığı gibi, "rutinin hayatta kalmanın bir koşulu" olduğuna inanmaya başladı.

Dindar bir Katolik olan O'Connor güne sabah altıda başlıyor, *A Short Breviary*[2] kitabından sabah dualarını okuyordu. Daha sonra annesinin yanına mutfağa geçiyor, orada bir termos kahveyi paylaşıp radyodan hava durumunu dinliyorlardı. Sabah ayini saat yedide, Sacred Heart'taki kasabaya kısa bir sürüş mesafesindeydi. Dini yükümlülüklerini yerine getiren O'Connor yazmaya döner, dokuzla öğle arasındaki günlük üç saatlik çalışması için odasına kapanırdı. Bu çalışmadan genellikle üç sayfa çıkardı, ama bir muhabire anlattığı gibi, "ertesi gün hepsini paramparça edebilirdi".

Öğleden sonra O'Connor'ın enerjisi tükenmiş olurdu; lupus yüzünden erken yoruluyor, günün ilerleyen saatlerinde grip benzeri semptomlar ve zihinsel bulanıklık yaşıyordu. Bu saatleri verandada ziyaretçilerini ağırlayarak ve hobileriyle ilgilenerek geçiriyordu. Resim yapmak ve kuş beslemek (çok sevdiği ve öykülerinde sıkça yer verdiği tavus kuşlarının yanı sıra ördekleri, tavukları ve kazları vardı) hobilerinin arasındaydı. Güneş batarken yatmaya hazır olurdu. "Dokuzda yatarım ve yatağa girmekten daima hoşnutluk duyarım," diye yazmıştı. Yatma saatinden önce bazen *Breviary*'den bir dua daha okur, ama geceleri genellikle Thomas Aquinas'ın yedi yüz sayfalık bir kitabında göz gezdirirdi. "Çok fazla teoloji okuyorum çünkü yazdıklarımı daha cesur kılıyor," derdi.

2- Katolik dua kitabı. -yhn

William Styron

(1925 - 2006)

Styron 1954'te *The Paris Review*'a, "Şunu kabullenmeliyiz ki, yazmak cehennemdir," demişti. "İşler iyi gittiğinde içimi sıcak, güzel bir his kaplıyor, fakat her gün işe koyulmanın verdiği acı bu keyfi neredeyse tamamen boşa çıkarıyor." Styron acıyı en aza indirmek için sıradışı bir günlük rutin geliştirmişti. Öğlene dek uyur, ardından bir buçukta karısıyla öğle yemeğine oturmadan önce aşağı yukarı bir saat yatakta kitap okur ve düşünürdü. Öğleden sonra gündelik işlerini yapar ve mektuplarıyla ilgilenir, ardından yavaş yavaş gevşeyerek çalışma moduna girmeye başlardı. Müzik dinlemek bu geçişin en önemli unsurlarından biriydi: "Yazma eylemiyle yüzleşmeme yetecek kadar coşkunluğa erişebilmek için çoğu zaman bir saat müzik dinlemek zorunda kalırdım," demişti. Saat dörtte, genellikle sadece iki yüz-üç yüz kelime üretmesini sağlayacak olan günlük dört saatlik çalışması için çalışma odasına geçmeye hazır olurdu. Akşam sekizde kokteyller ve akşam yemekleri için ailesine ve arkadaşlarına katılır, ardından sabahın ikisine, üçüne dek içki ve sigara içer, kitap okur ve müzik dinlerdi. Styron yazarken asla içmez, fakat iş hakkında düşünürken zihni rahatlatmak ve "bazı düşsel anları" davet etmek için alkolün değerli bir araç olduğuna inanırdı.

Biri Connecticut, diğeri Martha's Vineyard'da bulunan büyük evlerinde karısı ve dört çocuğuyla birlikte yaşayan Styron'a üst-orta sınıf yaşam tarzının yazıları açısından faydalı mı, yoksa bazı yönlerden kısıtlayıcı mı olduğunu sormuştu bir keresinde bir muhabir. Styron, "Bunun istikrar sağlayan ve önemli bir etki olduğunu düşünüyorum," diye cevap vermişti.

> Bohemler arasında yaşayamaz ya da kaçak veya parya yaşamını sürdüremezdim, fakat eserlerimin yine de kendilerine özgü devrimsel bir nitelik taşıdığını ve kesinlikle düzen karşıtı olduğunu düşünüyorum. Tüm bu yıllar boyunca Connecticut'taki küçük çalışma odamın duvarına Flaubert'in o meşhur cümlesi iliştirilmişti: "Çalışmalarınızda sert ve özgün olabilmek için yaşamınızda bir burjuva gibi sıradan ve düzenli olun." Buna inanıyorum.

Philip Roth

(d. 1933)

1987'de, "Yazmak zor bir iş değil, kabustur," demişti Roth.

> Kömür madenciliği zor bir iştir. Buysa bir kabus... Mesleğin içine yerleşmiş muazzam bir belirsizlik, sizi bazı açılardan destekleyen ve sürekli devam eden bir şüphe dozu var. İyi bir doktor işiyle mücadele halinde olmaz; iyi bir yazarsa işiyle giriştiği mücadeleye hapsolmuştur. Çoğu mesleğin bir başlangıcı, ortası ve sonu vardır. Ama yazmak her zaman yeniden başlar. İşin doğası gereği bu yeniliğe ihtiyaç duyarız. Bu işte birçok yineleme söz konusudur. Aslında, her yazarın ihtiyaç duyduğu tek yetenek, bu son derece olaysız çalışma esnasında hareket etmeden oturma becerisidir.

Roth en azından, Connecticut'ın kuzeybatısındaki kırsal kesimdeki yirmi beş dönümlük arazi üzerinde yer alan on se-

kizinci yüzyıldan kalma sade görünümlü bir eve yerleştiği 1972'den beri bu beceriyi zevkle geliştirdi. Eskiden misafir kulübesi olan iki odalı ev onun atölyesi olarak işlev görüyor. Her sabah kahvaltısını edip günlük egzersizlerini yaptıktan sonra çalışmak için oraya gidiyor. "Her gün ortalama ondan altıya kadar yazıyor, arada öğle yemeği yemek ve gazete okumak için bir saat mola veriyorum. Geceleri genellikle okuyorum. Her şey aşağı yukarı bundan ibaret."

Uzun yıllar boyunca ikinci karısı aktris Claire Bloom kendisine eşlik etmiş olsa da, 1994'teki ayrılıklarının ardından tek başına yaşamaya başladı. Bu durum onun hoşuna gitmişe benziyor. 2000'de David Remnick'e, "Tek başıma yaşıyorum, sorumlu olduğum ya da sorumlu davranmam gereken veya beraber zaman geçireceğim hiç kimse yok," demişti.

> Çalışma programım kesinlikle bana ait. Genellikle tüm gün yazarım, fakat gece, akşam yemeğinden sonra atölyeye dönmek istersem, sırf başka biri tüm günü yalnız geçirdi diye salonda oturmak zorunda kalmıyorum. Orada oturup ilginç ya da eğlenceli olmaya mecbur değilim. Yeniden çıkıp iki üç saat daha çalışıyorum. Sabaha karşı ikide uyanırsam -ki nadirdir bu- ve aklıma bir şey gelirse, ışığı açıp yatak odasında yazıyorum. Evin her yerinde o küçük sarı kağıtlardan var. İstersem tüm vaktimi kitap okuyarak geçirebilirim. Sabah beşte uyanıp da uyuyamazsam ve çalışmak istiyorsam, dışarı çıkıp işe gidiyorum. Böyle çalışırken, nöbetteyim. Sanki ben doktorum, orası da acil servis. Acil vaka da benim.

P. G. Wodehouse

(1881 - 1975)

Wodehouse yaşamının son on yılında bile her gün çalışmayı sürdürerek, kariyeri boyunca doksandan fazla kitap yazdı. O zamana dek yaz-kış Remsenburg'da karısı Ethel, hizmetçileri, beş kedileri ve dört köpekleriyle birlikte yazlıkta yaşadı. 1971'de *The New Yorker* muhabiri Herbert Warren Wind, Wodehouse'u Remsenburg'da ziyaret ettiğinde, yazarın göze çarpan iki özelliğinin, çalışkanlığı ve neşesi olduğunu belirtmişti. Wodehouse, "Görünüşe bakılırsa uyum sağlamakta epey başarılıyım," demişti.

Seksen dokuz yaşındaki yazar her gün tam yedi buçukta uyanır, egzersiz yapmak üzere arka verandaya çıkardı. Sonra karısı üst katta uyumaya devam ederken, Wodehouse kendine kızarmış ekmek, kahveli kek ve çay hazırlar, onları yerken "kahvaltı kitabı" olarak adlandırdığı, Ngaio Marsh ya da Rex Stout gibi yazarlara ait gizem romanları ya da hafif, esprili kitaplar okurdu. Ardından pipo içer, köpeklerle birlikte kısa bir yürüyüşe çıkar ve dokuza doğru işinin başına otururdu. Wind onun hakkında şunları yazmıştı:

> Wodehouse yazılarını zemin kattaki, arka bahçeye bakan ahşap duvarlı, geniş çalışma odasında yazıyor. İçerideki belli başlı mobilyalar (üzerine uzanmak ve düşünmek için kullandığı) deri bir koltuk ve bire bir buçuk metre ölçülerinde sade bir ahşap masadan ibaret. Masanın üzerinde bir sözlük, pipolarını temizlediği bir pipo kaşığı ve Wodehouse'un 1934'ten beri kullandığı kocaman Royal marka bir daktilo yer alıyor. Yazarken

uyguladığı yöntemi yıllardır neredeyse hiç değiştirmemiş. İlk taslağı kurşunkalemle yazıyor. Ardından Royal'in başına oturup yazısını daktilo ederken, ölçülü değişiklikler ve süslemeler yapıyor. Bugünlerde iyi geçen bir çalışma gününden ortalama bin kelimelik verim alıyor, ancak daha genç olduğu günlerde bu sayı iki bin beş yüzü bulmuş. En üretken günü 1933'teymiş; kendisini şaşırtacak biçimde "Teşekkürler Jeeves"in son sekiz bin kelimesini çabucak yazıvermiş. Bir keresinde, bir Wooster-Jeeves romanına başlarken ses kaydedici kullanmayı denemiş. Yaklaşık bir sayfalık anlatımı kaydettikten sonra kontrol etmek için kaydı dinlemiş. Duyduğu şey eğlenceli olmaktan o kadar uzakmış ki makineyi hemen kapatıp not defterine ve kalemine geri dönmüş.

Wodehouse evde yediği öğle yemeğinin ardından öğleden sonra ikiye doğru başka bir yürüyüşe çıkıyordu; yazarın komşusu ve eski dostu Guy Bolton onu almaya geliyor, peşlerinde köpeklerle bir saat süren yürüyüşler yapıyorlardı. Asla kaçırmadığı *The Edge of the Night* adlı televizyon dizisini izlemek için Wodehouse'un üç buçukta çalışma odasına dönmesi gerekiyordu. Ardından karısıyla beraber geleneksel İngiliz çayı içiyordu. Sonrasında, biyografi yazarı Robert McCrumb'ın söylediğine göre, "koltuğunda biraz kestirebilir, banyo yapar ve altıda, bahçeye bakan camlı terasta içtikleri akşam kokteylinden (karısı şeri, kendisiyse martini içerdi) önce biraz daha çalışırdı. Ardından akşam yemeğinde Ethel'le baş başa olur, aşçı ailesinin yanına bir an önce dönebilsin diye erkenden yemeğe

otururlardı. Wodehouse akşam yemeğinden sonra genellikle kitap okur, fakat arada sırada Ethel'le iki el briç oynar ve bu alışkanlığın artık bunamış olduğunun kesin bir göstergesi olduğunu söyleyerek espri yapardı."

Thomas Hobbes

(1588 - 1679)

Hobbes'un "doğa durumu"ndaki hayatı "yalnız, fakir, çirkin, vahşice ve kısa" şeklinde tanımladığı herkesçe bilinen bir gerçek olsa da, İngiliz filozofun kişisel deneyimi bunun neredeyse tam tersiydi: Uzun, üretken ve çoğunlukla huzurlu bir yaşamın ardından doksan bir yaşında yatağında öldü. Her sabah yediye doğru uyanır, tereyağlı ekmek yiyerek kahvaltı eder, sonra da saat ona kadar sabah yürüyüşüne çıkar, yürürken bir yandan da düşüncelere dalardı. Sonra odasına dönüp, iki buçuk santim kalınlığındaki kare kucak masasının üzerine iliştirdiği bir kağıda düşüncelerini kaydederdi. Yemeği tam on birde servis edilirdi. (Hobbes yaşlanınca şarap içip et yemeyi bırakmış, her gün balık yemeye başlamıştı.) Sonrasında pipo içer, dostu ve biyografi yazarı John Aubrey'nin anlattığına göre, yarım saatliğine kestirmek üzere "kendini derhal yatağına atardı". Öğleden sonra Hobbes yeniden odasında yazı yazar, sabah aldığı notlarını detaylandırırdı. Akşam uykuya dalmadan önce yatakta birkaç popüler şarkı söylerdi. Aubrey'nin belirttiğine göre bunu sesi güzel olduğu için değil, "ciğerlerine faydası dokunduğunu ve daha uzun bir yaşam sürmesine epey katkıda bulunduğunu düşündüğü için yapardı".

John Milton

(1608 - 1674)

Milton yaşamının son yirmi yılında tamamen kör olmasına rağmen, 1658 ve 1664 arasında yazdığı on bin dizelik şaheseri, destansı *Kayıp Cennet* şiiri de dahil, sürekli bir eser akışı sağlamayı başarmıştı. Dörtte başlayacak şekilde (kışın beşte), sabahlarını yatakta tek başına derin düşüncelere dalmaya ayırmıştı. Önce yardımcısı yarım saat boyunca İncil okur, ardından Milton hafızasında tutabileceği kadar dize oluştursun diye yalnız bırakırdı. Milton'ın yardımcısı şiirlerini dikte etmek için yedide dönerdi. Biyografi yazarlarından biri, yardımcısı geç kaldığında Milton'ın "sütünün sağılmasını istediğini söyleyerek yakındığını" belirtmişti. Şiirleri dikte ettikten sonra on ikide servis edilen öğle yemeğine dek yardımcısı ona kitap okurdu. Ardından Milton üç-dört saat bahçesinde bir aşağı bir yukarı yürürdü. İkindi ve akşam vakti ziyaretçilerini ağırlar, hafif bir akşam yemeği yer, pipo içer ve dokuz gibi yatağa giderdi.

René Descartes

(1596 - 1650)

Descartes geç kalkardı. Fransız filozof kuşluk vaktine kadar uyumaktan hoşlanır, ardından yatakta oyalanıp yaklaşık on bire dek düşünür ve yazardı. Descartes 1629'dan hayatının son birkaç ayına dek yaşadığı Hollanda'dan, "Burada hiç rahatsız edilmeden her gece on saat uyuyorum," diye yazmıştı. "Ve uykudayken zihnim hayal edilebilecek tüm keyifleri tecrübe ettiği ormanlarda, bahçelerde ve efsunlu saraylarda

dolaştıktan sonra gece düşlerimi gündüz hayallerimle kaynaştırmak üzere uyanıyorum." Kuşluk vaktinde derin düşüncelerle geçirdiği bu saatler, gün boyunca gösterdiği tek yoğun entelektüel çabaydı; Descartes aylaklığın en iyi zihinsel çalışmaların temeli olduğuna inanıyor, kendini fazla yormamak için elinden geleni yapıyordu. Erken yenen bir öğle yemeğinin ardından yürüyüşe çıkıyor ya da sohbet etmek için arkadaşlarıyla buluşuyordu. Akşam yemeğinin ardından da yazışmalarıyla ilgileniyordu.

Bu rahat bekar hayatı 1649'un sonunda, Descartes Avrupa'nın en güçlü hükümdarlarından biri olan yirmi iki yaşındaki İsveç Kraliçesi Christina'nın sarayında kendisine teklif edilen bir görevi kabul ettiğinde aniden sona erdi. Bu görevi neden kabul ettiği tam olarak belli değil; daha fazla ün ve itibar kazanma arzusuyla hareket etmiş veya genç bir hükümdarın düşüncelerini şekillendirme fikri ilgisini çekmiş olabilir. Her halükarda, bunun talihsiz bir karar olduğu ortaya çıkacaktı. 1649'un sonunda, hafızalarda kalan en soğuk kışlardan birinin yaşandığı sırada İsveç'e varan Descartes'a, Kraliçe Christina'ya ders vermek için sabahları saraya gelmesi gerektiği bildirildi; dersler beşte başlayacaktı. Buna boyun eğmekten başka şansı yoktu. Fakat erken kalkmak ve iliklerine işleyen soğuk ona ağır geldi. Yeni programını sadece bir ay sürdürdükten sonra Descartes zatürre olup yatağa düştü ve on gün sonra da öldü.

Johann Wolfgang von Goethe

(1749 - 1832)

Goethe gençliğinde tüm gününü yazarak geçirebilirdi, fakat yaşlandıkça gerekli yaratıcı enerjiyi sadece sabahları harekete geçirebildiğini fark etti. 1828'de, "Hayatımın bir döneminde her gün basılacak bir şey yazabiliyor ve bunu kolaylıkla yapıyordum," demişti. "Artık *Faust*'umun ikinci bölümü üzerinde ancak sabahın erken saatlerinde, uyku sayesinde yenilenip güçlenmiş, henüz gündelik hayatın absürd saçmalıkları tarafından taciz edilmemişken çalışabiliyorum. O zaman bile ne kadar iş çıkarabiliyorum? Eğer şanslıysam bir sayfa yazmayı başarıyorum, fakat üretken olmayan bir ruh hali içindeysem genellikle bir karış uzunluğunda, hatta daha da kısa yazılar ortaya çıkıyor." Bu ruh halleri ilerleyen yıllarda yazarın yıkımına yol açtı. İlham kıvılcımları olmaksızın çalışmayı denemenin beyhude olduğunu düşünüyordu: "Bu yüzden kimsenin bir şey yapmak için kendini zorlamamasını tavsiye ederim; üretken olmayan günleri ve saatleri boşa harcamak ya da uyuyarak geçirmek, böyle zamanlarda sonradan hiçbir tatmin vermeyecek bir şey yazmayı denemekten daha iyidir."

Friedrich Schiller

(1759 - 1805)

Alman şair, tarihçi, filozof ve oyun yazarının çalışma odasında çürük elmalarla dolu bir çekmece bulunuyordu. Schiller yazma dürtüsünü hissedebilmek için onların çürüme kokusuna ihtiyaç duyduğunu söylemişti. İşinin bölünmesine tahammülü olmayan Schiller, neredeyse sadece geceleri yazıyordu.

Yazları Almanya'da, Jena'nın banliyösündeki küçük bahçeli evinin yanında çalışmayı tercih ediyordu. Biyografi yazarlarından biri, Schiller'in gece çalışma süreçlerinin detaylarını şöyle kaydetmişti:

> Gece masasının başında otururken, zaman zaman bitkinliğinden sıyrılmak için başvurabileceği sert bir kahve ya da şarap-çikolatayı, fakat daha ziyade yıllanmış bir şişe Ren şarabını veya şampanyayı yanında tutmayı alışkanlık haline getirmişti. Komşular gecenin sessizliğinde onun ciddiyetle konuştuğunu duyarlardı. Her kim onu böyle bir durumda izleme fırsatını yakalarsa (küçük bahçeli evinin karşısında kalan vadinin diğer tarafındaki tepelerden bunu yapmak çok daha kolaydı), onun yüksek sesle konuşup odasında hızla volta attığını, sonra aniden kendisini koltuğuna bırakıp yazmaya başladığını, bu sırada yanında duran bardaktan bazen birden fazla yudum aldığını görebilirdi. Kışları sabahın dördüne, hatta beşine, yazlarıysa sabahın üçüne dek masanın başından kalkmazdı. Sonra yatağa gider ve dokuzdan, ondan önce de nadiren kalkardı.

Kahve, şarap, çikolata ve çürük elma kokularına, durmadan içtiği sigaralar ve çektiği enfiyeler de eşlik edince, geceleri sürdürdüğü bu uzun çalışma saatlerinin Schiller'in hastalıklı bünyesine ve kronik fiziksel rahatsızlıklarına muhtemelen katkısı oluyordu. Schiller yine de bu alışkanlığını terk edemiyordu; üretken olabilmek için ihtiyaç duyduğu, kimse tarafından rahatsız edilmeden çalışabildiği uzun zaman aralıklarını güven-

ce altına alabilmesi için tek güvenilir yol buydu. Bir arkadaşına şöyle yazmıştı: "Çok önemli bir zenginliğimizin farkına varmayı başaramıyoruz: zamanımızın. Onun özenli kullanımı bizi oldukça muhteşem kılabilir."

Franz Schubert

(1797 - 1828)

Bir çocukluk arkadaşının anlattığına göre Schubert, "her sabah saat altıda yazı masasının başına oturup öğleden sonra bire dek hiç ara vermeden beste yapar, bu arada sürekli pipo içerdi". Avusturyalı bestecinin öğleden sonraları daha az yoğun geçiyordu. Arkadaşının belirttiğine göre, "Schubert öğleden sonra asla beste yapmazdı; öğle yemeğinden sonra bir kahvehaneye gidip küçük bir bardak sade kahve içer, bir iki saat pipo tüttürüp bir yandan da gazete okurdu". Yazın öğleden sonraları sık sık Viyana'yı çevreleyen kırsal bölgede uzun yürüyüşlere çıkar, sonra da arkadaşlarıyla birlikte bir bardak bira ya da şarabın keyfini çıkarırdı. Her zaman paraya ihtiyacı olmasına ve çoğunlukla arkadaşlarından maddi destek almak zorunda kalmasına rağmen piyano dersleri vermekten kaçınırdı. Dost meclisinden biri, "Schubert bestecilik konusunda olağanüstü derecede üretken ve çalışkandı. Onun dışında 'iş' olarak adlandırılabilecek her şeyden nefret ederdi," demişti.

Franz Liszt

(1811 - 1886)

Macar besteci ve piyano virtüözü çok az uyur, her gün kiliseye gider, sürekli pipo ve içki içerdi. Öğrencilerinden biri Liszt'in rutinini şöyle tarif etmişti:

> Bir önceki gece bir davete katılmış, bol bol şarap içmiş ve çok geç yatmış olsa bile her sabah dörtte kalkardı. Uyandıktan kısa bir süre sonra da kahvaltı etmeden kiliseye giderdi. Beşte benimle birlikte kahve içer, yanında birkaç börek yerdi. Sonra iş başlardı. Mektuplar yazılır ya da okunur, müzikler denenir ve daha birçok şey yapılırdı. Saat sekizde postacı gelir, her zaman büyük bir mektup yığınını da beraberinde getirirdi. Sonra bunlar incelenir, kişisel mektuplar okunup yanıtlanır ya da müzikler denenirdi...
>
> Liszt genellikle dışarıda yemeğe davet edilirdi; şayet edilmediyse, saat birde saray mutfağından öğle yemeği getirilirdi. Sık sık onunla birlikte yerdim. Basit öğünler güzel ve doyurucu olur ve yanında mutlaka bir kadeh şarap ya da Fransız usulü su ve brendi içilirdi. Liszt bunu pek severdi. Sonra pipo tüttürürdü. Aslında yemek yemediği ya da uyumadığı zamanlarda sürekli pipo tüttürürdü. Son olarak bir de kahve makinesi vardı. Kahvenin her gün taze kavrulması onun için çok önemliydi.

Akşamüstünün ilerleyen vakitlerinde, Liszt iki saat ya da daha uzun süren bir şekerleme yapardı, böylece odasında vol-

ta atıp piyanonun başında oturarak ya da yazarak geçirdiği uykusuz gecelerini kısmen telafi ederdi. Öğle yemeğinde fazla içmekten kaçınmasına rağmen akşamüstü ve gece boyunca durmadan içmeye devam ederdi. Yaşamının son yıllarında arada sırada içtiği bir bardak absentin yanı sıra, her gün bir-iki şişe konyak ve iki-üç şişe şarap tüketirdi. Onunla aynı dönemde yaşayanlar Liszt'i neşeli biri olarak hatırlasalar da, onun da şeytanlardan nasibini aldığı ortadaydı. Daha genç bir meslektaşı ona bir keresinde neden günlük tutmadığını sorduğunda şöyle bir yanıt almıştı: "Hayatı yaşamak zaten yeterince zor. Tüm bu ızdırabı neden kaleme alayım? İşkence odası envanterinden başka bir şeye benzemeyecek nasıl olsa."

George Sand

(1804 - 1876)

Sand yetişkin yaşamı boyunca hemen her gece en az yirmi sayfalık taslaklar oluştururdu. Hasta büyükannesine bakarken ancak geceleri yalnız kalıp düşünme fırsatı bulabildiği gençlik yıllarında edindiği bu alışkanlığın uzantısı olarak, her zaman gece geç vakitlerde çalışırdı. Yetişkinliğinde, gecenin bir vakti yeni romanına başlamak için uyumakta olan âşığının yatağından sıvışmak onun için sıradışı bir durum değildi. Sand bu uyurgezer yazı seansları esnasında ne yazdığını sabahları genellikle hatırlayamazdı. "Eserlerimi bir rafa dizmemiş olsam, onların başlıklarını bile unuturdum," demişti bir seferinde.

Efsanevi bir karakter olan Sand (karşı cinsin kıyafetlerini giymesiyle ünlüydü, erkek takma adı kullanıyordu, hem

erkeklerle hem de kadınlarla sayısız ilişki yaşamıştı) çalışma alışkanlıkları oldukça ciddiydi. Masasının başındayken çikolata parçaları kemirmekten hoşlanıyor, uyanık kalmak için düzenli olarak tütün -puro ya da elde sarılmış sigara- kullanıyordu. Fakat uyuşturucudan sersemlemiş sanatçılar grubuna dahil olduğu söylenemezdi. Otobiyografisinde şöyle yazmıştı:

> Bazı sanatçıların kahve, alkol ya da afyon ihtiyaçlarını suistimal ettiği söyleniyor. Buna gerçekten inanmıyorum. Kendi sarhoş edici düşüncelerinden başka maddelerin etkisi altındayken yaratmak bazen onları eğlendiriyorsa bile, böyle maddeleri kullanmayı sürdürdükleri ya da bunlarla gösteriş yaptıkları konusunda şüpheliyim. Hayal gücünün çalışma biçimi yeterince ilginç ve bu durum benim Byronik olarak nitelendirilmemi engellese de, sadece bir yudum süt ya da limonatayla onun kapasitesini artırabildiğimi itiraf ediyorum. Aslında güzel dizeler yazan sarhoş bir Byron'a inanmıyorum. İlham ormanın sessizliği içindeyken de, bir sefahat âleminin ortasındayken de gelebilir; fakat düşüncelerinizi şekillendirmek söz konusu olduğunda, ister çalışma odanızda inzivaya çekilmiş, ister bir sahnede hünerinizi sergiliyor olun, kontrolü tamamen elinizde tutmanız gerekir.

Honoré de Balzac

(1799 - 1850)

Balzac bir yazar olarak kendini acımasızca zorlardı, bunu yaparken büyük edebi hırsının yanı sıra, asla sonu gelmeyen alacaklıları ve durmadan içtiği kahvelerden ilham alırdı. Herbert J. Hunt'ın yazdığına göre, "rahatlama ve keyif âlemleriyle kesilen çalışma âlemleriyle" meşguldü. Balzac çalışırken acımasız bir program uyguluyordu. Saat altıda hafif bir akşam yemeği yiyip uykuya dalıyordu. Sabaha karşı birde uyanıp yazı masasının başına oturuyor ve yedi saat sürecek çalışmasına başlıyordu. Sekizde doksan dakika kestirmek için kendine izin veriyor; sonra dokuz buçuktan dörde kadar çalışmaya devam ediyor, bu arada da fincan fincan sade kahve içiyordu. (Bir tahmine göre, günde neredeyse elli fincan kahve tüketiyordu.) Balzac dörtte yürüyüşe çıkıyor, banyo yapıyor ve altıya kadar ziyaretçilerini ağırlıyor, sonra aynı döngü yeniden başlıyordu. 1830'da, "Günler güneşin altında kalmış buz parçaları gibi ellerimin arasında eriyip gitti," diye yazmıştı. "Yaşamıyor, berbat bir biçimde kendimi tüketiyorum - fakat çalışmaktan ya da başka bir sebepten ölmek arasında hiçbir fark yok."

Victor Hugo

(1802 - 1885)

III. Napolyon 1851'de Fransa'nın hakimiyetini ele geçirdikten sonra Hugo siyasi sürgüne zorlandı ve en sonunda ailesiyle birlikte Normandiya açıklarındaki bir İngiliz adası olan Guernsey'ye yerleşti. Orada geçirdiği on beş yıl içinde, üç şiir

kitabı ve *Sefiller* de dahil en başarılı eserlerinden bazılarını kaleme aldı. Hugo, Guernsey'ye vardıktan kısa süre sonra Hauteville Evi'ni satın alarak (yerli halk intihar eden bir kadının hayaletinin buraya musallat olduğuna inanıyordu) evde çeşitli düzenlemeler yapmaya koyuldu. Bunlardan en önemlisi, çatıya mobilya döşeli bir serayı andıran, camdan, küçük bir "gözetleme kulesi" inşa etmekti. Manş Denizi'ne bakan bu kule adanın en yüksek noktasıydı ve hava açık olduğunda Fransa kıyısı görülebiliyordu. Hugo aynanın önündeki küçük bir masanın başında duruyor, her sabah yazılarını burada yazıyordu.

Yakınlardaki bir kaleden her gün atılan merminin sesiyle şafak sökerken uyanıyor, bir demlik dolusu taze çekilmiş kahveyi ve Guernsey'ye, Hauteville Evi'nden sadece dokuz bina öteye yerleşmesini sağladığı metresi Juliette Drouet'in sabah mektubunu yanına alıyordu. "Juju"nun "sevgili Mesih"ine yazdığı tutku dolu kelimeleri okuduktan sonra Hugo iki çiğ yumurtayı yutuyor, kendini gözcü kulesine kapatıp on bire dek yazıyordu. Ardından çatıya çıkıp bir yandan at kılı bir eldivenle vücudunu ovarken, bir yandan da geceden doldurulmuş bir küvet suyu üzerine dökerek yıkanıyordu. Evin önünden geçen kasaba halkı -ve odasının penceresinden dışarıbakan Juliette- bu garip görüntüyü sokaktan izleyebiliyordu.

Öğle vakti Hugo yemeğini yemek üzere alt kata iniyordu. Biyografi yazarı Graham Robb şöyle yazmıştı: "O günlerde seçkin adamların da müzeler gibi bir açılış vakti olması bekleniyordu. Hugo neredeyse herkesi -sonradan anılarına ekleyecekleri ufak kesitler toplayan yazarları da, Bay Hugo'nun ünlü meskenini kadın okuyucuları için betimlemeye gelmiş

gazetecileri de- kabul ediyordu. Saat on ikiyi vurduğunda gri bir fötr şapka ve yün eldivenlerle, 'iyi giyimli bir çiftçi' gibi görünerek ortaya çıkıyor, misafirlerini yemek odasına yönlendiriyordu."

Hugo misafirlerini güzelce ağırlıyor, ama kendisi çok az yiyordu. Öğle yemeğinden sonra iki saatlik bir yürüyüşe çıkıyor ya da sahilde yorucu egzersizler yapıyordu. Ardından gündelik berber ziyaretini gerçekleştiriyor (saçlarını düzeltme konusunda açıklanamaz bir batıl inanca sahipmiş gibi ısrarcı davranıyordu), Juliette'le fayton gezisine çıkıyor ve öğleden sonralarını genellikle her gün kendisine ulaşan çantalar dolusu mektuptan bazılarını yanıtlamaya ayırıyordu.

Güneş battıktan sonra, Hugo ya Juliette'in evinde arkadaşlarının da akşam yemeğine katıldığı, sohbet edip iskambil oynadıkları şamatalı bir gece ya da kendi evinde kasvetli bir gece geçirirdi. Aile yemeklerinde Hugo kendini felsefi konularda söylev vermeye mecbur hisseder, sadece karısının uyuyakalmadığından emin olmak için veya gittiği her yere taşıdığı küçük defterlerinden birine bir şeyler yazmak için sözlerine ara verirdi. Hugo'nun oğlu Charles -Hugo ailesinin ileride yazar olan üç çocuğundan biri- bu sahneyi şöyle betimliyordu: "En önemsiz fikirleri bile -'İyi uyudum' ya da 'Bana içecek bir şey verin' dışındaki herhangi bir şey olabilir- dile getirdiği anda durur, defterini çıkarır ve az önce söylediği şeyi not eder. Hiçbir şey kaybolmaz. Her şey mürekkebe dökülür. Oğulları babalarından duydukları bir sözü kullanmayı denediklerinde hemen yakalanırlar. Kitaplarından biri yayımlandığında, aldığı tüm notların orada basılı olduğunu görürler."

Charles Dickens

(1812 - 1870)

Dickens üretkendi; on tanesi sekiz yüz sayfadan uzun olmak üzere on beş roman ve sayısız hikaye, makale, mektup ve oyun yazdı. Fakat belirli koşullar sağlanmadığı sürece üretken olamıyordu. Öncelikle mutlak sessizliğe ihtiyaç duyuyordu; evlerinden birinde, sesin içeri girmesini önlemek için çalışma odasına fazladan bir kapı takılması gerekmişti. Çalışma odasının da titizlikle düzenlenmesi gerekiyordu. Yazı masası bir pencerenin önünde yer almalı, üzerine kaz tüyü kalemler ve mavi mürekkepten oluşan yazı gereçlerinin yanı sıra birkaç süs eşyası yerleştirilmeliydi: taze çiçeklerle dolu küçük bir vazo, büyük bir mektup açacağı, üzerinde tavşan oturan altın yaldızlı bir yaprak ve iki bronz heykelcik (biri düello yapan bir çift şişman kurbağayı, diğeri ise etrafını köpek yavruları sarmış bir beyefendiyi tasvir ediyordu).

Dickens'ın çalışma saatleri sabitti. En büyük oğlu, "hiçbir şehir katibinin onun kadar sistemli ve düzenli olmadığını" hatırlıyordu. Ayrıca "hiçbir can sıkıcı, monoton, geleneksel görevin, onun hayal gücü ve fantezi kaynaklı çalışmalarından daha büyük bir dakiklik ya da düzenlilikle yerine getirilemeyeceğini," belirtiyordu. Sabah yedide uyanıyor, sekizde kahvaltı ediyor ve dokuzda çalışma odasında yerini almış oluyordu. İkiye kadar orada kalıyor, ailesiyle öğle yemeği yemek üzere kısa bir ara veriyordu. Bu esnada genellikle hipnoz etkisi altındaymış gibi görünüyor, yemeğini mekanik bir biçimde yiyip neredeyse tek kelime etmeden aceleyle masasının başına dönüyordu. Sıradan bir günde bu şekilde çalışarak yaklaşık iki bin kelimelik yol katedebiliyor, ama hayal gücünün

zirveye ulaştığı durumlarda bazen bunun iki katına çıkmayı başarıyordu. Bununla birlikte, başka günlerde hemen hiçbir şey yazmıyordu; yine de hiç vazgeçmeden çalışma saatlerine bağlı kalıyor, bu zamanı bir şeyler karalayıp pencereden dışarı bakarak geçiriyordu.

Dickens öğleden sonra ikiyi geçirmeden masasının başından ayrılarak, kırsal bölgede ya da Londra sokaklarında üç saatlik bir yürüyüşe çıkıyordu. Bir yandan hikayesini düşünmeye devam ettiği bu yürüyüşlerde, "üzerine bir şeyler inşa etmek istediği resimler" arıyordu. Kayınbiraderinin hatırladığına göre, eve döndüğünde, "gizli bir mahzenden yayılıyormuşçasına, her gözeneğinden dışarı sızan bir enerjinin vücut bulmuş halini andırıyordu." Bununla birlikte Dickens akşamlarını gevşemeye ayırıyordu: Altıda akşam yemeği yedikten sonra, gece yarısı odasına çekilene dek geceyi ailesi ya da arkadaşlarıyla geçiriyordu.

Charles Darwin

(1809 - 1882)

Darwin 1842'de Londra'dan İngiltere'nin kırsal kesimine taşındığında, bunu sadece şehir yaşamının telaşından kaçmak ve daha huzurlu bir ortamda aile kurmak için yapmamıştı. Aynı zamanda bir sır da saklıyordu - son on yıldır gizlice formüle ettiği, fakat henüz kamuya açıklamaya cesaret edemediği evrim teorisini... İnsanoğlunun hayvan soyundan geldiği fikrinin, Viktorya dönemi toplumu tarafından kafirlik ve küstahlık olarak görüleceğini biliyor, itibarını ve çalışmasının kabul edilebilirliğini riske atmak istemiyordu. Kent'in ıssız bir

köyündeki eski bir papaz evi olan, "dünyanın en uzak ucu" olarak nitelendirdiği ve hayatının sonuna dek yaşayıp çalışacağı Down Evi'nde sabırla uygun zamanın gelmesini beklemeye karar vermişti.

1859'da Down Evi'ne yerleşmesinden *Türlerin Kökeni*'nin nihayet yayımlanmasına dek Darwin ikili bir yaşam sürmüş,evrim ve doğal seçilim üzerine düşüncelerini kendine saklayarak, bilim dünyasının daha fazla güvenini kazanmaya çabalamıştı. Deniz kabukluları üzerine uzmanlaşmış, sonunda bu hayvanlar hakkında dört monografi yazmış ve 1853'te çalışmaları için Kraliyet Madalyası'yla ödüllendirilmişti. Aynı zamanda arıları ve çiçekleri de incelemiş, resifler ve Güney Amerika jeolojisi hakkında kitaplar yazmıştı. Bu arada gizli teorisini çok az sayıda sırdaşıyla paylaşmış ve kendisi gibi bilim insanı olan bir arkadaşına bunun "bir cinayeti itiraf etmeye benzediğini" söylemişti.

Bu dönem boyunca -aslında, hayatının sonuna dek- Darwin'in sağlığı oldukça bozuktu. Karın ağrılarından, kalp çarpıntılarından, büyük çıbanlardan, baş ağrılarından ve başka semptomlardan muzdaripti; sebebi bilinmeyen bu hastalık, Londra'da geçirdiği yıllarda çalışma konusunda kendisine aşırı yüklenmesinden kaynaklanıyor olabilirdi ve stresin bu durumu daha da kötüleştirdiği açıktı. Sonuç olarak, Darwin Down Evi'nde sessiz, keşişlere özgü bir yaşam sürdü; yürüyerek, uyuklayarak, okuyarak ve mektup yazarak geçirdiği zamanlar haricinde, günlerini az sayıda çalışmanın etrafında şekillendirdi.

Darwin sabah sekizde kısa bir yürüyüşe çıkıp tek başına kahvaltı ettikten sonra çalışmaya başlardı. Sadece ara sıra ko-

ridordaki bir masanın üzerinde tuttuğu enfiye kavanozuna yaptığı yolculuklarla bölünen doksan dakikalık çalışmanın ardından, o gün gelen mektupları almak için salonda karısı Emma'yla buluşurdu. Mektuplarını gözden geçirir, sonra da kanepeye uzanıp aile mektuplarını yüksek sesle okuyan Emma'yı dinlerdi. Mektuplar bitince, Emma o sırada kocasıyla birlikte hangi romanı okuyorlarsa ona geçiş yaparak yüksek sesle okumayı sürdürürdü.

Darwin on buçukta çalışma odasına döner ve öğlene kadar çalışmaya devam ederdi. Bu vakti işgününün sonu olarak kabul eder, genellikle tatmin olmuş bir sesle, "Bugün iyi iş çıkardım," derdi. Ardından kendisine eşlik eden fox terrier cinsi sevgili köpeği Polly'yle birlikte esas yürüyüşüne çıkardı. Önce seraya uğrar, sonrasında demir uçlu bastonunu çakıl taşı kaplı yola ritmik bir biçimde vurarak "Sandwalk"ta birkaç tur atardı. Ardından ailesiyle birlikte öğle yemeğine otururdu. Darwin genellikle yemeğin yanında az miktarda şarap içer, bundan keyif alsa da çok dikkatli davranırdı; sarhoş olmaktan korkar, hayatı boyunca sadece bir kez, Cambridge'de öğrenciyken çakırkeyif olduğunu iddia ederdi.

Öğle yemeğinden sonra gazete okumak üzere salondaki kanepeye dönerdi (kendi kendine okuduğu bilimsel olmayan tek yazı buydu; geri kalan tüm metinler kendisine yüksek sesle okunurdu). Ardından ateşin yanında duran büyük koltuğuna oturup mektup yazmaya koyulurdu. Yazması gereken çok sayıda mektup varsa, elyazmalarının ya da deneme baskılarının arkasına çiziktirilmiş bir müsveddeden okuyarak mektupları başkasına yazdırırdı. Darwin aldığı her mektuba cevap yazmaya özen gösterirdi, aptallar ya da sersemler

tarafından gönderildiği açıkça belli olanlara bile. Mektuplardan bir tekine bile cevap yazmamak vicdanını rahatsız eder, gece uykularını kaçırabilirdi. Öğleden sonra üçe dek mektup yazar, ardından dinlenmek üzere üst kattaki yatak odasına çekilir, Emma romanı okumaya devam ederken elinde bir sigarayla kanepeye uzanırdı. Darwin genellikle bu okuma sırasında uykuya dalıp hikayenin bazı bölümlerini kaçırır, bu yüzden üzüntüye kapılırdı.

Dörtte yeniden alt kata inip yarım saat süren üçüncü yürüyüşüne çıkar, ardından bir saat daha çalışmak üzere çalışma odasına dönerek, günün erken saatlerinde başladığı çalışmasını sonlandırırdı. Beş buçukta salonda hiçbir şey yapmadan yarım saat geçirdikten sonra üst katta bir sigara daha içip biraz daha dinlenerek kendisine okunan romanı dinlerdi. Ardından akşam yemeğinde ailesine katılır ama onlardan farklı bir yemek yerdi (yumurtanın yanında çay ya da küçük bir parça et). Eğer misafirleri varsa, âdet olduğu üzere erkeklerle sohbet etmek için yemek masasında oyalanmazdı; yarım saatlik bir sohbet bile onu yoruyor, uykusuz bir gece geçirmesine ve ertesi gün çalışamamasına yol açabiliyordu. Onun yerine kadınlarla birlikte salona çekilip Emma'yla tavla oynuyordu. Oğlu Francis onun "bu oyunlar esnasında son derece neşeli olduğunu, kötü şansı için gücenik bir edayla hayıflandığını ve Emma'nın iyi talihine abartılı alay-öfke karışımlarıyla tepki gösterdiğini" hatırliyordu.

İki el tavla oynadıktan sonra bilimsel bir kitap okur, yatağa girmeden hemen önce kanepede uzanıp Emma'nın piyano çalışını dinlerdi. On civarında salondan ayrılır, gün içerisinde çözmeyi başaramadığı bir soruna kafası takıldığı için genel-

likle uykuya dalmakta güçlük çekmesine ve sık sık hiçbir şey yapmadan saatlerce yatakta uzanmasına rağmen, yarım saat içerisinde yatağına yatmış olurdu.

Birkaç istisna dışında kırk sene boyunca günlerini böyle geçirdi. Yaz tatillerinde ailesine katılır ve bazen kısa süreliğine akrabalarını ziyarete giderdi, fakat eve dönmek onu her zaman rahatlatırdı; aksi takdirde, en mütevazı haliyle bile halk arasına çıkmaktan kaçınırdı. Toplumdan uzak yaşamasına ve bozuk sağlığına rağmen, Darwin Down Evi'nde ailesiyle beraber yaşamaktan (Emma'yla birlikte on çocuk dünyaya getirmişlerdi) ve ömrünü yiyip bitiren, hatta kendisini sık sık tükenmenin eşiğine getiren işinden memnundu. Francis Darwin babasının evdeki yavaşlığının, deney yaparkenki hal ve tavırlarıyla büyük bir tezat gösterdiğini hatırlıyordu - deneyler sırasında hızla ve "dizginlenmiş bir sabırsızlık"la hareket ederdi. Francis Darwin onun "insanlarda bıraktığı izlenimin sıkıntıyla değil, keyifle çalıştığı yönünde olduğunu" söylemişti.

Herman Melville

(1819 - 1891)

Melville'in günlük rutinine dair sadece birkaç kayıt günümüze ulaşabildi. Muhtemelen bunlardan en iyisi, Melville ailesi Arrowhead'e, Massachusetts'in Berkshires bölgesindeki atmış beş dönümlük bir çiftliğe taşındıktan kısa süre sonra, 1850'nin Aralık ayında bir arkadaşına yazdığı mektuptur. Otuz bir yaşındaki yazar burada mısır, şalgam, patates ve balkabağı yetiştirmiş; tarlalarda çalışmayı, günde altı ila sekiz sa-

atini yazarak geçirmenin stresinden sıyrılmanın bir yolu olarak görmüş ve bundan keyif almıştı. Melville şöyle yazmıştı:

> Sabah sekiz gibi uyanıp ahıra gidiyor, atıma günaydın deyip kahvaltısını veriyorum. (Onu soğuk yemlerle beslemek içimi sızlatsa da, elimden bir şey gelmiyor.) Ardından ineğimi ziyaret edip onun için bir-iki balkabağı kesiyor ve bir ineğin çenesini oynatışını görmek keyif verici olduğundan yanında durup onları yiyişini izliyorum. Bunu o kadar kibarca, öyle mukaddes bir edayla yapıyor ki... Kendi kahvaltımı da ettikten sonra çalışma odama gidip şöminemi yakıyor, ardından müsveddelerimi masanın üzerine yayıp hepsine birden göz atıyor, istekle çalışmaya koyuluyorum. Ne kadar odaklanmış olursam olayım işimden başımı kaldırabilmemi sağlamak için, önceden kararlaştırıldığı gibi saat iki buçukta kapım çalınıyor ve (öyle istediğim için) ben ayağa kalkıp kapıya ulaşıncaya dek çalınmaya devam ediyor. Dostlarım at ve inek akşam yemeklerini talep ediyorlar, ben de gidip bu isteklerini yerine getiriyorum. Kendi akşam yemeğimin ardından kızağımı hazırlayıp, annem ya da kız kardeşlerimle birlikte köye doğru yola koyuluyorum. Eğer bir Edebiyat Dünyası günündeysek, bundan büyük bir memnuniyet duyuyorum. Gecelerimi bir tür hipnoz halinde, okuyamadan, sadece arada sırada büyük baskılı bir kitaba göz gezdirerek odamda geçiriyorum.

Bu mektubu kaleme aldığı sırada, *Moby Dick*'i yazmaya baş-

lamasının üzerinden birkaç ay geçmişti ve Arrowhead'deki çalışma odası kendisine bu iş için ideal bir ortam sunuyordu. "Yerler şimdi karla kaplı olduğundan kırsal bölgede olmama rağmen kendimi denizin ortasındaymış gibi hissediyorum," diye yazmıştı. "Sabah uyandığımda Atlantik'teki bir geminin yuvarlak camından dışarı bakıyormuş gibi penceremden dışarı bakıyorum. Odam bir geminin kamarasını andırıyor; geceleri uyanıp rüzgarın çığlıklarını duyduğumda, evde birçok yelken olduğu için neredeyse memnuniyet duyuyor, çatıya çıkıp onları bacaya bağlamam gerektiğini düşünüyorum."

Nathaniel Hawthorne

(1804 - 1864)

Hawthorne 1825'te Bowdoin Koleji'nden mezun olduktan sonra, edebi anlamda ciddi bir kişisel disiplin programına başladığı Massachusetts'in Salem kasabasına döndü. Günün büyük bölümünde kendisini odasına kapatıp bitkin düşene dek okur ve ürettiklerinin çoğunu imha etmiş olsa da birçok şey yazardı. Genellikle "inziva yılları" olarak nitelendirilen bu süreç 1825'ten 1837'ye kadar, Hawthorne nihayet bir kısa öykü kitabı yayımlayıncaya dek sürdü. Eleştirmen Malcolm Cowley yazarın bu dönemdeki alışkanlıklarını şöyle anlatıyordu:

> Yıllar geçtikçe, sonbahar ve kış ayları için nadiren değişen bir gündelik rutin oluşturmuştu. Her sabah, öğle yemeği vaktine dek yazar ya da okurdu; öğleden sonraları okur, yazar, hayal kurar ya da sadece perdeden

> içeri sızıp karşı duvarda yavaşça hareket eden bir ışık huzmesine bakardı. Günbatımında uzun bir yürüyüşe çıkar, gece geç vakitte eve dönüp bir kase çikolatalı lapa ve ekmek yedikten sonra evde kalmış sevgi dolu kız kardeşleri Elizabeth ve Louisa'yla kitaplar hakkında konuşurdu; ev halkı neredeyse sadece bu anlarda bir araya gelirdi...

Hawthorne'un rutini yazın daha değişkendi; sabahın erken saatlerinde kayalıklarda yüzmeye gider, gününü genellikle sahilde tek başına gezinerek, bir kayalıkta durup gölgesine taş atarak boş boş geçirirdi. Hatta bir seferinde, Salem'in kuzeyindeki uzun köprüde konuşlanıp sabahtan akşama dek oradan geçen yolcuları izlemişti. Asla kiliseye gitmese de, pazar sabahları açık penceresinden cemaatin bir araya gelişini izlemekten hoşlanırdı.

1842'de evlendikten sonra Hawthorne'un yaşam tarzı mecburen daha az benmerkezci bir hal almıştı; buna rağmen, yazarken (sıcak aylarda asla yazamadığını, bunu ancak sonbahar ve kış mevsiminde yapabildiğini söylüyordu) günde birkaç saat tek başına kalmaya hâlâ ihtiyaç duyuyordu. Hawthorneların evlendikten sonra yerleştiği Concord'da öğleden sonraya dek çalışma odasında yalnız kalıyordu. Editörüne, "Her sabah (hiç istemediğim halde) dini bir gerekliliği yerine getirircesine inzivaya çekiliyorum," diye yazmıştı. "Aşağı yukarı yemek vaktine dek dışarı çıkmıyorum." Hawthorne yemek derken, saat iki gibi karısıyla birlikte yediği öğle yemeğini kastediyordu. Bir saat sonra kütüphaneyi ve postaneyi ziyaret etmek üzere köye gidiyordu. Günbatımında eve dönüyor, ardın-

dan karısıyla birlikte nehre doğru kısa bir yürüyüş yapıyordu. Beraber çay içiyorlar, sonra da Hawthorne bir-iki saat ya da daha uzun bir süre karısına yüksek sesle kitap okuyordu.

Leo Tolstoy

(1828 - 1910)

"Yazdığım şey iyi olmasa da, rutinimin bozulmaması için her gün hiç aksatmadan yazmam gerekiyor." Bu cümle Tolstoy'un 1860'ların ortasında *Savaş ve Barış*'ı yazmakla meşgulken kaleme aldığı günlüğünde yer alan görece az sayıdaki yazılarından birinde yer alıyordu. Günlükte nasıl bir rutine göre yaşadığını açıklamasa da, en büyük oğlu Sergey, Rusya'nın Tula bölgesindeki aile evleri Yasnaya Polyana'da geçirdiği günlerde Tolstoy'un nasıl bir program izlediğini kaydetmişti.

> Eylülden mayısa dek, biz çocuklar ve öğretmenlerimiz sekizle dokuz arasında uyanıp kahvaltı etmek üzere salona giderdik. Dokuzdan sonra babam yıkanmamış ve giyinmemiş bir halde, üzerinde sabahlığı ve karmakarışık sakalıyla yatak odasından çıkıp salonun altındaki odada güne hazırlanırdı. Yolda onunla karşılaşırsak bizi aceleyle ve isteksizce selamlardı. "Babamız yıkanana dek huysuz oluyor," derdik. Sonra o da kahvaltı etmek için üst kata çıkar ve genellikle iki haşlanmış yumurta yerdi.
>
> Bunun ardından öğleden sonra beşe dek hiçbir şey yemezdi. Sonradan, 1880'in sonunda, saat iki ya da üçte öğle yemeği yemeye başladı. Kahvaltıda fazla ko-

> nuşmaz, kısa süre sonra bir bardak çayla birlikte çalışma odasına çekilirdi. Bu andan itibaren akşam yemeğine kadar onu neredeyse hiç görmezdik.

Sergey'in anlattığına göre Tolstoy kendini dış dünyadan soyutlayarak çalışırdı; kimsenin çalışma odasına girmesine izin vermez, rahatsız edilmeyeceğinden emin olmak için bitişik odalara açılan kapıları da kilitlerdi. (Tolstoy'un kızı Tatyana bununla örtüşmeyen başka bir açıklama yapmış, annelerinin çalışma odasına girmesine izin verildiğini, kocası yazarken divanda oturup sessizce dikiş diktiğini belirtmişti.) Tolstoy akşam yemeğinden önce genellikle arazi üzerinde yapılan bir çalışmayı denetlemek için yürüyüşe çıkar ya da ata binerdi. Ardından çok daha neşeli bir ruh haliyle yeniden ailesine katılırdı. Sergey şöyle yazmıştı:

> Beşte, babamın genellikle geç katıldığı akşam yemeğimizi yerdik. O gün edindiği izlenimler yüzünden heyecanlanmış olur, bize onlardan bahsederdi. Çoğunlukla yemekten sonra kitap okur ya da eğer misafir varsa onlarla sohbet ederdi; bazen de bize yüksek sesle kitap okur ya da derslerimizle ilgilenirdi. On civarında evin [Yasnaya] tüm sakinleri çay içmek için yeniden bir araya gelirdi. Uyumadan önce yine kitap okurdu – eskiden bir de piyano çalardı. Ardından gece bire doğru yatağına çekilirdi.

Pyotr İlyiç Çaykovski

(1840 - 1893)

Çaykovski 1885'te Moskova'nın yaklaşık yetmiş beş kilometre kuzeybatısındaki Klin bölgesinde bulunan Maidanovo köyünde bir kır evi kiraladı. Rusya ve Avrupa'da yıllarca gezindikten sonra, kırk beş yaşındaki besteci yaşamındaki bu yeniliğin muhteşem bir rahatlık olduğunu fark etti. Hamisi Nadezhda von Meck'e, "Kendi evimde olmak ne büyük keyif!" diye yazmıştı. "Hiç kimsenin gelip çalışmama, okumama, yürüyüşlerime müdahale etmeyeceğini bilmek ne büyük mutluluk." Hayatının sonuna dek Klin ve civarında yaşadı.

Oraya yerleştikten kısa süre sonra Çaykovski evde olduğu zamanlarda takip edeceği gündelik bir rutin oluşturdu. Sabah yedi-sekiz gibi uyanıp kendine bir saat zaman ayırıyordu. Bu sırada çay ve sigara içiyor, önce İncil'den bir şeyler, sonra da ağabeyi Modest'in yazdığına göre "sadece keyfi değil, işiyle de ilgili" metinler -belki İngilizce bir kitap ya da Spinoza veya Schopenhauer'ın felsefi eserlerini- okuyordu. Ardından kırk beş dakikadan uzun sürmeyen günün ilk yürüyüşüne çıkıyordu. Çaykovski dokuz buçukta çalışmaya koyuluyordu - piyanonun başında beste yapmaya ancak yapmaktan hoşlanmadığı düzeltmeleri ya da yazışmalarını aradan çıkardıktan sonra başlıyordu. Ağabeyi, "Pyotr İlyiç her zaman kendisine keyif veren işi yapmaya koyulmadan önce sıkıcı işlerinden kurtulmak için acele ederdi," diye yazmıştı.

Saat tam on ikide her zaman keyif aldığı öğle yemeğini yemek üzere çalışmayı bırakırdı - besteci yemek konusunda seçici değildi ve neredeyse her yemeği mükemmel bulur, sık sık şefe övgüler düzerdi. Öğle yemeğinden sonra hava nasıl

olursa olsun mutlaka uzun bir yürüyüşe çıkardı. Ağabeyi şöyle yazmıştı: "Bir ara bir yerden insanın sağlığını koruyabilmesi için iki saat yürüyüş yapması gerektiğini öğrenmişti. Bu kurala titizlikle, sanki beş dakika erken dönse hasta olacakmışçasına, başına inanılmaz talihsizlikler gelecekmişçesine uyuyordu."

Çaykovski'nin batıl inancı haklı gösterilebilirdi - yürüyüşleri yaratıcılığının temeliydi ve sonradan piyanonun başında detaylandıracağı fikirleri not almak için sık sık mola verirdi. Von Meck'e yazdığı bir mektupta, yaratım sürecine değerli bir bakış sunmuştu:

> İleride yapacağım bir bestenin tohumu genellikle aniden, en beklenmedik biçimde ortaya çıkıyor. Toprak elverişliyse -yani çalışmaya uygun bir ruh halindeysem- tohum akıl almaz bir güçle ve hızla kök salıyor, topraktan dışarı fışkırıyor, köklerini, yapraklarını, dallarını ve sonunda da çiçeklerini veriyor; yaratım sürecini ancak bu metaforu kullanarak tanımlayabiliyorum. Tek zorluk, tohumun ortaya çıkması ve elverişli koşulları yakalaması. Geri kalan her şey kendiliğinden gerçekleşiyor. Ana fikir ortaya çıktığında ve belirgin biçimler almaya başladığında insanı sarmalayan o duygunun engin saadetini sana kelimelerle ifade etmeye çabalamam faydasız olacaktır. Her şeyi unutuyorsun, adeta deliye dönüyorsun, içindeki her şey titriyor ve sarsılıyor, bir taslak oluşturmayı güç bela başarıyorsun, fikirler birbiri üstüne biniyor.

Yürüyüşünün ardından, Çaykovski bir saat boyunca çay içip gazete ya da tarihi dergiler okurdu. Akşamüstü beş olduğundaysa çalışmaya iki saat daha ayırırdı. Saat sekizdeki akşam yemeğinden sonra, misafirleri varsa iskambil oynamaya bayılırdı; tek başınaysa fal bakar, ağabeyinin yazdığına göre, "her zaman biraz sıkılırdı".

Mark Twain

(1835 - 1910)

Twain ailesi 1870'ler ve 80'ler boyunca yazları Connecticut'ın başkenti Hartford'da bulunan evlerinin yaklaşık üç yüz kilometre batısında yer alan New York'taki Quarry Çiftliği'nde geçirdi. Özellikle 1874'te çiftliğin sahipleri ona arazi içinde küçük bir çalışma odası inşa ettikten sonra Twain bu yazların edebi eserlerini oluşturmak için en üretken dönemler olduğunu düşünmüştü. Aynı yaz *Tom Sawyer'ın Maceraları*'nı yazmaya başladı. Basit bir rutin izliyordu: Sabah doyurucu bir kahvaltının ardından çalışma odasına gidiyor, beş gibi yenen akşam yemeğine dek orada kalıyordu. Öğle yemeğini atladığı ve ailesi çalışma odasına yaklaşmaya cesaret edemediği için (ona ihtiyaç duyarlarsa korna çalıyorlardı) genellikle rahatsız edilmeden birkaç saat çalışabiliyordu. Bir arkadaşına, "Sıcak günlerde çalışma odasının her yerini açıyorum, kağıtlarımın üzerine tuğla parçaları yerleştiriyorum ve üzerimde keten gömlekle fırtınanın ortasında yazıyorum," demişti bir mektupta.

Akşam yemeğinin ardından Twain bir araya toplanan aile üyelerine o günkü çalışmasını okurdu. Seyircilerden hoşla-

nıyordu ve gece performansları neredeyse her zaman onların onayını alıyordu.

Pazar günlerini çalışmadan geçirip karısı ve çocuklarıyla dinlenir, çiftliğin gölgelik bir yerinde hayallere dalardı. Çalışsa da çalışmasa da, sürekli puro içerdi. En yakın arkadaşlarından yazar William Dean Howells, Twain kendisini ziyaret ettikten sonra, "kahvaltıdan uyku vaktine dek sürekli puro içtiği için tüm evin havalandırılması gerektiğini" hatırlıyordu. Howells, Twain'in geceleri uykuya dalmakta zorluk çektiğini de kaydetmişti:

> O günlerde uykusuzluktan ya da daha ziyade istemsizce uyuklamaktan muzdaripti ve bu durumu düzeltmek için çeşitli yöntemleri vardı. Eskiden yatağa yatmadan hemen önce şampanya içmeyi âdet edinmişti, biz de onu temin ettik. Daha sonra Boston dönüşünde dört şişe Alman birasıyla çıkageldi, uykuya dalmasını sağlayacak tek şeyin Alman birası olduğunu söylüyordu; onu da temin ettik. Onu Hartford'da ziyaret ettiğimdeyse sıcak viskinin tek kayda değer uyku ilacı olduğunu öğrendim; böylece İskoç viskisi de beklendiği üzere büfedeki yerini aldı. Çok uzun zaman sonra, ona uyuyabilmek için hâlâ sıcak viski içip içmediğini sordum. Artık hiçbir şey içmediğini söyledi. Bir süreliğine banyo zeminine uzanmanın uyku ilacı vazifesi gördüğünü düşünmüş; bir gece saat onda dinlenmek üzere yatağına uzandığındaysa hiçbir şey yapmadan hemen uykuya dalmış. O zamandan beri aynı şeyi yaparak aynı etkiyi almaya devam etmiş. Tabii ki bu onu

neşelendiriyordu; zaten onu neşelendirmeyen pek az yaşam tecrübesi vardı, bunlara haksızlığa uğradığı anlar da dahildi.

Alexander Graham Bell

(1847 - 1922)

Bell gençken, kendine bir gecede yalnızca üç ya da dört saat uyumak için izin vererek gün boyunca çalışmaya meyilliydi. Ancak evliliğinden ve karısının gebeliğinden sonra Amerikalı mucit daha düzenli bir yaşam sürmeye razı oldu. Karısı Mabel onu her sabah sekiz buçukta kahvaltı etmek için yataktan çıkmaya zorluyordu; hatta bir mektubunda bu konuyla ilgili, "Bu zorlu görev bazen gözyaşı dökmemi gerektiriyor," demişti. Bir de akşam yedide beraberce yemek yedikten sonra, birkaç saatini çalışmadan geçirmeye ikna olmuştu (Ancak saat onda çalışma odasına dönmesine izin veriliyordu.)

Buna alıştıktan sonra Bell aile hayatına uygun yeni programının kendisiyle bağdaştığını fark etse de buna her zaman uyamıyordu. Yeni bir fikrin doğum sancılarını çekerken, kendisini aile yükümlülüklerinden azat etmesi için karısına yalvarırdı; bu durumdayken bazen hiç uyumadan yirmi iki saat boyunca çalıştığı oluyordu. Mabel'in günlüğünde yazdıklarına göre, Bell durumu ona şöyle açıklamıştı: "Beynim parmak uçlarımın karıncalanmasına yol açan fikirlerle doluyken, hiç kimse için ara veremeyeceğim, yerimde duramadığım zamanlar geçiriyorum." Mabel biraz gücense de nihayetinde onun yorulmaksızın işine odaklanmasını kabullenmişti. 1888'de kaleme aldığı bir mektupta kocasına, "Düşüncelerini ve ilgini

yönlendirdiğin şeyin kalbinde de bir yere sahip olması gerektiğini ve kocamın kalbinin bir bölümünü benden çaldığını bildiğim için, gurur duymama rağmen kıskandığım işinin ortasındayken beni düşünüp düşünmediğini merak ediyorum," diye yazmıştı.

Vincent van Gogh

(1853 - 1890)

Van Gogh 1888'de kardeşi Theo'ya yazdığı mektupta, "Bugün yine sabah yediden akşam altıya dek, yemek almak için bir iki adım öteye gitmek haricinde, yerimden hiç kımıldamadan çalıştım," diye yazmıştı. "Kendimi hiç yorgun hissetmiyorum, hemen bu gece bir resim daha yapacak ve onu da başarıyla sonlandıracağım." Van Gogh yaratıcı ilham sürecinin etkisi altındayken sadece yemek için mola verir, "aptalca bir hiddetle çalışarak" durmadan resim yapardı. Arkadaşı ve meslektaşı ressam Paul Gauguin birkaç ay sonra kendisini ziyarete geldiğinde de van Gogh'un alışkanlıkları hemen hemen hiç değişmemişti. Theo'ya gönderdiği mektupta, "Günlerimiz çalışarak, sürekli çalışarak geçiyor; geceleri tükenmiş bir halde kafeye gidiyor, ardından da erkenden yatağa giriyoruz! Hayatımız böyle geçiyor," diye yazmıştı.

Georgia O'Keeffe

(1887 - 1986)

O'Keeffe 1966'da verdiği bir röportajda, "Şafak sökerken uyanmayı seviyorum," demişti. "Köpekler benimle konuş-

maya başlıyorlar. Şömineyi yakıp çay demlemekten, sonra da yatakta oturup güneşin doğuşunu izlemekten hoşlanıyorum. Sabah günün en güzel vakti, etrafta kimsecikler olmuyor. Dünya üzerinde kimse yokken daha hoş görünüyor." O'Keeffe 1949'dan ölümüne dek yaşadığı New Mexico çölünde, arzuladığı yalnızlığa ulaşmakta hiç sıkıntı çekmemişti. Genellikle sabahın erken saatlerinde yarım saatlik bir yürüyüş yapar, bu sırada arazisindeki çıngıraklı yılanlara dikkat ederek onları bastonuyla öldürürdü (çıngıraklarını da misafirlere göstermek için bir kutuda saklardı). Ardından yedide aşçısının hazırladığı kahvaltısını ederdi - normal bir öğünü, sarımsak yağında acı biber, rafadan yumurta veya omlet, reçelli ekmek, taze meyve dilimleri ve kahve ya da çaydan oluşurdu. O sırada resim yapıyorsa günün geri kalanını atölyesinde çalışarak geçirir, on ikide öğle yemeği molası verirdi. Üzerinde çalıştığı bir resim yoksa bahçesiyle ilgilenir, ev işleri yapar, mektupları yanıtlar ve misafirlerini ağırlardı. O'Keefe yine de resim yaparak geçirdiği günlerin en güzel zamanlar olduğunu söylerdi:

> Diğer günlerde, insanın hayatını idame ettireceği işleri yapabilmek için acele etmesi gerekiyor. Bahçeye bitkiler ekiyorsunuz. Çatıyı tamir ediyorsunuz. Köpeği veterinere götürüyorsunuz. Günü bir dostunuzla geçiriyorsunuz... Böyle şeyleri yapmaktan keyif bile alabilirsiniz... Fakat bu işleri yaparken her zaman biraz aceleci ve sinirli olursunuz çünkü bir an önce resim yapmaya dönmek istersiniz, çünkü zirveniz budur; bir bakıma, diğer tüm işleri onun için yaparsınız... Resim

yapmak, kişinin yaşamını oluşturan diğer şeylerin varoluş sebeplerini sarmalayan bir ipliğe benzer.

O'Keefe'in son öğünü, öğle üzeri dört buçukta yediği hafif bir akşam yemeğiydi - kırsal bölgede arabayla gece yolculuğu yapmayı çok severdi ve buna bol bol zaman ayırabilmek için akşam yemeğini erken yerdi. Bir keresinde, "Ölümü düşündüğümde, sadece bu güzel diyarı artık göremeyeceğim diye üzüntüye kapılıyorum," demişti.

Sergey Rahmaninov

(1873 - 1943)

Rahmaninov 1933'te verdiği bir röportajda, "Bazı piyanistler enstrümanlarının kölesi olduklarını söyler," demişti. "Eğer onun kölesiysem, söyleyebileceğim tek şey çok nazik bir efendim olduğudur." Formunun zirvesinde kalabilmek için günde sadece iki saat pratik yapmaya gereksinim duyuyordu. Ancak beste yapmak farklı bir meseleydi - görünüşe bakılırsa Rahmaninov kesintiye uğramadan çalışabilmek için ihtiyaç duyduğu vakti asla bulamazdı. 1907'de bir arkadaşına şöyle yazmıştı: "Bugün sadece sabah dokuzdan yarıma kadar çalıştım. Sonra öğle yemeğine oturdum ve şimdi de çalışmak yerine sana yazıyorum. Bir saat boş vaktim var, ardından da bir saatlik yürüyüşe çıkacağım. Sonra iki saat pratik yapacak, ardından da tavuk gibi erkenden yatağa gireceğim. Yani beste yapmak için günde ancak dört saatim var. Çok az!"

Vladimir Nabokov

(1899 - 1977)

Rusya doğumlu romancının yazma alışkanlıkları son derece tuhaftı. 1950'lerden başlayarak ilk taslakları uzun dosya kutularında sakladığı çizgili indeks kartlarına kurşunkalemle yazıyordu. Nabokov yazmaya koyulmadan önce romanın tamamlanmış halini zihninde canlandırabildiğini iddia ettiğinden, bu yöntem, bölümlerin sıralamasını istediği şekilde düzenlemesine olanak veriyordu; kartların yerini değiştirerek paragrafları, bölümleri ve kitabın tüm gidişatını yeniden hızla şekillendirebiliyordu. (Dosya kutusu, aynı zamanda taşınabilir bir çalışma masası işlevi görüyordu; *Lolita*'nın ilk taslağını Amerika'nın bir ucundan diğerine yaptığı yolculuk esnasında, geceleri park halindeki arabasının arka koltuğunda yazmaya başlamıştı – buranın koca ülkede gürültüden ve sıkıntıdan uzak tek yer olduğunu söylemişti.) Aylarca bu şekilde çalıştıktan sonra daktilo edilmiş bir taslak oluşturması için nihayet kartları karısına vermiş, o taslağın da üzerinden birkaç kez daha geçmişti.

Nabokov gençlik yıllarında, yatağında art arda sigara içerek yazmayı tercih ediyordu, fakat yaşı ilerledikçe (ve sigarayı bıraktıktan sonra) alışkanlıkları değişti. 1964'te verdiği bir röportajda rutinini şöyle tarif ediyordu: "Güne genellikle çalışma odamdaki güzel, eski moda bir kürsünün başında başlıyorum. Sonrasında yerçekiminin baldırlarımı yorduğunu hissettiğimde, sıradan bir çalışma masasının önünde duran rahat bir koltuğa yerleşiyorum; son olarak yerçekimi omurgamdan yukarı tırmanmaya başladığında, küçük çalışma odamın köşesindeki bir kanepeye uzanıyorum." Bu sırada karısıyla bir-

likte, İsviçre'nin Montreux şehrinde bulunan Palace Hotel'in en üst katında, kürsüsünden Cenevre Gölü'nü görebildiği altı odalı bir daireye yerleşmişti. Nabokov aynı röportajda günlük programının da üzerinde durmuştu:

> Kışın yedi civarında uyanıyorum; çalar saatim, balkonumu ziyaret edip son derece tatlı bir sesle öten, iri, parlak, büyük ve sarı gagalı bir dağ kargası... Bir süre yatakta uzanıp, yapacağım işleri gözden geçirip planlıyorum. Sekize doğru sırasıyla, tıraş oluyorum, kahvaltı ediyorum, oturup düşünüyorum ve banyo yapıyorum. Sonra öğle yemeğine dek çalışma odamda işime odaklanıyor, karımla göl kenarında kısa bir gezintiye çıkmak için mola veriyorum. Öğle yemeğimizi saat bire doğru yiyoruz; ardından bir buçukta masamın başına dönüyor, altı buçuğa kadar durmadan çalışıyorum. Sonra İngiliz gazetelerini almak için gazete bayisine doğru bir gezintiye çıkıyor, yedide akşam yemeğine oturuyorum. Yemekten sonra bir daha çalışmaya oturmuyorum. Dokuz civarında yatağa giriyorum. On bir buçuğa kadar kitap okuyor, ardından gecenin birine dek uykusuzlukla cebelleşiyorum.

Sonradan, "Basit alışkanlıklarım, banal zevklerim var," diye yazmıştı Nabokov. Kendisine en fazla keyif veren şeyler, "televizyondaki futbol maçları, ara sıra içtiği bir kadeh şarap ya da bira kutusundan aldığı üç yudum, çimenlerin üzerinde güneşlenmek ve satranç problemlerini çözmek"ti. Bir de tabii yazın Alp yamaçlarında çok sevdiği kelebekleri kovalayarak

günde yaklaşık yirmi beş kilometrelik yürüyüşler yaptığını unutmamak gerekir – sonrasında aksi bir tavırla, "Kışın bile bu kadar uykusuzluk çekmiyorum," diye belirtmişti.

Balthus

(1908 - 2001)

Gizemli ressam ilk kitabını on iki yaşındayken yayımlamış (kitapta, o dönem annesinin sevgilisi olan Rainer Maria Rilke'nin bir kedi hakkında yazdığı hikayeye ait kırk adet çizim yer almaktaydı) ve seksenli yaşlarına kadar da her gün resim yapmıştı. O zamana dek kendi tarzını bulan Kont Balthus Klossowski de Rola, İsviçre Alpler'indeki görkemli bir dağ evine yerleşmiş, burada karısı, uşakları ve kedileriyle birlikte aristokratik inceliklerle dolu bir yaşam sürmüştü.

Dokuz buçukta ettiği kahvaltının ve okuduğu mektupların ardından Balthus o sabahki ışık durumunu incelerdi. "O gün resim yapıp yapmayacağınızı, resmin gizemine dahil olma sürecinin ne kadar yoğun geçeceğini anlamanızın bir yolu da budur," demişti. Öğleden önce ya da öğle yemeğinden hemen sonra Balthus komşu köyün dışındaki atölyesine doğru bir değnekten destek alarak yürürdü (daha sonralarıysa karısı Setsuko'nun ittiği bir tekerlekli sandalyeyle yolculuk etmişti). Resim yaptığı günlere her zaman dua ederek başlar, ardından tuvalin önünde saatlerce düşünürdü. Bazen resme tek bir fırça darbesi vurmadan, tüm günü bu şekilde geçirirdi. Bu zamanlarda sigara temel bir gereklilikti:

Resim yaparken her zaman sigara içmişimdir. Gençlik

fotoğraflarıma baktığımda bu alışkanlığımı hatırlıyorum. Sigara içmenin odaklanma kapasitemi iki katına çıkardığını, tuvalin tamamen içerisine dahil olmamı sağladığını sezgisel olarak anlayabiliyordum. Artık bedenim daha zayıf olduğu için daha az sigara içiyorum, fakat dudaklarımın arasında bir sigarayla, üzerinde çalıştığım bir resmin önünde durup düşüncelere daldığım muhteşem anları hiçbir şeye değişmem. Öğünlerden ya da çaydan sonra sigara içtiğim mutlu anlarım da var; Kontes sigaraları her zaman öğle yemeğimi yediğim masanın yanındaki küçük komodinin üzerine yerleştirir. Baudelaire'in "keyifli saatler" diye nitelendirdiğine inandığım muhteşem mutluluk anlarıdır bunlar.

Balthus dört buçuk-beş gibi dağ evine dönüp reçeller, meyveli kek ve çikolatalı turtalar eşliğinde yapılan geleneksel çay servisi esnasında Kontes'e eşlik ederdi. Sekizdeki akşam yemeğinin ardından genellikle büyük ekran televizyonda film izlemek üzere kütüphaneye geçerlerdi. Balthus özellikle aksiyon ve kovboy filmleriyle operaları izlemekten hoşlanırdı.

Le Corbusier

(1887 - 1965)

1920'lerin başında ismini Le Corbusier olarak değiştiren İsviçreli mimar Charles-Édouard Jeanneret meslek yaşamı boyunca, katılığına rağmen pek de yorucu olmayan bir çalışma programı izlemişti. Sabah altıda uyandıktan sonra

kırk beş dakika boyunca jimnastik yapardı. Ardından karısına sabah kahvesini götürür, sekizde de kahvaltı ederlerdi. Corbusier'nin sabahlarının geri kalanı resimlere, çizimlere ve yazılara ayrılmıştı. Gününün en yaratıcı bölümü buydu. Genellikle mimarlığıyla doğrudan ilişkisi olmayan, karısı dışında hiç kimseye göstermediği resimler üzerinde saatlerce çalışmasına rağmen, mesleki başarısını sanatsal tasarılarla geçirdiği bu özel sabahlara dayandırırdı.

Le Corbusier'nin çalışma saatleri kısaydı. Öğleden sonra saat tam ikide -evinden kısa bir metro ya da taksi yolculuğu mesafesindeki- atölyesine varır, sabah aklına gelen fikirler üzerinde çalışmak üzere personelini görevlendirirdi. Arada sırada zamanın nasıl geçtiğini fark etmese de, genellikle beş buçuğa doğru eve dönerdi. Bir ortağının hatırladığına göre, eve dönme süreci Le Corbusier'in karakterine dair birçok gerçeği açığa vururdu. İşler yolunda gittiyse, kendi çizimlerinden memnun kaldıysa ve ne yapmayı amaçladığından eminse, zaman kavramını tamamen yitirir, evdeki akşam yemeğine geç kalabilirdi. Fakat işler pek de yolunda gitmemiş, fikirleri konusunda kararsızlığa düşmüş, çizimlerinden memnun kalmamışsa gergin olurdu. Onun büyük pençesine göre fazla küçük, ufak tefek, tuhaf bir biçimde kadınsı bir mekanizma gibi görünen kol saatinini yoklayıp durur, nihayet isteksizce, "C'est difficile, l'architecture,"[3] deyip bir kurşunkalemi ya da kömür parçasını çizimin üzerine fırlatır, sanki projeyi ve beni -ve bizi- zor durumda bırakmaktan utanıyormuş gibi sinsice dışarı çıkardı.

3- (Fr.) Mimarlık zor. -çn

Buckminster Fuller

(1895 - 1983)

Amerikalı mimar ve mucit (kendini "kapsamlı, ileriye dönük tasarım bilimci" olarak tanımlardı), sık sık araştırmalarının bizzat konusu olurdu (kendine Kobay B derdi). İnsanların kabul edilen yaşam ve ulaşım biçimlerine şüpheyle yaklaşmasının yanı sıra (diğer fütürist icatlarına ek olarak, jeodezik kubbeyi yaygınlaştırmış, üç tekerlekli, zeplin şeklindeki Dymaxion aracının ilk örneğini yaratmıştı) geleneksel davranış modellerinden de uzak durmuştu. 1930'ların başında, Bucky (herkes ona böyle hitap ederdi) insanların kökleşmiş uyku düzenlerinin artık modern yaşam biçimleri açısından kullanışlı olmayabileceğini fark etmişti. Daha az uyumak için kendini eğitebilirse, çalışmaya çok daha fazla zaman ayırabileceğini düşünmüştü. J. Baldwin "yüksek frekanslı uyku" deneyinin sonuçlarını şöyle açıklamıştı:

> 1932 ve 1933'te yaptığı bir dizi deney sonucunda kendini yorgun ya da uykulu hissetmesinin, bedenine ve zihnine zaten aşırı yüklendiğinin, dinlenmek ve yeniden güç kazanmak zorunda olduğunun belirtisi olduğuna kanaat getirmişti. Bu noktaya gelmeden kasıtlı olarak uyumayı denemeye karar verdi. Bitkin düşmeden uyursa, iyileşmek ve yeniden güç kazanmak zorunda kalmayabilirdi. Uykunun sadece dinlendirici bir işlevi olacaktı. Belki kısa bir uyku da yeterli olabilirdi. Belirli bir rutine göre yaşayabilirse belki de hiç yorulmayacaktı.
>
> Birçok düzene ayak uydurmayı denedikten sonra

> Bucky kendine uygun bir program buldu: Çalışarak geçirdiği her altı saatin ardından, aşağı yukarı otuz dakikalık bir tavşan uykusuna yatıyordu; "ilgi odağının kırılması" şeklinde nitelendirdiği durumdan muzdaripse uyku vaktini daha erkene alıyordu. Program (onun açısından) amacına ulaştı. Birçok genç meslektaşının ve öğrencisinin ona ayak uyduramadığına bizzat şahitlik edebilirim. Asla yorulmayacakmış gibi görünüyordu. On saat ya da daha uzun süren dersler verebilirdi. Sürekli notlar çiziktiriyor, okuyor, modeller yapıyor ya da sadece etrafı kolaçan ediyor gibi bir hali vardı. Bu şekilde hayatını idame ettirebilme becerisini yetmişli yaşlarına kadar korudu.

Baldwin, Fuller'in aynı zamanda "sanki başında bir kapama tuşu varmışçasına, otuz saniye içinde uykuya dalarak gözlemcileri telaşlandırdığını" yazmıştı. "Adeta nöbet geçirir gibi hızla uyuyordu." Ancak yüksek frekanslı uyku deneyinin belirgin başarısına rağmen Fuller bu alışkanlığına sonsuza dek bağlı kalmadı; sonunda karısı tuhaf saatlerde ayakta olmasından yakınmaya başlamış, Bucky de gün içinde ihtiyaç duydukça tavşan uykusuna yatmaya devam etmesine karşın daha normal bir programa göre yaşamaya dönmüştü.

Paul Erdős

(1913 - 1996)

Erdős yirminci yüzyılın en zeki ve üretken matematikçilerinden biriydi. Paul Hoffman'ın *Yalnızca Sayıları Seven Adam*

kitabında da belgelediği gibi, aynı zamanda tam bir eksantrikti - bir çift bavulun içindekilerle yaşamını idame ettiren, yırtık pırtık takım elbiseler giyen ve kazandığı paranın neredeyse tamamını başkalarına veren, sadece mütevazı yaşam tarzını sürdürmesine yetecek kadarını kendisine ayıran bir "matematik keşişiydi". Annesine son derece -belki de anormal bir biçimde- bağlı, yemek pişirmeyi, hatta çay suyunu kaynatmayı bile asla öğrenmemiş müzmin bir bekar, günün on dokuz saatini rutin olarak çalışmaya ayırıp geceleri sadece birkaç saat uyuyan fanatik bir işkolikti.

Erdős diğer matematikçilerle kısa süren, yoğun bir işbirliği içerisinde çalışmaktan hoşlanır, taze yetenekler bulmak için dünyanın dört bir yanını gezer, genellikle bir problem üzerinde beraber çalıştığı meslektaşlarının evinde kamp kurardı. Bu meslektaşlarından biri Erdős'ün 1970'lerde kendisini ziyaret ettiğini hatırlıyor:

> ... sadece üç saat uykuya ihtiyacı vardı. Erken kalkıp mektuplar, matematiksel mektuplar yazardı. Alt katta uyurdu. Evimde kaldığı ilk gün saati doğru ayarlamamıştı. Yediyi göstermesine rağmen, aslında henüz dört buçuktu. Uyanıp çalışmamız gerektiğini düşünmüş, bu yüzden de televizyonun sesini sonuna kadar açmıştı. Sonradan daha samimi olduğumuzda, erken bir saatte üst kata çıkıp yatak odamın kapısını tıklatmaya başladı. "Ralph, dünyada mısın?" Çalışma temposu eziyet vericiydi. Sabah sekizden gece bir buçuğa kadar çalışmak istiyordu. Tabii ki kısa yemek molaları veriyorduk, fakat o sırada da peçeteler üzerine not alıyor,

tüm zamanımızı matematik konuşarak geçiriyorduk. Bir-iki hafta evinizde kaldığında, bu sürecin sonunda tamamen çöküyordunuz.

Erdős olağanüstü enerjisini amfetaminlere borçluydu - her gün on ila yirmi miligram Benzedrine ya da Ritalin alırdı. Bir keresinde ilaç kullanımı yüzünden endişelenen bir arkadaşı, bir ay boyunca amfetamin kullanmayı bırakamayacağı konusunda Erdős'le iddiaya girmişti. Erdős iddiayı kabul etmiş ve otuz gün boyunca temiz kalmayı becermişti. Parasını almaya gittiğindeyse arkadaşına, "Bana bağımlı olmadığımı gösterdin. Fakat hiç çalışamadım. Sabahları uyanıp boş bir kağıda bakıyordum. Sıradan bir insan gibiydim, aklımda hiçbir fikir yoktu. Matematiğin bir ay geri kalmasına sebep oldun," demişti. İddianın ardından Erdős sert espresso ve kafein tabletleriyle takviye ettiği amfetamin alışkanlığına hemen geri döndü. "Matematikçi, kahveyi teoremlere dönüştüren bir makinedir," demekten hoşlanırdı.

Andy Warhol

(1928 - 1987)

1976'dan 1987'deki ölümüne dek Warhol her sabah eski dostu ve beraber kitap yazdığı Pat Hackett'e telefon eder, son yirmi dört saatte gerçekleşen olayları anlatırdı: gördüğü insanları, harcadığı paraları, duyduğu dedikoduları, katıldığı partileri. Bu görüşmeler sırasında Heckett notlar alır ve bunlar bir-iki saat sonra günlük formunda daktilo edilirdi. Başlangıçta vergi amaçlı tutulan (Warhol tüm nakit harcama-

larını detaylandırır, daktilo edilmiş günlükler sonradan haftalık faturalarına zımbalanırdı) bu günlük, zamanla amacını aşarak samimiyete pek meraklı olmayan bir sanatçının samimi bir portresi haline geldi. Hackett 1989'da kısaltılmış versiyonu yayımlanan *Andy Warhol Günlükleri*'nin önsözünde, Warhol'un yetmişlerin sonundaki ve seksenlerdeki günlük rutinini betimliyordu:

> Çok sevdiği hafta içi "rutinine" sadık kalmak Andy için o kadar önemliydi ki, ancak mecbur olduğunda bu rutinin dışına çıkardı. Benimle telefonda "Günlük yazdıktan" sonra birkaç telefon görüşmesi daha yapar, duş alır, giyinir, dakhund cinsi sevgili köpekleri Archie ve Amos'la asansöre binip yatak odasının bulunduğu üçüncü kattan, Filipinli hizmetçileri Nina ve Aurora Bugarin'le kahvaltı ettiği bodrum kattaki mutfağa inerdi. Sonra *Interview*'un birkaç kopyasını kolunun altına sıkıştırıp genellikle Madison Avenue'da, ardından müzayede evlerinde, 47. Cadde civarındaki kuyumcu bölgesinde ve Village'daki antikacılarda birkaç saatliğine alışverişe çıkardı. Dergiyi -tanıtımını yapacakları umuduyla- mağaza sahiplerine ve sokakta kendisini tanıyıp durduran hayranlarına dağıtırdı - onlara verecek bir şeyi olduğunda kendini iyi hissederdi.
>
> Katılacağı bir iş tanıtım yemeği olup olmamasına bağlı olarak, saat birle üç arasında ofise varırdı. Gelir gelmez elini cebine -ya da çizmesine- atıp para çıkarır, atıştırmalık bir şeyler alması için çocuklardan birini bloğun sonundaki Brownies'e gönderirdi. Ardından

havuç suyunu ya da çayını içerken, o öğleden sonra ve gece düzenlenecek etkinlikler için randevu defterlerini gözden geçirir, kendisine telefon edenlere döner ve oradayken gelen bazı aramalara cevap verirdi. Her gün eline ulaşan bir yığın mektubu da açar, hangi mektupların, davetiyelerin, hediyelerin ve dergilerin "Zaman Kapsülü"ne yani mühürlenen, üzerine tarih yazılan, depoya konan ve yerine hemen bir başka boş kutu getirilen, 25x45x35 cm ölçülerindeki yüzlerce kahverengi mukavva kutudan birine konacağına karar verirdi. Kendisine sürekli gönderilen ya da verilen tüm nesnelerin yalnızca yüzde birini kendine ayırır ya da başkalarına verirdi. Geri kalan tüm nesneler "kutuya giderdi": Her şeye ilgi duyan Andy'nin "ilginç" bulduğu tüm şeyler, yani kelimenin tam anlamıyla her şey...

... Bir iki saatliğine ana resepsiyonda kalıp ofisteki insanlarla aşk hayatları, perhizleri ve bir gece önce nereye gittikleri hakkında sohbet ederdi. Sonra telefonların yanındaki pencere pervazına gider, o günün gazetelerini okur, dergilere göz gezdirir, birkaç telefona daha yanıt verir, Fred ve Vincent'la [Hughes ve Fremont, Warhol'un menajeri ve ofisin genel yöneticisi] biraz iş konuşurdu. Nihayet çatı katının arka tarafında yer alan yük asansörünün yanındaki çalışma alanına gider, orada boyar, çizer, keser, resimlerin yerini değiştirir ve benzeri işler yapardı. Günün sonunda Vincent'la oturup faturaları öder, telefonda arkadaşlarıyla konuşup gecelik programını ayarlardı.

Altıyla yedi arasında, akşam trafiği seyreldikten

sonra Park Avenue'ya yürür, oradan taksiye binip şehir merkezinin dışına çıkardı. Evde birkaç dakikasını "tutkallama" olarak adlandırdığı işe ayırırdı - yüzünü yıkar, alameti farikası gümüş rengi "saçlarını" düzeltir ve sadece özellikle "ağır" bir geceye katılacaksa, o da belki giysilerini değiştirirdi. Sonra polaroid fotoğraf makinesinde film olup olmadığını kontrol ederdi. (Altmışların ortalarından yetmişlerin ortasına dek, Andy durmadan arkadaşlarının ses kayıtlarını tuttu. Fakat yetmişlerin sonuna doğru gelişigüzel ses kaydı yapmaktan sıkılmış, genellikle insanları sadece belirli bir amaç için -diyalog esnasında söylediklerini bir oyun ya da film senaryosunda kullanabileceğini hissediyorsa- kaydetmeye başlamıştı.) Sonra evinden ayrılarak geceye başlardı - bazen birden fazla akşam yemeğine ve partiye, bazen de sadece erken bir sinema matinesine ve akşam yemeğine giderdi. Fakat eve ne kadar geç dönerse dönsün, ertesi sabah erkenden Günlük yazmaya hazır olurdu.

Edmund Wilson

(1895 - 1972)

Biyografi yazarı Lewis M. Dabney'ye göre, "Wilson kendi kuşağı içerisinde, içki alışkanlığı çalışmalarına gölge düşürmeyen tek ünlü alkolik edebiyatçıydı." Ve Wilson kesinlikle içebiliyordu. Edebiyat eleştirmeni ve deneme yazarı, Molson birasını ve Johnnie Walker Red Label'ı tercih etmesine rağmen, ev yapımı cin ve hatta saf alkol de dahil, kendisine sunu-

lan her şeyi memnuniyetle içerdi. Şair Stephen Spender onun "Princeton Club'da altı martini ısmarlayıp hepsini art arda içtiğini" hatırlıyordu. Yine de Wilson nadiren akşamdan kalma olur ve az uyuyarak yaşamını idame ettirebilirdi. Her zaman sabah dokuzda işe başlar, sadece masasında öğle yemeği yemek için mola verir, öğleden sonra üçe, dörde kadar çalışmaya devam ederdi. "Her gün için bir hedef belirlemeli, ona sadık kalmalısınız," demişti. "Genellikle günde altı sayfa yazmaya çalışıyorum." (Bundan kastı kurşunkalemle yazılmış dosya kağıtlarıydı. Sonradan hedefini yedi sayfaya yükseltmişti.)

İçki alışkanlığı gecenin ilerleyen saatlerinde devreye girse de Wilson sorunlu bir esere başlamasına ya da onu bitirmesine yardımcı olması için arada sırada bir yudum viski almaya karşı değildi. Günlük altı ya da yedi sayfasını bitirdikten sonra mektupları yanıtlamaya ve günlük yazmaya zaman bulurdu. Günlüğünde romanları ve denemelerinde kullanacağı fikirler üzerine çalışır, aynı zamanda hayatındaki kadınlarla yaşadığı cinselliği duygusuz detaylarıyla ve en ince ayrıntısına varıncaya dek kaydederdi. (Wilson'ın dört karısı ve sayısız ilişkisi olmuş, tıknaz ve gösterişsiz fiziksel yapısına rağmen kadınlar üzerinde şiddetli bir çekim gücü yaratmayı başarmıştı.) Umursamadığı konularda yazarak zaman harcamayı reddederdi – yaşamı boyunca finansal yönden ayakta kalabilmek için mücadele vermesine rağmen sadece gerçekten ilgisini çeken konularda yazarak geçimini sağlayabilmekten gurur duyuyordu. "Yazmaya ilgi duyduğunuz şeyi yazıp editörlerin onun için para ödemesini sağlamayı başarmak, çok dikkatli hesaplamalar yapmanızı ve epey becerikli olmanızı gerektirebilecek bir hünerdir," diye belirtmişti.

John Updike

(1932 - 2009)

Updike 1967'de *The Paris Review*'a verdiği röportajda "Mecbur kalsaydım, deodorant reklamları ya da ketçap şişesi etiketleri için metinler yazardım," demişti. "Sezgileri düşüncelere, düşünceleri kelimelere, kelimeleri de metal, baskı ve mürekkebe dönüştürme mucizesi bana asla bıkkınlık vermedi." Updike kariyerinin büyük bölümünde kullanacağı, Massachusetts'in Ipswich kentinin merkezindeki bir restoranın üst katında küçük bir ofis kiralamış, burada her sabah üç-dört saat çalışarak günde yaklaşık üç sayfa yazmayı başarmıştı. Updike bu döneme ait anılarından bahsederken, "Öğlene doğru alt kattan yemek kokuları yükselmeye başlamasına rağmen, içtiğim sigaralardan başım dönmüş bir vaziyette sandviç siparişi vermek üzere aşağı inmeden önce bir saat daha dayanmaya çabalıyordum," demişti. 1978'deki bir röportajındaysa rutinini daha detaylı bir biçimde anlatır:

> Sabahları yazmayı deniyor, öğleden sonraya dek çalışmaya devam ediyorum. Geç uyanıyorum; neyse ki karım da geç uyanıyor. Birlikte uyanıp yarım saat gazete için kavga ediyoruz. Sonra yaklaşık dokuz buçukta aceleyle ofisime ulaşıp yaratıcı projeye öncelik vermeye çalışıyorum. Geç bir öğle yemeği yiyip günün geri kalanını her nasılsa boşa harcıyorum. Tıpkı profesörler gibi yazarların yaşamında da zaman geçirmek için yapılan birçok iş yer tutar. Bu kadar fazla işi yapmazsanız, bunun yaratabileceği tek fark masanızın kağıtlarla dolması olacaktır. Yanıtlanması gereken birçok mektup ve

bunu en düşük seviyede tutmaya çabalasam da, yapılması gereken bazı konuşmalar vardır. Fakat bazı meslektaşlarımdan farklı olarak, asla geceleri çalışan bir yazar olmadım ve insanın ilham gelene dek beklemesi gerektiğine hiçbir zaman inanmadım. Çünkü yazmadan vakit geçirmek o kadar büyük bir haz verir ki, insan ona boyun eğerse bir daha asla yazamayabilir. Bu yüzden pazar günleri hariç -her sabah dişleri oyan bir dişçi gibi- düzenli olmaya çabalıyorum, pazarları çalışmıyorum ve tabii bazı tatil günlerini de değerlendiriyorum.

Başka bir röportajda, üzerinde çalıştığı projeye günde en az üç saat ayırmaya özen gösterdiğini, aksi takdirde konusunu unutma riskiyle karşı karşıya olduğunu söyleyip, katı bir rutinin "insanı pes etmekten kurtardığını" eklemişti.

Albert Einstein

(1879 - 1955)

Einstein 1933'te Amerika'ya göç etmiş, 1945'te emekli oluncaya dek Princeton Üniversitesi'nde profesörlük yapmıştı. Basit bir rutini vardı. Dokuz-on arası kahvaltı eder ve günlük gazeteleri incelerdi. On buçuğa doğru Princeton'daki ofisine gitmek üzere evden ayrılır, hava güzelse yürür, değilse üniversiteden gönderilen bir araç onu almaya gelirdi. Bire kadar çalışır, bir buçukta öğle yemeğini yemek, kestirmek ve bir fincan çay içmek için evine dönerdi. Öğleden sonranın geri kalanını evde geçirerek çalışmaya devam eder, ziyaretçilerle görüşür ve sekreterinin günün erken saatlerinde sıraya koymuş

olduğu yazışmalarla ilgilenirdi. Altı buçukta yediği akşam yemeğinin ardından çalışmaya ve mektup yazmaya devam ederdi.

Mütevazı yaşam tarzına rağmen Einstein Princeton'da ünlüydü. Bu ünü sadece başarılarından değil, dalgınlığından ve darmadağınık görünümünden de kaynaklanıyordu. (Einstein berbere gitmiyor, gereksiz bulduğu çorap ve pantolon askısı gibi aksesuarları kullanmaktan sakınıyordu.) Yürüyerek işe gidip gelirken, ünlü fizikçiyle tanışmak isteyen yerel halk tarafından sık sık yolu kesiliyordu. Bir meslektaşının hatırladığına göre, "Einstein yolunu kesen kişinin karısı, çocuğu ya da torunuyla fotoğraf çektirip sohbet ediyordu. Sonra yoluna devam ederken başını sallayıp, 'Eh, yaşlı fil yine numarasını yaptı,' diyordu."

L. Frank Baum

(1856 - 1919)

Oz Büyücüsü ve onu takip eden on üç Oz kitabının yanı sıra, düzinelerce başka öykü ve romanın yazarı, 1910'da Chicago'dan Hollywood'a taşınmış, burada karısıyla birlikte bir arazi satın alarak üzerine Ozcot adını verdikleri büyük, rahat bir ev inşa etmişti. Baum bu evde geçirdiği zamanı yazmak ve yeni tutkusu bahçıvanlık arasında bölüştürmüş, sonunda arka bahçesindeki çiçeklerin çeşitliliğini ödül kazanacak kadar artırmıştı.

Baum Ozcot'ta sekiz civarı uyanıp sağlıklı bir kahvaltı eder, yanında dört-beş fincan kremalı ve şekerli sert kahve içerdi. Kahvaltının ardından iş kıyafetlerini giyer, sabahın geri kalanını çiçeklerine adardı. Baum birde öğle yemeğine

oturur, ancak bundan sonra yazmaya koyulurdu; o zaman bile çalışması fazla uzun sürmezdi. Ağzında puroyla bahçe sandalyesinde oturup bir kağıt altlığına yazmaktan hoşlanırdı. Üzerinde çalıştığı kitapta tıkanırsa çiçek tarhlarının arasında, "Karakterlerim istediğim şeyleri yapmıyorlar," diye diye gezerdi.

Knut Hamsun

(1859 - 1952)

Norveçli yazar 1908'de bir çevirmen adayına gönderdiği mektupta yaratım sürecine dair şöyle diyordu:

> Yazdıklarımın büyük bölümü, geceleri, birkaç saat uyuyup uyandıktan sonra aklıma gelmiştir. O zamanlarda zihnim berraklaşıyor ve etkilere son derece açık hale geliyorum. Yatağımın başucunda her zaman kağıt ve kalem bulunduruyorum. İçimden bir şeyin aktığını hissedersem ışık kullanmadan, karanlıkta hemen yazmaya başlıyorum. Bu bir alışkanlık haline geldiğinden ne yazdığımı çözerken sabahları hiç zorluk çekmiyorum.

Hamsun yaşı ilerleyip uykuları giderek daha kolay bölünmeye başlayınca, günün büyük bölümünü genellikle yarı uyur halde geçirir oldu. Enerji eksikliğini telafi etmek için aldığı her ilham ışığını değerlendirmeye özen gösteriyor, aklına gelen her şeyi derhal kağıt parçalarına karalıyordu. Sonradan bu kağıt parçalarını masaya dizip bir hikaye ya da karakter

oluştururken gereken ipuçlarını bulmak için onları dikkatle inceliyordu.

Willa Cather

(1873 - 1947)

1921 yılında Bookman'ın bir editörü, yazarın yayımlanan son eserleri (yeni bir kısa öykü kitabı ve birkaç sene önce basılan "Kır Üçlemesi" romanlarından üçüncüsü, *My Ántonia*) hakkında konuşmak ve yazarken izlediği rutin ve alışkanlıkları öğrenmek için Cather'ı Greenwich Village'daki dairesinde ziyaret etmişti. Cather ona, "Günde iki buçuk ila üç saat çalışıyorum," demişti.

> Daha uzun süre çalışmak için kendimi zorlamıyorum; öyle yapsaydım bile elime hiçbir şey geçmezdi. Yazıyorum, çünkü şimdiye dek bulabildiğim en ilgi çekici faaliyet bu. Ata binmekten, operaya ve konserlere gitmekten, batıda yolculuk etmekten hoşlanıyorum, fakat genel olarak yazmak her şeyden daha fazla ilgimi çekiyor. Bunu bir görev haline getirirsem şevkimi kaybederim. Yazmayı her gün yaşadığım bir maceraya dönüştürüyorum. Bu işi yaparken, satın alabileceğim herhangi bir şeyin verebileceğinden daha fazla keyif alıyorum; birkaç muhteşem müzisyeni ve şarkıcıyı dinlemenin ayrıcalığı hariç... Onları dinlemek, sabahları başarılı bir iş çıkarmak kadar önemli.
>
> Bana göre yazmak için en uygun vakit sabah. Günün diğer saatlerinde ev işleriyle ilgileniyor, Central

Park'ta yürüyüşe çıkıyor, konserlere gidiyor ve bazen arkadaşlarımla görüşüyorum. Kendimi formda, diri tutmaya çabalıyorum; insanın şarkı söylemek için de, yazmak için de formda kalması gerekiyor. Çalışmadığım zamanlarda zihnimi işimden uzaklaştırıyorum.

Ayn Rand

(1905 - 1982)

1942'de, yeni bir çığır açacak olan romanı *Hayatın Kaynağı*'nı bitirme baskısı altındayken Rand kronik yorgunluğunun üstesinden gelebilmek için bir doktordan yardım almıştı. Doktor yazarın enerji seviyesini artırabilmek için o sırada hâlâ görece yeni bir ilaç sayılan Benzedrine'i önermişti. İlaç işe yaramıştı. Biyografi yazarı Anne C. Heller'ın anlattığına göre, Rand'in romanı planlayıp üçte birlik kısmını yazması yıllar almış olmasına rağmen, Benzedrine haplarının desteğiyle sonraki on iki ay boyunca haftada ortalama bir bölüm bitirmeye başlamıştı. Bu dönemde yazarken izlediği rutin eziyet vericiydi: Gece gündüz yazıyor, bazen yatağına uzanmayı günlerce ihmal ediyordu (onun yerine giysileri üzerindeyken koltukta kestiriyordu). Bir noktada, sadece kocasının hazırladığı öğünleri yemek ya da yeni bir bölümü ona okuyup diyaloglar üzerine tartışmak için mola vererek, otuz saat boyunca çalışmaya başladı. İşin içinden çıkamadığı durumlarda bile masasının başında oturmayı sürdürüyordu. Sonradan Rand'in yanında çalışan bir daktilograf onun bazı alışkanlıklarını şöyle hatırlıyordu:

> Oldukça disiplinliydi. Masasının başından nadiren ayrılırdı. Yazarken sorun yaşarsa, yani "kıvranma" olarak tanımladığı durumdan muzdaripse, bu sorunu masasının başında çözerdi; ayağa kalkıp evin içinde volta atmaz, ilham gelmesini beklemez, radyoyu ya da televizyonu açmazdı. Her dakikasını yazarak geçirmezdi. Bir keresinde çalışma odasından iskambil kağıdı sesi geldiğini fark etmiştim; fal bakıyordu. Gazete de okuyabilirdi. Bazen de çalışma odasına girdiğimde onu dirseklerini masaya koymuş, çenesini ellerine yaslamış, pencereden dışarı bakarak sigara içip düşünürken bulurdum.

Benzedrine, Rand'in *Hayatın Kaynağı*'nın son bölümlerini bitirmesine yardımcı olmasına rağmen, kısa sürede bir ihtiyaç haline gelmişti. Aşırı kullanımı ruh halinde dengesizliklere, asabiliğe, duygusal patlamalara ve paranoyaya -Rand'in ilaç kullanmasa bile meyilli olduğu rahatsızlıklara- yol açsa da, önündeki otuz yıl boyunca kullanmaya devam edecekti.

George Orwell

(1903 - 1950)

Orwell 1934'te, yüksek emelleri olan genç yazarlara özgü bir sıkıntıyla karşılaştı. Genel olarak olumlu tepkiler alan ilk kitabı *Paris ve Londra'da Beş Parasız*'ı bir sene önce yayımlamış olmasına rağmen, sadece yazarak geçimini sağlayamıyordu. Sürdürdüğü düşük seviyeli öğretmenlik işleri de ona yazmak için hiç zaman bırakmıyor, edebiyat çevrelerinden uzaklaş-

masına yol açıyordu. Şansına, Nellie Teyze'si ona çekici bir seçenek sundu: Londra'daki bir sahafta yarı zamanlı yardımcılık yapabilirdi.

Booklovers Corner'daki bu pozisyonun, otuz bir yaşındaki bekar genç adama son derece uygun olduğu anlaşıldı. Yedide uyanan Orwell dokuza çeyrek kala dükkanı açmaya gidip bir saat orada duruyordu. Ardından ikiye kadar boş zamanı kalıyor, o saatte tekrar dükkana dönüp altı buçuğa kadar çalışıyordu. Böylece zihninin en açık olduğu zamanlar olan sabahları ve öğleden sonraları yazmaya beş buçuk saat ayırabiliyordu. Yazmayı bitirdikten sonra dükkana dönerek burada vaktini mutlu bir rehavet içerisinde geçiriyor ve akşamki boş vaktini dört gözle bekliyordu. Geceleriniyse mahallede aylak aylak gezinerek ya da daha sonraları, yeni satın aldığı bir aletin başında oyalanarak geçiriyordu: Yiyecekleri ızgarada, haşlayarak ya da kızartarak pişiren ve Bekar Izgarası olarak bilinen küçük bir gaz ocağıydı bu.

Jackson Pollock

(1912 - 1956)

1945 Kasım'ında Pollock, karısı ve meslektaşı Lee Krasner'le birlikte New York'tan Long Island'ın doğusundaki Springs adlı küçük bir balıkçı kasabasına taşındı. Krasner, Pollock'u şehir dışına çıkararak kocasının içme alışkanlığını engelleyebileceğini ummuş ve haklı da çıkmıştı: Pollock hâlâ içiyordu, fakat barda kendisine eşlik eden dostları ve sürekli verilen partiler olmadığı için, içki âlemlerinde daha az vakit geçirmeye ve yeniden resim yapmaya başlamıştı. Gerçekten de

Springs'te geçirdiği ilk birkaç sene, muhtemelen yaşamının en mutlu ve üretken dönemiydi; kendisine ün kazandıran damlatma tekniğini de bu süreçte geliştirdi.

Pollock çoğunlukla öğlene dek uyurdu. 1950'de kendisini ziyaret eden bir muhabire, "Sekizinci Cadde'ye özgü, tüm gün uyuyup kafam epey iyiyken gece boyunca çalışmak gibi eski bir alışkanlığım var," demişti. "Lee de öyle. Zamanında böyle yapmak zorundaydık, yoksa komşularımızın saygısını kaybederdik." Aslında Krasner genellikle birkaç saat daha erken kalkıp Pollock uyurken evi temizler, bahçeyle ilgilenir ve belki biraz da kendi resimleri üzerinde çalışırdı. Bu esnada kocasının rahatsız olmaması için telefonu fişten çekmeye de özen gösterirdi. Pollock bire doğru kahve ve sigaradan ibaret kahvaltısı için alt kata iner, sonra da atölyeye çevirdiği ahırın yolunu tutardı. Beşe, altıya dek orada kalır, ardından bir bira içip Krasner'le sahilde yürüyüş yapmak üzere dışarı çıkardı. Gece akşam yemeklerini yer, o bölgede dostluk kurdukları çiftlerden biriyle buluşurlardı (Krasner kocası üzerindeki yararlı etkilerinden dolayı onların "güvenli arkadaşlar" olduğunu düşünüyordu). Pollock geç vakte kadar oturmaktan hoşlansa da, kırsal bölgede yapacak fazla bir şey yoktu; daha az içtikçe daha çok uyumaya, neredeyse günün on iki saatini yatakta geçirmeye başlamıştı.

Carson McCullers

(1917 - 1967)

McCullers ilk romanını, 1937'de evlendiği kocası Reeves'le yaptığı bir anlaşma sayesinde kaleme aldı. Genç evlilerin

(Carson yirmi, Reeves yirmi dört yaşındaydı) ikisi de yazar olmak istiyordu, bu yüzden bir anlaşma yapmışlardı: Biri yazmakla uğraşırken, diğeri tam zamanlı bir işte çalışarak çiftin geçimini sağlayacaktı, bir yıl sonra rolleri değişeceklerdi. O dönem McCullers halihazırda bir taslak üzerinde çalıştığı, Reeves de Kuzey Carolina'nın Charlotte şehrinde maaşlı bir işe girmiş olduğu için ilk edebi girişimde bulunan McCullers oldu.

McCullers her gün yazardı; bazen dairelerinin soğuğundan kaçıp yerel kütüphaneye sığınır, gizlice içeri soktuğu şeri dolu bir termostan yudumlar alarak çalışırdı. Genellikle öğleden sonraya dek çalışıp uzun bir yürüyüşe çıkıyordu. Eve döndükten sonra, hizmetçilerle dolu bir evde büyüdüğü için pek de alışkın olmadığı işleri (yemek pişirmek ya da ortalığı temizlemek gibi) yapmaya çalışıyordu. (McCullers bir keresinde önce tüylerini yolması gerektiğini bilmeden tavuk pişirmeye çalışmıştı. Reeves işten döndüğünde evin neden böyle berbat koktuğunu sormuştu, kendini yazmaya kaptıran Carson ise kokuyu fark etmemişti bile.) Akşam yemeğini pişirdikten sonra Carson o günkü çalışmasını Reeves'e okur, kocasının önerilerini dinlerdi. Ardından çift akşam yemeğine oturur, yatakta kitap okur, erkenden uykuya dalmadan önce elektrikli gramofondan müzik dinlerdi.

Bir sene sonra Carson romanı için bir sözleşme imzalayınca, Reeves edebi arzularını askıya alıp her ikisinin de geçimini sağlamaya devam etti ve yaptıkları anlaşmaya rağmen, evlilikleri boyunca tam zamanlı bir yazar olarak şansını deneme fırsatını hiç bulamadı. Carson'ın ilk romanı *Yalnız Bir Avcıdır Yürek* 1940'ta yayımlandığında, yazar edebiyat çevresinin

ilgi odağı haline geldi. Bu noktadan sonra günlük bir iş ya da düzenli bir maaş çeki için yazarlık kariyerini feda etmesi söz konusu bile olmadı.

Willem de Kooning

(1904 - 1997)

De Kooning yaşamı boyunca sabahları uyanmakta zorluk çekti. Genellikle on-on bir gibi uyanıyor, birkaç fincan koyu kahve içiyor ve sadece akşam yemeği yemek ya da nadiren uğrayan ziyaretçilerini karşılamak için mola verecek şekilde, tüm günü ve gecenin bir bölümünü resim yaparak geçiriyordu. Resimlerinden biri kendisine sıkıntı verdiğinde uyuması imkansızlaşıyor ve gecenin çoğunu Manhattan'ın karanlık sokaklarını arşınlayarak geçiriyordu. 1942'de kendisi gibi ressam olan Elaine Fried'le evlendikten sonra da bu rutini fazla değişmedi. Mark Stevens ve Annalyn Swan'ın yazdıklarına göre:

> Çift genellikle öğlene doğru uyanırdı. Kahvaltıları çoğunlukla, kışları bir pencere pervazında tuttukları sütle yumuşatılan koyu kahveden ibaretti; kırkların başında hâlâ bir lüks kabul edilen bir alet olduğu için buzdolapları yoktu. (De Kooning'in altmışların başına dek sahip olmadığı ev telefonu için de aynı şey geçerliydi.) Ardından de Kooning'in atölyenin kendine ayrılmış bölümüne, Elain'in de kendi alanına çekilmesiyle günlük rutinleri başlardı. İşin arasına, de Kooning'in Hollanda'da öğrendiği tarife göre hazırladığı fincanlar

dolusu koyu kahve ve birçok sigara molası sıkıştırılırdı. İkisi epey geç vakte kadar şövalelerinin başında durur, sadece bir şeyler yemek ya da sinemaya gitmek üzere Times Meydanı'na yürümek için mola verirlerdi. Ancak çalışmayı bırakmaktan nefret eden de Kooning akşam yemeğinden sonra genellikle işe döner ve gecenin ilerleyen saatlerine dek çalışarak, partiye ya da konsere giden Elaine'i yalnız bırakırdı. Marjorie Luyckx, "Evlerinin önünden geçerken sık sık ışığın açık olduğunu görüp üst kata çıktığımı hatırlıyorum," demişti. "Bu atölyeler ticari binada olduğu için saat beşten sonra kaloriferler söndürülürdü. Bill şapkası ve paltosunu giyerek resim yapar ve bir yandan da ıslık çalardı."

Donald Barthelme

(1931 - 1989)

Barthelme ilk öykü kitabı *Come Back, Dr. Caligari* için kısa öyküler yazarken, ikinci karısı Helen'la birlikte Houston'da yaşıyordu. Buradaki ev tek katlıydı ve Barthelme'in ofis olarak kullandığı camekanlı bir verandaya sahipti. Barthelme 1960'ta bu eve taşındıktan kısa süre sonra, kurgusal çalışmalarına tam zamanlı odaklanabilmek için bir üniversitenin edebiyat dergisinde editör olarak sürdürdüğü işinden istifa etmişti. Karı-koca, Helen'ın öğretmenlik mesleği ve evden yürüttüğü küçük reklam şirketinden elde ettiği gelirle geçinmeye başlamıştı. Barthelme'in yeni yazarlık kariyerinin ilk gününde, haftanın yedi günü uyacakları bir çalışma programı belirlemişlerdi ve Barthelme de yaşamının geri kalanında ço-

ğunlukla bu programa uymuştu.

Barthelme sabahları verandada geçirir, sekiz-dokuz gibi Remington marka daktilosunun başına oturur, tuş sesleri mahallenin sessiz sokaklarında yankılanırken on ikiye, bire dek çalışmaya devam ederdi. İşini yaparken giysilerine özen gösterir, her zaman fitilli kadife pantolon, yaka düğmelerini iliklediği bir gömlek, havanın soğuk olduğu günlerdeyse koyu gri bir kazak giyerdi. Helen sekiz buçuk-dokuzda domuz pastırması ya da jambon, kızarmış ekmek ve meyve suyundan oluşan kahvaltısını verandaya getirir (Barthelme yumurtadan nefret ederdi), sonra da yemek odasındaki reklamcılık işine dönerdi. Bazen Barthelme bir kelimenin nasıl yazıldığını ya da ne anlama geldiğini sormak için karısına seslenir, her sabah birkaç kere, yeni yazdığı bir paragrafı onun yanına götürür ya da düşüncelerini öğrenmek için yeni hikayesinden kesitler okurdu.

Barthelme yazı yazarken sürekli sigara içer, yangın çıkarmaktan korktuğu için işi bittiğinde daima kül tablasını dikkatle boşaltırdı. Daktilo başındayken de aynı şekilde titiz davranır, her yeni cümle ya da ifadeyi yüksek sesle okurdu. Kulağına doğru gelmeyen bir şey varsa tüm sayfayı çekip alarak çöp kutusuna fırlatır ve yeni bir teksir kağıdına yazmaya başlardı. (Her sabahın sonunda çöp kutusu otuz ya da kırk sayfayla ağzına kadar dolmuş olurdu.) Barthelme işin içinden çıkamadığında, mahallede yirmi ya da otuz dakika yürürdü. Yazmayı aceleye getirmemeye çalışırdı. Bazı günler bir ya da iki sayfayı doldurur, bazen de sadece tek bir cümleyle ya da hiçbir şey yazamadan günü bitirirdi. Helen sonradan Barthelme hakkında, "yaratıcılık süreci tatminsizlikle başlardı," diye

yazmıştı; buna rağmen kocasının "yazmaya başladığı ilk yıllarda son derece mutlu olduğunu" hatırlıyordu.

Alice Munro

(d. 1931)

1950'lerde, iki küçük çocuğun bakımından sorumlu genç bir anne olan Munro, ev işleri ve çocuk yetiştirme görevleri arasında bulabildiği kısa zaman dilimlerinde yazardı. Genellikle öğleden sonraları, büyük kızının okulda, küçük kızının da uykuda olduğu sırada yazmak için yatak odasına çekilirdi. (Munro küçük kızının o yıllarda "uyumakta son derece başarılı olduğunu" söylemişti.) Fakat bu ikili yaşamı dengelemek hiç kolay değildi. Komşuları ya da tanıdıkları beklenmedik ziyaretler gerçekleştirerek işini böldüklerinde Munro onlara yazmaya çalıştığını söylemekten rahatsızlık duyardı. Yazılarını ailesi ve en yakın arkadaşları dışında herkesten gizli tutardı. 1960'ların başında iki çocuğu da okula gitmeye başladığında Munro roman yazmak için bir eczanenin üst katındaki ofisi kiralamayı denese de, dört ay sonra bundan vazgeçti. Orada da geveze mal sahibi çalışmasını bölüyor, neredeyse hiçbir şey yazamıyordu. Munro bu yıllar boyunca düzenli olarak kısa öyküler yayımlasa da 1968'de, otuz yedi yaşındayken basılan ilk öykü kitabı *Mutlu Gölgelerin Dansı*'nı oluşturan öyküleri bir araya getirmesi neredeyse yirmi yılını almıştı.

Jerzy Kosinski

(1933 - 1991)

"George Levanter öğrencilik yıllarında kullanışlı bir rutin keşfetmişti: Öğleden sonra yattığı dört saatlik bir uyku şafak sökene dek zihinsel ve fiziksel açıdan faal kalmasına olanak veriyor, ardından tekrar dört saatlik bir uykuya dalıp güne hazır bir halde uyanıyordu." Kosinski'nin 1977'de yayımlanan *Kör Randevu* romanının ilk cümlesi buydu. Polonyalı yazarın başkahramanı hakkında belirttiği bu durum görünüşe bakılırsa kendisi için de geçerliydi. 1972'de bir muhabir Kosinski'ye yazma alışkanlıklarının "Protestan ve disiplinli mi, yoksa Avrupalı ve uçarı mı?" olduğunu sormuştu. Kosinski, "Sanırım her ikisi de," diye karşılık vermişti.

> Hâlâ sekizde güne başlamaya hazır olarak uyanıyor, öğleden sonra yeniden dört saatlik bir uyku uyuyor, böylece şafak söktüğünde yeniden uykuya dalıncaya dek zihinsel ve fiziksel açıdan faal kalmayı başarıyorum. Hayatımın üçte birinden daha azını Protestan kültürün bir parçası olarak geçirdiğim için, Protestan alışkanlıklarından sadece bazılarını benimsedim, eski alışkanlıklarımın bir kısmını da hâlâ sürdürüyorum. Benimsediklerimin arasında, mektuplarımı yanıtlamam gerektiği inancı da bulunuyor – Roma'daki birçok entelektüel bu inancı paylaşmıyor. Asıl yazma alışkanlıklarıma gelince, Rus ve Polonya aydın sınıfının eski bir üyesiyim; profesyonel bir entelektüel ya da kafe toplumunun hedonist üyelerinden değilim. Yazmayı her şeyden çok seviyorum. Yazdığım her roman, kalp

atışım gibi yaşamımın ayrılmaz bir parçası. Canım ne zaman ve nerede isterse yazıyorum, genellikle de hep yazmak istiyorum: gündüz, gece ve alacakaranlıkta... restoranda, uçakta, kayak yapmadığım ve at sırtında olmadığım zamanlarda, Manhattan, Paris ya da başka bir şehirde gece yürüyüşlerine çıktığımda... Gecenin bir yarısında ya da öğleden sonra uyanıp notlar alıyorum. Ne zaman daktilonun başına oturacağımsa hiç belli olmuyor.

Isaac Asimov

(1920 - 1992)

Asimov ölümünden sonra yayımlanan yaşam öyküsünde, "Altı yaşından yirmi iki yaşına dek hayatımdaki en önemli etken babamın şekerci dükkanıydı," diye yazmıştı. Babası haftanın yedi günü sabah altıda açıp gece birde kapattığı Brooklyn'deki bir şekerci dükkanı zincirinin sahibiydi. Bu sırada genç Asimov da saat altıda uyanıp gazete dağıtır, dükkanda babasına yardımcı olmak için öğleden sonra doğruca okuldan eve dönerdi. Yazdıklarına göre:

Uzun saatler boyunca çalışmaktan hoşlanmış olmalıyım, çünkü hayatımın ilerleyen bölümlerinde asla, "Çocukluğumu ve gençliğimi çalışarak geçirdim, bu yüzden artık kendimi yormayıp öğlene dek uyuyacağım," gibi bir tutum içerisinde olmadım.

Aksine, yaşamım boyunca şekerci dükkanındaki çalışma saatlerine uygun yaşadım. Sabahın beşinde

uyanırım. Elimden geldiğince erken işe giderim. Çalışabildiğim kadar uzun çalışırım. Tatiller de dahil haftanın her günü böyle yaparım. Kendi isteğimle tatile çıkmam, tatildeyken bile işimi yapmaya çalışırım, hatta hastanedeyken bile.

Başka bir deyişle, hâlâ şekerci dükkanında çalışıyorum, sonsuza kadar da orada olacağım. Tabii ki müşteri beklemiyorum, banknotları bozmakla uğraşmıyorum, içeri giren herkese kibar davranmak zorunda da değilim (aslına bakarsanız, bu konuda hiçbir zaman çok başarılı olmadım). Onun yerine yapmayı çok istediğim şeyleri yapıyorum, fakat çalışma programım belli. İçimde kökleşmiş bir çalışma programı bu, fırsat bulduğum anda isyan edeceğimi düşünebileceğiniz bir çalışma programı...

Tek söyleyebileceğim şu: şekerci dükkanının bana sunduğu, sadece hayatta kalmakla ilgisi olmayan, daha ziyade mutluluğun coşkusuyla ilgili bazı avantajlar vardı; bu da uzun çalışma saatlerini kendim için güzel kılmam ve tüm yaşamım boyunca benimsememle yakından ilgiliydi.

Oliver Sacks

(d. 1933)

Londra doğumlu, New York'ta yaşayan nöroloji ve psikiyatri profesörü Sacks *Uyanışlar*, *Karısını Şapka Sanan Adam*, *Musicophilia* ve *Hallucinations* gibi çoksatan kitapların yazarı.

Sabah beş civarında uyanıyorum; bunun için özel bir çaba sarf etmiyorum, uyuma-uyanma döngüm böyle. Kırk senedir haftanın iki günü, saat altıda psikanalistimle görüşüyorum. Sonra da yüzmeye gidiyorum. Yüzmek beni her şeyden daha fazla motive ettiği için güne başlarken yüzmem gerekiyor, aksi takdirde meşguliyetim ya da tembelliğim beni alıkoyuyor. Yüzdükten sonra karnım aç eve dönüyor, büyük bir kase yulaf ezmesi yiyor, gün boyunca içeceğim birçok fincan çay, sıcak çikolata ya da kahveden ilkini yudumluyorum. Yazmaya kendimi kaptırıp çaydanlığın altını kapatmayı unutma ihtimalime karşı da elektrikli su ısıtıcısı kullanıyorum.

Ofise gider gitmez (ofisim ve evim birbirine bitişik binalarda olduğu için yol iki dakika sürüyor) mektuplarımı gözden geçiriyor, yanıtlamam gerekenleri yanıtlıyorum (bilgisayar kullanmadığım için mektuplarımı elde ya da daktiloyla yazıyorum). Bazen görmem gereken hastalarım, her zaman da yazmam gereken yazılarım oluyor. Düşüncelerimi daktilo edebilmeme rağmen, genellikle kağıt kalem (Waterman dolmakalem ve uzun teksir kağıdı) kullanmayı tercih ediyorum. Fazla oturmak sırtımı ağrıttığından çoğunlukla bir kürsünün başında, bazen de tabureye otururak yazıyorum.

Kısa bir öğle arası veriyor, sokakta tur atıyor, birkaç dakika piyano çalıyorum; sonra da ringa balığı ve esmer ekmekten oluşan en sevdiğim öğle yemeğini yiyorum. Eğer yapabilirsem öğleden sonrayı yazarak geçiriyorum. Bazen koltuğumda uzanırken uyuyakalı-

yor ya da hayallere dalıyorum. Böylece zihnimin "rölantide çalışmasını" ya da "boşalmasını" sağlıyorum. Onun kendi kendine imgeler ve düşüncelerle oynamasına izin veriyorum; eğer şanslıysam, bu akışkan zihinsel süreçten yenilenmiş bir enerjiyle, karmaşık düşüncelerim netleşmiş bir halde çıkıyorum.

Akşam yemeğine erken oturuyor, çoğunlukla tabule salatası ve sardalye -ya da misafirim varsa suşi- yiyor, piyanoda ya da CD'den müzik -genellikle Bach- çalıyorum. Sonra "keyfi" okumalarıma başlıyorum: biyografiler, tarihçeler, mektuplar, bazen de romanlar... Televizyondan nefret ediyor ve nadiren izliyorum. Erken yatıp, genellikle onları yeniden düzenleyinceye ve (mümkünse) çözümleyinceye dek peşimi bırakmayan canlı rüyalar görüyorum. Rüyalarımı ya da gece aklıma gelen düşünceleri unutmamak için başucumda bir defter bulunduruyorum. Gecenin bir vakti, beklenmedik birçok düşünce aklıma geliveriyor. (Nadiren) gerçekten yaratıcı bir ruh haline büründüğümde, gündelik rutinimi tamamen göz ardı edip durmadan bazen otuz altı saat boyunca, bu ilham patlaması bir sonuca ulaşıncaya dek yazıyorum.

Anne Rice

(d. 1941)

Rice yakın zamanda, "Bir rutin izlediğim kesin, fakat kariyerime dönüp baktığımda, en önemli şeyin rutinleri değiştirebilme becerisi olduğunu görüyorum," demişti. İlk romanı

Vampirle Görüşme'yi kaleme alırken, geceleri yazıp gündüzleri uyumuştu. "En iyi odaklandığım ve düşünebildiğim zaman diliminin bu olduğunu keşfetmiştim. Telefon ve beni arayan arkadaşlarım olmadan, kocam derin uykudayken, gecenin durgunluğunda yalnız kalmaya ihtiyaç duyuyordum. Bu mutlak özgürlüğe ihtiyacım vardı." Fakat 1978'de oğlunun doğumundan sonra Rice "büyük bir geçiş" yaparak gündüz yazmaya başlayıp kariyerinin çoğunda bu şekilde çalışmaya devam etti. Bazı romanlar için, dikkatini dağıtan etkenlerden uzaklaşmak amacıyla birkaç kez gece programına dönse de, sürekli bu şekilde çalışmak ona fiziksel açıdan fazla zor geldi.

Bugünlerde gazete okuyarak, Facebook'a bakarak ve e-mektuplarını yanıtlayarak biraz zaman geçirdikten sonra, sabahın ilerleyen saatlerinde çalışmaya başlıyor. Bacaklarını esnetmek, pencereden bakmak ve bol buzlu "muazzam miktarda" diyet kola içmek için molalar vererek öğleden sonraya dek çalışmayı sürdürüyor. Rahatlamak için geceleri genellikle televizyon ya da film izliyor. "Şu anda bana en kullanışlı gelen program bu," diyor. "Fakat akşama dek yazmaya başlayamadığım zamanlar da geçirdim. O dönemlerde de sorunsuzca çalışmayı başardım. Her zaman kesintisiz çalışabileceğim üç-dört saatlik bir zaman dilimi arayışında oldum."

Rice kendi açısından bu meselenin "kuralcı olmakla ilgisi olmadığını" da ekliyor; yeni bir kitaba başlarken hiçbir bilinçli plan yapmaksızın, bir rutine kendiliğinden ayak uydurmaya meyilli oluyor. Yazmak için bir program benimsedikten sonra kendini çalışmaya zorlaması gerekmiyor. Fakat sosyal meşgalelerden ve diğer kargaşalardan uzak durmak konusunda kuralcı davranması gerekiyor. "Çünkü günün çoğunu bir

randevuya gidip dönme telaşıyla geçirirseniz, o dört saati asla çalışmaya ayıramazsınız," diyor. "Yapmanız gereken, dikkat dağıtan tüm etkenleri ortadan kaldırmak. İşin özü bu."

Charles Schulz

(1922 - 2000)

Schulz elli yılı aşkın süre, 17.897 *Peanuts* karikatür bandının her birini hiçbir yardım almaksızın kendi başına çizmişti. Haftanın altı günü birer bandı, pazarlarıysa bir sayfayı dolduran karikatürleri çizmek düzenli bir program gerektiriyordu; Schulz da katı, sistemli bir çalışmayla günün yedi saatini ve haftanın beş gününü *Peanuts*'a adadı. Hafta içi şafak sökerken uyanıp duş alır, tıraş olur, sonra da çocuklarını kahvaltıya kaldırırdı (genellikle karısının hazırladığı krepleri yerlerdi). Schulz sekizi yirmi geçe arabayla çocukları okula götürürken, yolda durup komşunun çocuklarını da alırdı. Ardından evinin yanındaki özel bir atölyede çizim masasının başına oturma vakti gelirdi. Zihninin çağrışımlarda bulunmasına izin verip kurşunkalemle bir şeyler çiziktirerek işe başlardı; genellikle izlediği yöntem, "sadece oturup geçmişi düşünmek, kötü anıları ve benzeri şeyleri eşelemekti". Ancak aklına iyi bir fikir geldiğinde, ilhamı sönmeden önce onu kağıda aktarabilmek için hızla ve yoğun bir konsantrasyonla çalışırdı.

Schulz hemen her zaman jambonlu sandviç ve bir bardak sütten ibaret öğle yemeğini atölyesinde yer, çocuklar dörtte okuldan dönünceye kadar da çalışmaya devam ederdi. Düzenli çalışma programı mizacına uygun düşmüş ve yaşamı bo-

yunca sıkıntısını çektiği kronik anksiyeteyle başa çıkmasına yardımcı olmuştu. Schulz bir keresinde, "Karikatür çizemeseydim, berbat hissederdim," demişti. "Böyle bir iş yapmama olanak verilmeseydi, kendimi bomboş hissederdim."

David Foster Wallace

(1962 - 2008)

Wallace 1996'da, *Infinite Jest*'in yayımlanmasından kısa süre sonra, "Genellikle üç-dört saat süren çalışmalarım arasında mola verdiğimde, ya biraz kestiriyor ya da başka insanlarla buluşup bir şeyler yapıyorum," demişti. "Bu yüzden on bir-on iki gibi uyanıyor, ikiye ya da üçe dek çalışıyorum." Ancak sonradan verdiği röportajlarda Wallace sadece çalışmaları kötüye gittiğinde düzenli bir yazma rutini izlediğini belirtmişti. 1999'da verdiği bir radyo röportajında şunları söylemişti:

> İşler yolunda gidiyordur ya da gitmiyordur... Bir şey üzerinde çalışıyorum, fakat bir şeyler ters gidiyor. Debelenip duruyorum. Debelenirken de çalışmak istemiyorum, bu yüzden acımasızca, "Pekala, bu sabah arada beş dakika mola vererek, yedi buçuktan sekiz kırk beşe kadar çalışacağım," gibi şatafatlı şeyler söylüyorum. Beş, on, bir düzine ya da bazı kitaplarda olduğu gibi, elli denemeden sonra, iş aniden yolunda gitmeye başlıyor. Bir kez ilerlemeye başladıktan sonra da daha fazla çaba gerektirmiyor. Sonrasında, işten uzak durma iradesi gösterebilmek ve, "Ah, özen göstermem gereken bir ilişkim var ya da markete gitmem veya şu faturaları

ödemem gerekiyor," gibi düşünceleri hatırlayabilmek için disiplinli olmak gerekiyor. Bu yüzden kesinlikle bir rutin izlemiyorum, çünkü bunu yapmaya çalıştığım zaman yazmak bana beyhude ve acı verici geliyor.

Marina Abramović

(d. 1946)

Kırk yıllık performans sanatçılığı kariyeri boyunca Abramović kendini muazzam (ve genellikle şok edici) bir disiplin ve dayanıklılık göstermeye zorladı. 2010'da New York'ta bulunan Museum of Modern Art'daki (MoMA) kariyer retrospektifinde Abramović eziyet verici bir performans gerçekleştirdi. *The Artist is Present* adlı çalışma, serginin açık olduğu saatlerde -on bir hafta boyunca, günün yedi saati (cumaları on saat) ve haftanın altı günü- hiç hareket etmeden, bir sandalyede oturmasını gerektiriyordu. Müze ziyaretçileri, her gün onun karşısındaki sandalyede istedikleri kadar oturmaya davet ediliyorlardı; on bir haftanın sonunda Abramović 1.565 çift göze bakmıştı. Bu performansa hazırlanmak için tüm günü yemek yemeden ve tuvalete gitmeden geçirmek üzere bedenini eğitmesi gerekmişti. (Sonda ya da bebek bezi kullandığı yönünde bazı iddialar basına yansımıştı, ancak Abramović kendini kontrol ettiğini iddia etmişti.)

Sergi açılışından üç ay önce bir rutin geliştirmeye başladı. Üstesinden geldiği en büyük zorluk, tüm günü hiç sıvı almadan geçirebilmekti. Bedeninin su ihtiyacını karşılayabilmek için Abramović sadece geceleri su içtiği bir rejim benimsedi. Gece boyunca kırk beş dakikada bir uyanıp az miktarda su

içiyordu. "Başlangıçta yorgun düşüyordum," demişti. "Sonra yaptığım antrenmanlar sayesinde suyu gerçekten de uykumu bölmeden, belirli bir yöntemle içebilmeye başladım."

Performans günlerinde Abramovic altı buçukta uyanıp banyo yapıyor, yedide o günkü son yudum suyunu içiyordu. Sonra mercimek ve pilav yiyip bir fincan çay içiyordu. Dokuzda bir araba Abramovic'i, asistanını ve fotoğrafçısını MoMA'ya götürüyor ve Abramovic burada elbisesini değiştiriyordu. Bunu izleyen kırk beş dakika boyunca dört kez tuvalete giderek mesanesini tamamen boşaltıyordu. Ardından duvara bir önceki günün tamamlanan performansını simgeleyen bir çizgi çizip ziyaretçiler müzeye gelmeden önce on beş dakika tek başına oturuyordu.

Abramovic yedi ya da on saat sonra evine dönüyor, hafif, vejetaryen bir yemek yiyor ve onda yatağına uzanıp gece boyunca kırk beş dakikada bir az miktarda su içmeye devam ediyordu. Günün hiçbir vaktinde telefonla konuşmuyor ya da e-mektuplarını yanıtlamıyordu. "İletişim kurmayı tamamen kestim," demişti. "Müzenin koruması, küratör, asistanım ve fotoğrafçım dışında hiç kimseyle konuşmuyordum. Telefon görüşmeleri, konuşmalar, buluşmalar, röportajlar yoktu. Hiçbir şey yoktu. Her şey durmuştu."

Abramovic'in çalışma stili tam da böyle. Aklına yeni bir performans fikri geldiğinde, o fikir hayatını ele geçirir. Fakat bir performans gerçekleştirmediği ya da bunun için hazırlanmadığı zamanlarda tamamen başka bir varlığa dönüşür. "Bir projem yoksa, kişisel hayatımda hiç disiplinli davranmam," diye belirtmişti. Düzenli bir gündelik rutin de izlemez. "Her gün yaptığım belirli bir şey yok," demişti. "Sadece perfor-

mans gerçekleştirmem gerektiğini bildiğimde, titizlikle ve tamamen ona konsantre olurum."

Twyla Tharp

(d. 1941)

Tharp günlük rutinler konusunda bir uzman sayılabilir. Koreografın 2003'te yayımlanan kitabı *The Creative Habit*, yüksek yaratıcılık seviyesinde faaliyet gösterebilmek için verimli ve istikrarlı çalışma alışkanlıkları geliştirmenin gerekliliği hakkındadır. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, kendisi de yoğun bir rutin izler:

> Hayatımın her gününe bir ritüelle başlarım: Beş buçukta uyanıp eşofmanımı, tozluklarımı ve eşofman üstümü giyer, şapkamı takarım. Manhattan'daki evimden çıkar, bir taksiye binip şoföre beni 91. Cadde'yle Birinci Cadde'nin kesiştiği yerde bulunan Pumping Iron spor salonuna götürmesini söyler, orada iki saat egzersiz yaparım. Ritüelim her sabah spor salonunda yaptığım esneme ve ağırlık kaldırma çalışmaları değil, taksinin ta kendisidir. Şoföre nereye gideceğimizi söylediğim anda ritüelimi yerine getirmiş olurum.

Her sabah uyanıp taksiye binerek, o gün spor salonuna gitmek isteyip istemediğini düşünmekten kaçınmış olur; bu ritüel ona "doğru şeyi yaptığını dostane bir şekilde hatırlatmasının" yanı sıra, kafasını yoracağı konulardan birinin eksilmesini sağlar. Fakat beş buçukta bindiği taksi, onun "rutin

cephaneliğindeki" maddelerden sadece biridir. Sonradan kitabında yazdığına göre:

> Uyanma, egzersiz, hızlı duş, üç katı yumurta akı ve bir fincan kahveyle edilen kahvaltı, sabah telefon görüşmelerimi yaptığım ve yazışmalarımla ilgilendiğim bir saatlik boşluk, iki saat boyunca stüdyoda tek başıma üzerinde çalıştığım esneme ve egzersiz fikirleri, dans topluluğumla yaptığım provalar, öğleden sonra geç vakitte eve dönüp ele aldığım daha fazla iş detayı, erken yediğim akşam yemeği ve sessizce kitap okuyarak geçirdiğim birkaç saati tekrarlayıp duruyorum. Her günüm böyle geçiyor. Dansçıların yaşamı tekrarlardan ibarettir.

Tharp bu programın sosyal bir yaşam sürmesine izin vermediğini kabul ediyor: "Bir yandan anti-sosyal, bir yandan da verimli." Ona göre gündelik yaratıcılık bu şekilde sağlanıyor: "Her şey göz önünde bulundurulduğunda, yaratıcı bir yaşam, normalde besinler, sevgi ve inançla ilişkilendirdiğimiz besleyici gücü içinde barındırıyor."

Stephen King

(d. 1947)

Doğum günü ve tatiller de dahil yılın her günü yazan King günde iki bin kelimelik kotasını doldurmadan asla çalışmaya son vermiyor. Çalışmaya sabahları sekiz-sekiz buçuk civarında başlıyor. Bazı günler işi on bir buçukta bitse de, hedefine ulaşması genellikle bir buçuğu buluyor. Ardından öğleden

sonralarını ve akşamlarını şekerleme yaparak, mektup yazarak, okuyarak, ailesiyle vakit geçirerek ve televizyonda Red Sox maçları izleyerek geçirecek boş zamanı kalıyor.

Yazma Sanatı adlı otobiyografisinde King roman yazmayı "yaratıcı uykuya", yazma rutinini de her gece uyumaya hazırlanmaya benzetiyor:

> Yazı yazdığınız odanın da tıpkı yatak odanız gibi özel, rüya görmeye gittiğiniz bir yer olması gerek. Çalışırken izlediğiniz -neredeyse her gün aynı saatte başlayıp iki bin kelimenizi kağıda ya da diskete kaydettiğinizde sona eren- programa kendinizi alıştırmanız; uyumaya hazırlanırken her gece aşağı yukarı aynı saatte yatağınıza uzanmanız, bunu yaparken de aynı ritüelleri uygulamanız gibi, kendinizi rüya görmeye hazırlamanız gerekiyor. Hem yazarken hem de uyurken, zihninizi günlük yaşantınızın monoton rasyonel düşüncelerinden sıyrılmaya teşvik ediyor, bir yandan da fiziksel açıdan hareketsiz kalmayı öğreniyorsunuz. Zihninizin ve bedeninizin her gece belirli bir süre -altı, yedi, belki de tavsiye edildiği üzere sekiz saat- uyumaya alışması gibi, uyanık zihninizi de yaratıcı uykuya dalması ve uyanıkken gördüğünüz canlı hayalleri başarılı kurmaca eserlere dönüştürmesi için eğitebilirsiniz.

Marilynne Robinson

(d. 1943)

Robinson 2008'de *The Paris Review*'a, "Disiplinli olmak ger-

çekten elimden gelmiyor," demişti.

> Bir şey beni derinden etkilediğinde yazıyorum. Yazmak içimden gelmediğinde kesinlikle yazasım gelmiyor. Meslek ahlakı denen şeyi birkaç kez benimseme girişiminde bulundum, gerçi tüm olasılıklarını tükettiğimi söyleyemem, fakat aklımda gerçekten yazmak istediğim bir konu yoksa, nefret ettiğim şeyler yazmaya meyilli oluyorum. Bu da moralimi bozuyor. Yazdığım şeye bakmak bile istemiyorum. Onu düzeltmek için gereken süreci yaşamak istemiyorum. Belki disiplinle, belki de mizacımla ilgili bir meseledir bu. Kim bilir?

Tahmin edileceği gibi, Robinson yazarken özel bir çalışma programına bağlı kalmıyor, fakat sık sık çektiği uykusuzluğu kendisi için bir avantaja dönüştürüyor. "İyi huylu uykusuzluktan muzdaribim. Uyandığımda, zihnim olağanüstü derecede açık oluyor. Dünya sessizliğe gömülüyken okuyabiliyor ya da yazabiliyorum. Sanki çalıntı bir zamanı değerlendiriyorum. Günüm yirmi sekiz saate uzamış gibi hissediyorum."

Saul Bellow

(1915 - 2005)

Bellow 1964'te verdiği bir röportajda, "Bir keresinde, aşırı disiplinli göründüğüm için, (yazarlar arasında) bürokrat olarak nitelendirilmiştim," demişti. "Bu kadar disiplinli olmak bence de çok fazlaydı." Bellow her gün sabahın erken saatlerinde yazmaya başlar, öğle yemeğine doğru çalışmaya son verirdi.

James Atlas romancının 2000'de yayımlanan biyografisinde, yazarın 1970'lerde Chicago'da yaşarken ve *Humboldt'un Armağanı* romanını yazarken sürdürdüğü çalışma alışkanlıklarını şöyle anlatmıştı:

> Sabah tam altıda uyanır, cezvede pişirdiği iki fincan koyu kahveyle güç takviyesi yaptıktan sonra çalışmaya koyulurdu. Penceresinden, bir üniversitenin oyun sahası ve uzaktaki Rockefeller Şapeli'nin çan kuleleri görünüyordu. Genellikle üzerinde hâlâ yırtık pırtık çizgili bornozu varken daktilografı gelir, Bellow onun yanındaki bir sandalyeye oturup bir gece önce derlediği notları -günde yirmi sayfaya kadar- yazdırırdı. Kitaplarını oturma odasında, yanında başkaları varken yazan Dickens gibi, Bellow da kaostan hoşlanırdı. İşinin ortasında, editörler ve seyahat şirketleriyle telefon görüşmeleri yapar, yeniden odaklanabilmek için başının üzerinde dururdu; evde kaldığı zamanlarda oğlu Daniel'le şakalaşırdı. Genellikle öğlene doğru çalışmaya son verir, otuz şınav çeker, ardından ton balıklı salata ya da tütsülenmiş alabalıktan oluşan, işler yolunda gittiyse, bir kadeh şarap ya da cinin eşlik ettiği basit bir öğle yemeği yerdi.

1968'de yazdığı bir mektupta Bellow rutinini daha kısa bir biçimde tanımlamıştı: "Sabahları kalkıp işe gidiyor, geceleri de okuyorum. Tıpkı Abe Lincoln gibi."

Gerhard Richter

(d. 1932)

Richter her sabah altı çeyrekte uyanır, ailesi için kahvaltı hazırlar ve yediyi yirmi geçe kızını okula götürürdü. Sekize doğru arka bahçedeki atölyesine girer ve bire kadar orada kalırdı. Ardından hizmetçi tarafından yemek odasına getirilen öğle yemeğini -yoğurt, domates, ekmek, zeytinyağı ve papatya çayı- yerdi. Yemekten sonra atölyeye dönüp akşama kadar çalışırdı, ancak tamamen çalışmaya odaklanmadığını da itiraf ediyordu. 2002'de bir muhabire, "Her gün atölyeye girmeme rağmen, her gün resim yapmıyorum," demişti.

> Mimari modellerimle oynamayı seviyorum. Planlar yapmayı seviyorum. Hayatımı düzenlemeler yaparak geçirebilirim. Haftalar boyunca, nihayet buna daha fazla tahammül edemeyecek hale gelene dek, zamanımı resim yapmadan geçiriyorum. Usanıyorum. Bu konuya odaklanmak istemediğim için, neredeyse hakkında konuşmak bile istemiyorum; fakat belki de kendimi harekete geçirmek amacıyla, bu küçük krizleri gizli bir stratejinin parçası olarak kendim yaratıyorumdur. Bir fikrin sizi bulmasını beklemek tehlikeli. O fikri bulan siz olmalısınız.

Jonathan Franzen

(d. 1959)

Franzen üniversiteden mezun olduktan kısa süre sonra, kendisi gibi roman yazarı olmak isteyen kız arkadaşıyla evlendi ve birlikte açlığın eşiğindeki sanatçılara özgü klasik bir yaşam tarzı benimsediler. Aylık üç yüz dolara Boston'ın dışında bir daire kiraladılar; yılda yalnızca bir kez, evlilik yıldönümlerinde yemeğe çıkmak dışında, eve beş kiloluk pirinç çuvalları ve donmuş tavuk paketleri depolayıp bunlarla idare ettiler. Birikimleri tükendiğinde Franzen her ikisinin de masraflarını karşılayabilmek için hafta sonları Harvard Üniversitesi'nin sismoloji bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Çift, haftanın beş gününü, günün sekiz saatini yazarak geçiriyor, akşam yemeği yiyor, ardından dört ya da beş saat kitap okuyordu. Franzen, "İnanılmaz azimliydim," diye anlatıyor. "Kahvaltıdan kalkıyor, masanın başına oturup hava kararıncaya dek çalışıyordum. Birimiz yemek odasında çalışırken, mutfak arada kalan bölge oluyor, yatak odasında da öbürümüz çalışıyordu. Yeni evlilerin çalışması için uygun bir evdi." Fakat sonsuza dek çalışabilecekleri bir yer değildi. Sonunda, kısmen de yaratıcı girişimlerinin orantısızlığı sebebiyle evlilikleri sona erdi: Franzen'ın ilk iki kitabı olumlu eleştiriler alırken, karısı ilk taslağını kabul eden bir yayımcı bulamamış, ikincisini ise yarım bırakmıştı.

Fakat Franzen'ın sonraki edebi çabaları daha kolay olmadı. 2001'de yayımlanan *Düzeltmeler* romanına odaklanabilmek için panjurları indirip ışıkları söndürerek Harlem'deki atölyesine kapanır, kulak tıkaçları, kulaklıklar ve gözbağı takarak bilgisayar klavyesinin başına otururdu. Buna rağmen kitabı

tamamlaması dört yılını almış, çöpe atılan binlerce sayfaya mal olmuştu. Sonradan bir muhabire, "Çok zararlı bir yolday-dım," demişti. "Tüm hafta üzerinde çalıştığım şeyin işe yara-maz olduğunu cuma günleri fark ediyordum, işim de kısmen o zaman başlıyordu. Yazdıklarıma bir ışıltı katmak için bütün gün boyunca metni cilaladıktan sonra akşamüstü dörde doğ-ru kötü bir iş çıkardığımı kabullenmek zorunda kalıyordum. Beşle altı arasında, votka içip sarhoş oluyordum. Sonra çok geç vakitte, hastalıklı bir başarısızlık hissiyle tükenmiş hal-deyken akşam yemeğimi yiyordum. Bu süre boyunca da sü-rekli kendimden nefret ediyordum."

Georges Simenon

(1903 - 1989)

On altı farklı mahlasla yazdığı iki yüzden fazla ucuz roman, kendi ismiyle basılan iki yüz yirmi roman ve üç ciltlik otobi-yografisi de dahil, kariyeri boyunca dört yüz yirmi beş kitap yayımlamış olan Simenon, yirminci yüzyılın en üretken ro-man yazarlarından biriydi. İlginç bir biçimde her gün yazmaz-dı. Belçikalı-Fransız romancı hiç yazı yazmadan haftalar ya da aylar geçirdikten sonra, her biri iki ya da üç hafta süren yoğun edebi faaliyet patlamaları içerisinde çalışırdı.

Simenon üretken haftalarında bile, her gün fazla uzun süre yazmazdı. Genellikle izlediği programa göre, sabah altı-da uyanır, kahve içer ve altı buçukta masasına oturup üç saat yazardı. Ardından uzun bir yürüyüşe çıkar, yarımda öğle ye-meği yer, üstüne de bir saat şekerleme yapardı. Öğleden son-ra çocuklarıyla vakit geçirir, akşam yemeğinden önce yeniden

yürüyüşe çıkar, televizyon izler, onda da yatardı.

Simenon kendini sistemli bir yazı makinesi olarak tanımlamaktan hoşlanırdı (bir oturuşta seksen sayfa kadar yazabilir, işi üzerinde neredeyse hiçbir düzelti yapmazdı) fakat onun da birtakım batıl inançları vardı. Hiç kimse onu çalışırken görmemişti; kapısına astığı "Rahatsız Etmeyin" yazısının ciddiye alınması gerekirdi. Her bir romanın yazım sürecinde aynı giysileri giymekte ısrar ederdi. Her kitabın başlangıcında yakasına yapışan anksiyeteden kurtulmak için ihtiyaç duyabileceği sakinleştiricileri gömleğinin cebinde bulundururdu. Tüm kitapların başlangıcında ve sonunda tartılır, her bir kitabın bir buçuk litre ter dökmesine yol açtığını tahmin ederdi.

Simenon'ın edebiyat alanındaki hayret verici üretkenliği, gündelik yaşamının bir diğer alanında da kendini gösterir, hatta bazen bunun ötesine bile geçerdi: cinsel iştahı. Patrick Marnham yazarın biyografisinde, "İnsanların çoğu her gün çalışır, düzenli aralıklarla seksten keyif alırlar," diye belirtmişti. "Simenon her gün seks yapar, birkaç ayda birse çılgınca bir iş düşkünlüğüne kapılırdı." Simenon Paris'te yaşarken, çoğunlukla aynı gün içerisinde dört farklı kadınla sevişirdi. Hayatı boyunca on bin kadınla ilişkiye girdiğini hesaplamıştı. (İkinci karısı buna karşı çıkıyor, toplam sayının bin iki yüz civarında olduğunu söylüyordu.) Cinsel açlığının, karşı cinse yönelik "aşırı merakın" bir sonucu olduğunu söylüyordu: "Kadınlar benim için her zaman, boş yere anlamaya çabaladığım olağanüstü insanlar olmuşlardır. Yaşamım boyunca süren, bitmeyen bir arayıştı bu. Hem iki saat ya da on dakika süren bu maceraları tecrübe etmeseydim, roman-

larımdaki düzinelerce, belki de yüzlerce kadın karakteri nasıl yaratabilirdim?"

Stephen Jay Gould

(1941 - 2002)

Evrimci biyolog ve yazar 1991'de bir muhabire, "Her zaman çalışıyorum," demişti.

> Her gün çalışıyorum. Hafta sonları çalışıyorum, geceleri çalışıyorum. İnsanlar, benim için o modern "işkolik" tanımını kullanabilir, bu durumu takıntılı ya da zararlı olarak nitelendirebilirler. Fakat bu, bana göre iş değil, sadece yaptığım şey. Bu benim hayatım. Ayrıca ailemle bolca zaman geçiriyor, şarkı söylüyor, maçlara gidiyorum. Bana sık sık Fenway Park'ta, bisiklet selemin üzerinde otururken rastlayabilirsiniz. Demem o ki, tek boyutlu bir yaşam sürmüyorum. Fakat öncelikle, her zaman çalışıyorum. Televizyon izlemiyorum. Fakat bu bir iş değil, iş değil; bu benim hayatım. Yaptığım şey. Yapmaktan hoşlandığım şey.

Korkutucu çalışma ahlakını açıklaması istendiğinde Gould bunun nihayetinde mizacıyla ilişkili bir durum olduğunu düşündüğünü söylemişti: "Doğumumdan itibaren başıma gelen şanslı olayların, kalıtımın ve teşvik edici bir ortamın tuhaf, ayrılmaz bir bileşimi."

> Herkeste olmayan, yüksek bir bedensel enerjiye sahip

olmanız gerekiyor. Fiziksel açıdan güçlü olmasam da, entelektüel enerjim her zaman son derece yüksek olmuştur. Tüm günü çalışarak geçirebilirim. Masamdan kalkıp su içmeye ya da yarım saat televizyon izlemeye ihtiyaç duymam. Bir kez işe koyulduğumda, gerçekten de yerimden kalkmadan tüm gün çalışabilirim, aynı şeyi herkes yapamaz. Ahlaki bir mesele değil bu. Bazıları bunun ahlakla ilişkili olduğunu düşünürler, ama öyle değil. Vücut tipi, mizaç ve enerji düzeyiyle ilgilidir bu. Bizi biz yapanın ne olduğunu bilmiyorum.

Bernard Malamud

(1914 - 1986)

Biyografi yazarı Philip Davis'in deyişiyle, roman ve kısa öykü yazarı, "zamanın yakasını bırakmadığı bir adamdı". Kızı, Malamud'un yaşamı boyunca "kesinlikle takıntılı bir biçimde dakik" olduğunu hatırlıyor, geç kalmasına sebep olunduğunda son derece tedirginleşebildiğini belirtiyordu. Bir yazar olarak bu dakiklik takıntısının kendisine faydası dokunmuştu. Yaşamının çoğunda geçimini öğretmenlik yaparak sağlamış olmasına rağmen Malamud her zaman yazmaya vakit bulmuş, görünüşe bakılırsa asla disiplinsizlikten muzdarip olmamıştı. Bir keresinde, "Disiplin benliğin gayelerinden biridir," demişti. "Sanat eserleri yaratabilmek için disipline girmeniz gerekiyorsa, kendinizi disipline edersiniz."

Malamud 1940'ta, yirmi altı yaşındayken ciddi olarak yazmaya, kısa süre sonra da Brooklyn'deki gece okulunda öğretmenlik yapmaya başlamıştı. Dersleri akşam altıdan ona kadar

sürüyor, böylece genellikle yarımda öğle yemeği yemek, tıraş olmak ve bir saat kitap okumak için mola verecek şekilde, sabah ondan beşe kadar, günde beş saatini yazmaya ayırabiliyordu. Bu çalışma programını sekiz sene sürdürdükten sonra Malamud Oregon'daki bir üniversiteden gelen teklifi kabul edip öğretim görevlisi olmuş, 1949'da karısı ve küçük oğluyla birlikte oraya taşınmıştı. O sırada henüz bir tek öyküsü bile yayımlanmamıştı. Fakat sonraki on yıl içerisinde, elverişli ders programının da yardımıyla dört kitap yazdı. Pazartesi, çarşamba ve cuma günlerini derslerine, ofis çalışmalarına ve sınav kağıtlarını değerlendirmeye ayıran Malamud, salı, perşembe ve cumartesi günlerini roman ve kısa öyküler yazarak geçiriyordu ("Pazarları da gizlice çalışıyorum," demişti).

Oregon'da yazarak geçirdiği günlerde Malamud yedi buçukta uyanıyor, on dakika egzersiz yapıyor, kahvaltı ediyor ve dokuzda ofisine varıyordu. Yazarak geçirdiği bir sabahın sonunda genellikle sadece bir, en iyi ihtimalle de iki sayfalık verim alıyordu. Öğle yemeğinin ardından o gün yazdıklarını gözden geçiriyor, sonra da dörde doğru evine dönüyordu. Biraz kestirdikten sonra ev içi etkinliklere katılıyordu: Altıyı çeyrek geçe akşam yemeği yiyor, ailesiyle sohbet ediyor, çocukların ev ödevlerine yardımcı oluyordu. Çocuklar uyuduktan sonra Malamud üç saat kitap okuyor, genellikle bu zamanın yarısını kurmaca eserlere, yarısını da öyküleri ve romanlarıyla bağlantılı olan kurgu dışı eserlere ayırıyor, gece yarısı da uykuya dalıyordu.

Alışkanlıklarına bağlı bir insan olmasına rağmen, Malamud belirli çalışma ritüellerine fazla önem vermekten sakınıyordu. Bir röportaj esnasında şöyle söylemişti:

Tek bir yöntem yoktur, ama bu konuda boş konuşan çoktur. Siz Fitzgerald ya da Thomas Wolfe değilsiniz; siz sizsiniz. Yazarken, oturursunuz ve yazarsınız. Belirli bir zaman ya da mekan olmaz; kendinize, kendi yapınıza uyum gösterirsiniz. Disiplinli olduğunu varsayarsak, kişinin nasıl çalıştığı önemli değildir. Fakat disiplinli değilse, hiçbir sihrin kendisine faydası dokunmayacaktır. İşin sırrı zaman ayırarak -başka şeylerin zamanından çalarak değil- kurguyu üretmektir. Hikayeler aklınıza geliyorsa, onları kağıda döküyorsanız, doğru yoldasınız demektir. Sonuçta herkes kendisi için en iyi yöntemin hangisi olduğunu kendi kendine öğrenir. Çözülmesi gereken esas gizem sizsiniz.

TEŞEKKÜR

Öncelikle, bu derlemeyi yazarken çalışmalarına başvurduğum yüzlerce yazar ve editöre teşekkürü borç bilirim; onların özgün bilgileri olmadan bu kitabın ortaya çıkması imkansız olurdu. Ayrıca, yaratıcı profesyonel yoğun programlarına rağmen, rutinleri ve çalışma alışkanlıklarına ilişkin sorularımı yanıtlamaya zaman ayırdılar (üstelik sonunda, tüm katkılarını kitaba dahil etmeyi başaramadım). Cömertlikleri için hepsine minnettarım.

Beklenmedik bir anda bana e-mektup göndererek, *Gündelik Rutinler* blogunun başarılı bir kitap olabileceğine beni ikna eden, bu kitap için Knopf'ta mükemmel bir yer bulan temsilcim Megan Thompson olmasaydı, bu kitabın yayımlanamazdı. Meslektaşları Sandy Hodgman ve Molly Reese de bu süreçte bize son derece yardımcı oldular. Laurence Kirshbaum'a da desteğinden dolayı teşekkür etmek isterim.

Knopf'taki editörüm Victoria Wilson olduğu için talihliydim. Bu kitabı tam olarak istediğim şekilde yazma özgürlüğünü bana vermesine karşın, yüksek standartlarına uygun hale gelinceye dek bir sonraki aşamaya geçmesine müsaade etmedi. Üstün muhakemesi, çok daha iyi bir sonucun ortaya çıkmasını sağladı. Meslektaşları Carmen Johnson ve Daniel Schwartz sonsuz bir sabır ve güven sergileyerek, sayısız detayla ilgilendiler. Kapak tasarımcısı Jason Booher'a, mizanpajı yapan Maggie Hinders'a ve yapım editörü Victoria Pearson'a çok teşekkür ederim.

Gündüz işimi sürdürmeme yardımcı olan ve düzenli bir biçimde kitabın nasıl gittiğini sorarak büyük bir nezaket gösteren Martin Pedersen'a da özel bir minnet borcum var. Belinda Lanks, James Ryerson ve Michael Silverberg, *Gündelik Rutinler* blogumu ilk görenler arasındaydı. Onların coşkusu ve önerilerinin kitabın başarısında hayati bir önemi var. Blogun birçok okuyucusu da, paha biçilemez olduğu ortaya çıkan ipuçlarını benimle paylaştı; bu kadar zeki ve ilgili okuyucularım olduğu için şanslıyım. Lindy Hess yayın işi hakkında tavsiyeler sundu. Stephen Kozlowski yazar fotoğrafı çekimi için üstün görüşünü ödünç verdi.

Bu uzun süreçte, tüm arkadaşlarım ve ailem inanılmaz ölçüde teşvik edici davrandılar. Sınırsız, sarsılmaz destekleri için özellikle anneme, babama, üvey annem Barbee'ye ve kardeşim Andrew'a teşekkür etmek istiyorum. Son olarak, daimi neşe ve ilham kaynağım, karım Rebecca olmasaydı kendi gündelik rutinim son derece sıkıcı olurdu.